

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF SCIENCE AND EDUCATION OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Збірник наукових праць

INTERNATIONAL RELATIONS: THEORY AND PRACTICAL ASPECTS

Collection of Scientific Papers

Випуск 10
Issue 10

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018 year

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ

KYIV
KNUKIM PUBLISHING CENTRE

2022

УДК 327 (477+100) (051)

М 580

Київський національний університет культури і мистецтв
Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти
Збірник наукових праць

У збірнику наукових праць висвітлюються актуальні питання міжнародних відносин, суспільних комунікацій і регіональних студій, які стосуються історико-теоретичних питань міжнародних відносин; зовнішньої політики і дипломатії; міжнародного права; світового господарства та міжнародних економічних відносин; суспільних комунікацій і лінгвістичного забезпечення міжнародної діяльності; регіональних студій, соціологічних досліджень у галузі міжнародних відносин.

Рекомендовано до друку вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 7 від 5 грудня 2022 р.)

Головний редактор видання

Поплавський Михайло Михайлович – доктор педагогічних наук, професор, президент Київського національного університету культури і мистецтв (Україна)

Заступник головного редактора

Ластовський Валерій Васильович – доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Відповідальний секретар

Білецька Оксана Олександрівна – кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Члени редакційної колегії

Фернандо Касал Бертоа – доцент, доктор філософії в галузі суспільно-політичних наук, Ноттінгемський університет (Великобританія)

Батрименко Олег Володимирович – доктор політичних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Батченко Людмила Вікторівна – доктор економічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік Академії економічних наук України, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Карасьова Наталія Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС (Україна)

Костюра Інна Олександрівна – доктор політичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Наконечний Володимир Михайлович – кандидат історичних наук, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Неліпа Дмитро Васильович – доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Пилипів Володимир Іванович – кандидат історичних наук, професор, ректор Київського університету культури (Україна)

Адреса редакційної колегії:

Кафедра міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв, вул. Є. Коновальця, 36, к. 920, м. Київ, Україна, 01133

тел.: +38(044) 285 88 54

сайт: international-relations.knukim.edu.ua

e-mail: international.knukim@gmail.com

Міністерством юстиції України видано Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації № 23121-12961 Р Серія КВ від 29.01.2018.

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до наказу МОН України від 30.11.2021 року № 1290 за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Збірник відображається і реферується в наступних базах даних: **BASE, Crossref, Google Scholar, DOAJ, EuroPub, Lens, Index Copernicus, Journal Factor, ResearchBib, WORLDCAT, World Catalogue of Scientific Journals, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Наукова періодика України (УРАН).**

Kyiv National University of Culture and Arts

International Relations: Theory and Practical Aspects

Collection of Scientific Papers

Collection of Scientific Papers of Kyiv National University of Culture and Arts covers the topical issues on international relations, public communications and regional studies concerning historical and theoretical issues of international relations; foreign policy and diplomacy; international law; world economy and international economic relations; public communications and linguistic support for international activities; sociological research in the field of international relations.

Recommended for Publication by the Academic Council

Kyiv National University of Culture and Arts

(Protocol no. 7 of 05.12.2022)

Editor-in-Chief

Mykhailo Poplavskyy – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, President of Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Valerii Lastovskyy – Doctor of Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Executive Editor

Oksana Biletska – Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Editorial Board Members

Fernando Casal Bertoa – Associate Professor, Ph.D. in Social and Political Sciences, University of Nottingham (UK)

Oleh Batrymenko – Doctor of Political Sciences, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Liudmyla Batchenko – Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Natalia Karasova – Doctor of Economics, Professor, Hennadii Udoenko Diplomatic Academy of Ukraine (Ukraine)

Inna Kostyura – Doctor of Political Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Volodymyr Nakonечnyy – Candidate of Historical Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Dmytro Nelipa – Doctor of Political Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Volodymyr Pylypiv – Candidate of Historical Sciences, Professor, Rector of Kyiv University of Culture (Ukraine)

Editorial Board Address:

International Relations Department, Kyiv National University of Culture and Arts, 36 Ye. Konovalets St., of. 920, Kyiv, Ukraine, 01133

Phone: +38(044) 285 88 54

Web-site: international-relations.knukim.edu.ua

e-mail: international.knukim@gmail.com

The Ministry of Justice of Ukraine issued the Certificate on the State Registration of the Printed Mass Media Series KV No. 23121-12961 P from 29.01.2018.

The Collection of Scientific Papers is included in the category "B" of the List of scientific professional editions of Ukraine in the program subject area 291 "International Relations, Public Communications and Regional Studies" by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 30 November 2021 № 1290.

The Collection of Scientific Papers is displayed in **BASE, Crossref, Google Scholar, DOAJ, EuroPub, Lens, Index Copernicus, Journal Factor, ResearchBib, WORLDCAT, World Catalogue of Scientific Journals, Vernadsky National Library of Ukraine, Scientific Periodicals of Ukraine (URAN).**

ISSN (print) 2616-745X

ISSN (online) 2616-7794

© Київський національний університет культури і мистецтв, 2022

© Автори, 2022

© Kyiv National University of Culture and Arts, 2022

© Authors, 2022

ЗМІСТ

CONTENTS

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

INTERNATIONAL RELATIONS

**Бессонова
Марина Миколаївна**
*Центральна та Східна Європа
у канадській зовнішній політиці*

Maryna Bessonova
*Central and Eastern Europe
in Canadian Foreign Policy* **6**

**МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ**

**INTERNATIONAL ECONOMIC
RELATIONS**

**Надоленко
Геннадій Олексійович**
*Пріоритети економізації
української дипломатії*

Hennadii Nadolenko
*Priorities for the Economization
of Ukrainian Diplomacy* **35**

**Печеранський Ігор Петрович,
Ревенко Анатолій Дмитрович**
*Сучасний стан і перспективи
розвитку аудіовізуального
сектору медіаекономіки
зарубіжних країн (на прикладі
теле- і кіноіндустрії)*

**Ihor Pecheranskyi,
Anatolii Revenko**
*Audiovisual Sector's Current
State and Development Prospects
of the Foreign Countries' Media
Economy (on the TV
and Film Industry Example)* **47**

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

INTERNATIONAL LAW

**Поплавська
Мирослава Володимирівна**
*Сучасні дослідження
міжнародно-правового захисту
культурної спадщини під час
збройного конфлікту*

Myroslava Poplavska
*Modern Research on the
International Legal Protection
of the Cultural Heritage During
the Armed Conflict* **69**

РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

REGIONAL STUDIES

**Шевель Інна Петрівна,
Лікарчук Дар'я Сергіївна**
*Політико-соціальні аспекти
російсько-української
війни 2014-2022 рр.*

**Inna Shevel
Daria Likarchuk**
*Political and Social Aspects
of the Russia-Ukraine War
(2014-2022)* **86**

СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

*Накoneчний
Володимир Михайлович
Проблематика міжнародних
відносин у публіцистиці
Юліана Тарновича
(міжвоєнне двадцятиліття)*

PUBLIC COMMUNICATIONS

*Volodymyr Nakonechnyi
International Relations Issues
in the Yuliiian Tarnovych
Journalistic Work (Twenty Years
of the Interwar Period)*

101

**МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ**

**INTERNATIONAL
RELATIONS**

DOI: 10.31866/2616-745X.10.2022.269475

UDC 327(71:4-191.2+4-11)

CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN CANADIAN FOREIGN POLICY

Maryna Bessonova

*PhD in History, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1533-775X>,
e-mail: m.bessonova@kubg.edu.ua,
Borys Grinchenko Kyiv University,
13-B Levka Lukianenka St., Kyiv, Ukraine, 04212*

Надіслано:

20.11.2022

Рецензовано:

25.11.2022

Прийнято:

30.11.2022

Для цитування:

Bessonova, M. (2022). Central and Eastern Europe in Canadian Foreign Policy. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (10), 6–33. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269475>.

This article examines the place of Central and Eastern Europe among Canadian foreign policy priorities. Canada's active involvement in international events started in the 20th century and evolved from the monocentric orientation on Great Britain/the United States towards multilateralism and active participation in international organisations and institutions. During the Cold War, the main vector of Canadian policy towards the region was to prevent the spread of communism and to weaken the ties of these countries with the Soviet bloc. At that time, policy towards Central and Eastern Europe was a part of Canadian policy towards the Soviet Union. After the revolutionary events of 1989-1991, Canadian policy transformed into technical and financial support of the transformation towards democratic changes in the region and evolved into the framework of Canadian policy towards Europe. Since 2014, the mainstream of Canadian policy in the region was completed by security issues caused by the Russian aggression against Ukraine. The events of the full-scale Russian-Ukrainian war, which began on 24 February 2022, are not covered in this article, as they require a separate study. Despite the fact that Central and Eastern Europe has never been a priority for Canada, active involvement in the region since 1989 has helped Canada to assert itself as a notable international actor. Canada's current policy and bilateral relations with the nations of Central and Eastern

Europe are based on common values and approaches to such issues as support for human rights and democracy, territorial integrity, and the rule of international law. Canada is a donor country for a great variety of projects and programmes that have been and are being implemented in this part of Europe. The policy towards the region allows Canada to deal with new partners abroad, and to take an active part in international organisations and processes. At the beginning of the 21st century, Canada as a middle power tried to use different methods and mechanisms to protect its own national interests in the international arena, and Canada's involvement in the democratic transformation of Central and Eastern Europe made it possible to consider Canada as an important and influential international player.

Key words: Canada; Central and Eastern Europe; Canadian foreign policy.

Introduction

In 1989-91 the world changed dramatically after the dissolution of the socialist bloc in the Eastern part of Europe. Such events as the Velvet Revolution in Prague, the victory of the Polish Solidarity in the first democratic elections, the fall of the Berlin Wall in 1989, as well as the collapse of the Soviet Union in 1991 were the brightest signs of the end of the Cold War. The East-West bipolarity of the post-World War II world de facto vanished and the reconfiguration of the world order became the most important issue of that time. These changes influenced greatly international relations and foreign policy of both East and West. For the East (former Communist countries in Europe) the issues of the transition towards democracy, market economy, and sovereign foreign policy were the most topical. For the West, it was a necessity to transform national foreign policies under new international circumstances and to change approaches towards the former 'opponents' from the East, which since 1989 were seen as new opportunities. During the Cold War, the main division was within Europe, so the dramatic changes in its Eastern part in the post-Communist period still was of great interest to Western countries.

Recent research and publications analysis

The main issue since 1989 was the transformation processes in the region of Central and Eastern Europe (abbreviated CEE). It has been already described and discussed in numerous publications, reports, scientific conferences, and round-tables, which took place both in the countries of the region and abroad. There is not a purpose within this paper to analyse the results of the mentioned researches and to name the authors dealing with this topic. Here we can only mention few main vectors of the study in the field: domestic developments in the region itself (mainly political and economic path to democracy and market economy); changes

in the foreign policy of Central and Eastern Europe (mostly joining the European integration process and participation in Western security structures with entering NATO); transformations of the world order after the end of the Cold War (where the region is studied both as the main object of the research and as well as one of the dimensions of the changed post-bipolar world). A great number of the studies are dealing with the United States' and Western Europe's policy, attitudes, and perceptions of Central and Eastern Europe. A lot of works are dedicated to the general Western perspectives on the developments in the region after the collapse of the communism.

A segment of this great amount of publications and research works is dealing with the issue of Canada's policy towards Central and Eastern Europe. The most of interest was formed in Canada. The attention of Canadian researchers and experts towards the region was active during the Cold War and is still present nowadays. As an example, we can name H. Gordon Skilling's (1966) article about Canada's perception of the developments in the Communist part of Europe till the mid-1960, or we can mention Cory Scurr's (2017) dissertation about Canadian relations with Eastern Europe. The variety of topics increased, and not only political segments were under the attention of the scholars. We can find papers aimed at the examination of Canadian economic and financial support to the countries of the region, as it is in a chapter by Jeanne K. Laux (1994) about financing the transition in Central and Eastern Europe. Another valuable issue is security and stability in the region, which is analysed in the paper of former Canadian defence adviser Andrew P. Rasiulis (2016), who focuses on the analysis of the policy options for Canada in Eastern Europe.

Purpose of the research

This paper aims to continue the research done by other authors, proposing generalisations about the place and role of Central and Eastern Europe in Canadian foreign policy. It is important to make an overview of the following issues: how Canada sees the region; the place that this part of Europe occupies among Canada's foreign policy priorities; the main dimensions of the relationship between Canada and Central and Eastern Europe nations; Canada's attitude to changes in the region and how these changes influenced Canadian foreign policy.

This empirical study is designed to discover the main features of Canada's policy towards the countries of Central and Eastern Europe. First of all, attention is paid to the specifics of the meaning of the definitions 'Eastern Europe' and 'Central and Eastern Europe' and how it is seen in Canada. The next step is aimed to find out the main vector of Canada's perception of the region during the Cold

War and how it fits the general framework of Canadian foreign policy and its priorities at that time. It is also designed to evaluate how Canada reacted to the events in the region, which led to the end of the Cold War, and to explore if any changes occurred after 1989 in Canadian policy towards the region. The last step of this research is focused on Canada's attitudes to the current developments in Central and Eastern Europe.

The research is based on the combination of the elements of both comparative and case-specific analysis: Central and Eastern Europe is examined as a specific case of Canadian foreign policy; 'old Eastern Europe' and 'new Eastern Europe' is considered; Canada's policy towards the countries of the region during and after the Cold War is compared.

A complex approach was also used: Canada's policy and attitudes towards Central and Eastern Europe were analysed from the positions of political realism and within the general framework of Canadian foreign policy, which traditionally is more oriented towards Great Britain and the United States. Special attention was also paid to the study of a combination of external and domestic factors which influenced Canada's foreign policy in Central and Eastern Europe. Additionally, the assessment of the international and domestic political environment was considered, which led to the changes in Canada's perception of the region and Canadian policy towards it.

Results

'Eastern Europe' or 'Central and Eastern Europe'

Before examining Canadian policy towards the region, it is necessary to clarify the meaning and usage of such terms as '*Eastern Europe*' and '*Central and Eastern Europe*'. They are mostly used as synonyms and related to the countries of the former Eastern (Soviet/Socialist/Communist) Bloc, but there is some difference.

Both terms have a geographical origin, but during the Cold War under the circumstances of the bipolar contradictions, the term '*Eastern Europe*' received strong political and ideological meaning to explain the East-West dichotomy in Europe. Thus, contrary to the '*West European*' states allied with the USA, the communist states of Europe, which were participants of the Warsaw Pact and under the great control of the Soviet Union, were mostly named '*East European*'. Among them were: Albania, Bulgaria, Czechoslovakia, Eastern Germany, Hungary, Poland, and Romania. Eastern Europe was some kind of a frontier between the USSR and the rest of Europe. Such countries as Belarus, Estonia, Latvia, Lithuania, Moldova, and Ukraine during the Cold War were considered as part of the Soviet Union and they mainly were not distinct from it and were not associated with '*Europe*'. For example, Skilling (1966, pp.4-5) clearly distinguishes '*Eastern Europe*'

and *'the USSR'*; his *'Eastern Europe'* includes Albania, Bulgaria, Czechoslovakia, Hungary, Poland, Romania, Yugoslavia.

After the end of the Cold War and the collapse of the USSR in 1991, the ideological meaning of the East-West division of the continent disappeared and it caused other interpretations of the non-Western part of the continent. Radical transformations in the Eastern part of the European continent changed the configuration which determined previous decades: all former Warsaw Pact countries joined NATO; Bulgaria, Czech Republic, Slovakia, Eastern Germany (in the context of reunification), Hungary, Poland, and Romania became the European Union members; the Baltic States (Estonia, Latvia, and Lithuania) as well as former Yugoslavia countries (Croatia, Slovenia) also joined NATO and the EU. Since the 1990s these countries were addressed as *'Central Europe'* or/and *'Central and Eastern Europe'*, while former Soviet republics like Belarus, Moldova, and Ukraine, sometimes with Russia and the Caucasus states (Georgia, Armenia, and Azerbaijan) was referred to as *'former Soviet Union'*, *'former Soviet republics'*, and *'Eastern Europe'* (Romaniuk, 2008).

So, the term *'Eastern Europe'* remained, but after the mid-1990s it got a very different geographical meaning if to compare with the times of the Cold War: *'Eastern Europe'* moved further to the East of the continent, but it still plays a role of a certain frontier between Russia (as a successor of the USSR) and the rest of Europe.

The term *'Central Europe'* is also discussible: Attila Meleg (2018, p.29) mentions that the emergence of this concept was caused by the deep transformations in post-Communist Europe and 'it was a concept of transition and it mainly played the role of destroying the "Eastern" pole of Europe'. A great role in the rebirth of this term was played by the process of Germany reunification.

The combination of states which are considered as *'Central and Eastern Europe'* is still debatable. The most popular meaning of this region is proposed by Wikipedia as follows: 'Central and Eastern Europe, abbreviated CEE, is a term encompassing the countries in Central Europe (the Visegrád Group), the Baltics, Eastern Europe, and Southeastern Europe (Balkans), usually meaning former communist states from the Eastern Bloc (Warsaw Pact) in Europe' (Central and Eastern Europe, 2022).

In Canadian official rhetoric, as well as acts and statistics, we can find the different meanings of today's CEE region. During the Cold War, the term *'Eastern Europe'* was used (in its political and ideological meaning as the opponent to Western Europe); at the end of the Cold War, the term *'Central Europe'* emerged

(as the implementation of radical changes in the region and as a result of the dissolution of the Soviet Union when new '*Eastern Europe*' was formed). For example, then-Secretary of State for External Affairs Joe Clark (1994) in his speech to the Department of Political Science and Economics at McGill University (Montreal, 5 February 1990) was talking about Canada's place in the changing world, which was still seen as East-West; and Poland, Hungary, East Germany, Czechoslovakia, Romania were still named as '*Eastern Europe*'. Later in his and his successor's vocabulary, there were present both '*Eastern Europe*' and '*Central and Eastern Europe*' as synonyms.

Since the mid-1990s, when the processes of political and economic transformation deepened in European post-Communist countries, diverse approaches to CEE still coexisted in Canadian perceptions of the region and the definition of the region has not been unified. In different documents, reports, statistics we can find a lot of variants regarding the selection of the states which considered as '*Eastern Europe/Central and Eastern Europe*'. Among the most often used list of states named as '*East European*' in Canadian official interpretations we can find Albania, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Estonia, Georgia, Hungary, Latvia, Lithuania, Macedonia (Former Yugoslav Republic of Macedonia, since 2019 – Republic of North Macedonia), Moldova, Montenegro, Poland, Romania, Russia, Serbia, Slovakia, Slovenia, Ukraine and even Turkey. So, we can see that in Canada the meaning of 'CEE' region can also include almost the whole post-Soviet space excluding post-Soviet Central Asia states. We also can find a grouping of countries within CEE as the following: *Eastern Europe* (and within it – the Baltics), *Balkans* (sometimes – ex-Yugoslavia/former Yugoslavia), *South Caucasus* (Canadian International Development Agency, 2009c). Such a grouping was used by the Canadian International Development Agency (abbreviated as CIDA) in its statistical documents about amounts of financial assistance to the countries of the region.

One of the current approaches towards the meaning of Eastern Europe concerns defence and security issues, which are connected with the events since 2014 in the East of Ukraine. As the main question is the safety of the region under the threat of Russian aggression, Eastern Europe is composed of such states as Estonia, Latvia, Lithuania, Russia, and Ukraine (Rasiulis, 2016).

Central and Eastern Europe among Canada's national interests before 1989

For a better understanding of the place of the CEE region among current Canada's priorities, we can make a brief overview of Canadian policy towards the eastern part of Europe before 1989.

As it seems from the outside since 1867 Canadian overseas activities were mostly oriented within the same vector as British and American policy. In 1945

it was even proposed a concept of 'the North Atlantic Triangle', which explained the importance of the United Kingdom, the USA, and Canada relations to Canadian security (McCulloch, 2011, pp.199-201). Since getting full sovereignty after 1931 (the Statute of Westminster) Canada was trying to distance itself from Great Britain and to develop its own independent foreign policy. But up to the end of World War II Canadian external policy was mainly determined by Great Britain, after World War II the leading role transferred to the United States. We can name three main reasons which influenced this change: the weakness of the UK after World War II, Canada's desire to be really independent, and increasing economic, trade, and security interactions between Canada and the USA.

One of the turning points which influenced future American dominance in Canada's external policy was 'the Gouzenko affair'. It started on 5 September 1945 when a cipher clerk of the Soviet embassy to Canada Igor Gouzenko defected to the Canadian side with more than a hundred secret documents which proved that a number of Canadian, American, and British public officials and eminent scientists were recruited by the Soviet Union as agents for the atomic espionage. Information about the network of Soviet agents caused a real panic in the West because it was considered as the starting point of the Cold War and anti-Communist hysteria for Canada (Knight, 2006). Since the Gouzenko affair the main geopolitical and geostrategic considerations were targeted to challenge Soviet hegemony and to combat Eastern European communism. Canada followed such an approach. For Canada, the Gouzenko affair had an unprecedented effect because it led to closer relations with the United States in the sphere of security and defence. But, on the other hand, Canada used this case to abandon isolationism and to start more activities on the international arena (Braun, 2019, pp.479-480).

During the Cold War Canada's relations with the U.S. were formalised in numerous bilateral and international structures, and the experts qualified such close relations as the asymmetrical partnership (Ostash, 2011). After World War II Canadian politics demonstrated the competition of the pro- and anti-American attitudes within ruling parties. The main issue was Canada's growing dependence on the United States. The liberal government of Pierre Elliott Trudeau made attempts to change Canadian policy: the main aim was to avoid further dominance by the United States and to make Canadian foreign policy really independent. Since the 1970s, two main alternatives were chosen to prevent "absorption" of Canada by the southern neighbour: (1) to search for new partners abroad, and (2) to take an active part in international organisations. In fact, both tactics were oriented on distancing from the United States: to escape from the only one main partner by

diversifying regional dimensions of Canadian foreign policy and increasing the number of foreign partners; and to find some kind of counterweight to the USA on the international level (Bessonova, 2017, p.248). Tony McCulloch (2011, p.206) says that as a result 'the Canada-US-UK triangle is usually seen as declining in relevance, replaced by a plethora of other relationships, both bilateral and multilateral'.

Europe became one of the main new vectors of Canadian foreign policy. The first steps of active economic relations with Europe (excluding traditional ties with the United Kingdom) Canada started since the 1950s and it was mainly Western Europe. Eastern Europe before and during the Cold War was not a priority for Canada. Skilling (1966, p.4) underlined that 'Canada's attitude towards Eastern Europe has traditionally been one of almost complete indifference, reflecting its overwhelming concentration on the Commonwealth and the North Atlantic triangle'. In his opinion 'both in trade, and in cultural relations, the countries of this area, including the Soviet Union, continued to be largely *terra incognita* and, one might say, *terra non grata*' (Skilling, 1966, p.4). Since establishing Communism in this part of Europe Canadian policy towards CEE was subordinated to a more prioritised task: to prevent the spread of communism (Scurr, 2017, p.2). During the Cold War, this task influenced greatly the whole foreign policy of the majority of Western countries. As the main opponent was the USSR, policy towards Soviet Allies was determined by the relations with the Soviet Union. Eastern Europe, however, remained very low on the scale of priorities of Canada's national interest.

Canada's connections with CEE nations started within the immigration processes: the first groups of newcomers from the region appeared in Canada in the late 1770s, they were from Poland (Heydenkorn, 2019). Soon they were joined by groups of Ukrainians, Hungarians, Slovaks, Czechs, Croatians, etc.

Official relations and diplomatic recognition of Canada and CEE countries were mostly connected with such events of world history and international relations as world wars (WW I, WW II and the Cold War).

First steps of the establishment of formalised relations with CEE countries were made after WW I, when Canada was still the British dominion and all foreign affairs were controlled by the United Kingdom. In 1919 there were established diplomatic relations between Canada and Poland (they were carried out by the Polish embassy in London and the Polish Consulate General in Montreal) (Poland in Canada, 2022). In 1920 it was negotiated on establishing a Czechoslovak representation with diplomatic powers in Canada (in October 1920 the Czechoslovak consulate was officially opened in Montreal; in January 1923 it was promoted to Consulate General; the main institution was the Czechoslovak Embassy in London) (Embassy of the Czech Republic in Ottawa, 2016).

Canada got full autonomy in the sphere of external affairs since 1931 due to the Statute of Westminster, and assumed control over its foreign relations. This made it possible to start another wave of recognition and formalisation of the contacts with CEE countries, which took place during and after WW II. During WW II Canadian government supported Allied governments, then in exile in London, by appointing envoy extraordinary and plenipotentiary who should reside in that city and be formally accredited to each of them. In 1940 Canada acknowledged the exiled Czechoslovak government in London (Embassy of the Czech Republic in Ottawa, 2016), in 1942 established diplomatic relations with Polish and Yugoslavian government-in-exile (DeLong, 2020, p.72, p.99).

After the end of World War II, following the other states of the West, the Canadian government disapproved of the Communist takeover in Eastern Europe. That is why relations with this region revived only in times of *détente*. In the 1960s there was the next wave of the building of diplomatic relations with the East European states. In 1960 there were restored relationships with Poland and Czechoslovakia. Also, there were established diplomatic relations with Hungary (1964), Bulgaria (1966), and Romania (1967) (DeLong, 2020, p.22, p.44, p.73). Albania was diplomatically recognised by Canada in 1965 with no public announcement, but diplomatic relations were established only in 1987 (DeLong, 2020, p.13). As DeLong (2020, p.6) writes, the situation with East Germany was very specific. Canada did not establish formal diplomatic relations with the German Democratic Republic (DDR) until 1975, when the Federal Republic of Germany (1972), Great Britain (1973), and the United States (1974) extended diplomatic recognition to the DDR.

A very specific case during the Cold War and before the times of *détente* in Canadian policy towards Eastern Europe was connected with Hungarian Refugees to Canada in 1956. Canada had a restrictive immigration policy towards refugees from Europe after World War II, and was not welcoming refugees from Communist rule in Eastern Europe because of the fear of communist sympathisers and Soviet agents. But in 1956-57 Canada allowed a dramatic relaxation of immigration regulations in order to facilitate the speedy admission of thousands of applicants from Hungary and even provided free transport for everyone who came. Nandor Dreisziger (2008, p.42, p.58), who studied this issue, comments that the 'big welcome' for the Hungarian refugees was an exception to the rules which was mostly caused by domestic political affairs linked to the elections and in some way by the Suez Crisis.

At the times of *détente*, Canada was trying to use opportunities to pursue closer relations with the USSR as well as East European countries. As Canadian

researcher Cory Scurr argues in his dissertation, which is dedicated to Canada's foreign relations with communist Eastern Europe, that 'the primary goal of the government's policy was to attenuate Soviet control over Eastern Europe by fostering closer ties with select Eastern European nations. Engendering closer political, commercial, and cultural relations with the region, it was believed, would build bridges between East and West, break down ideological barriers, and ultimately reduce Cold War tensions' (Scurr, 2017, p.300). Another reason of the attempts of Canadian policy was to weaken the ties of East European countries with the Soviet bloc and to increase their political and commercial links with the West and to create opportunities for more independent directions in Canadian policy-making, both in and out of alliance frameworks (Scurr, 2017, p.48, p.298).

But in general, during the Cold War Canadian policy towards Central and Eastern Europe was aimed at preventing the spread of communism. Additionally, to traditional instruments such as diplomatic relations, mutual participation in different international organisations, Canada joined Western initiatives to limit economic and technological cooperation with the USSR and Eastern Europe.

Canada's policy towards Central and Eastern Europe in a changing world after the Cold War

Events in 1989 in Eastern Europe attracted attention of the whole Western world: Western policy towards the Communism was directed on its containment and elimination, but when it happened no one was ready and it was really unexpected.

The situation changed radically after the revolutionary events of 1989 in Eastern Europe. The geopolitical vacuum in that part of the continent caused a number of discussions between Western Europe and the USA. For Europeans, it was a chance to get rid of the American presence and to unite the continent, especially within the process of European integration. For the USA it was important to remain as a 'European state' and to find new reasons to be involved in European events (for example disputes about the necessity to transform NATO into a more political organisation because of the dissolution of the Warsaw Pact).

For Canada more valuable were other issues: North American integration within the Free Trade Agreement with the USA signed in 1987 and hot debates in Canadian society between opponents (economic nationalists) and supporters (continentalists) of this agreement (Perlin, 1999). The main issue was the growing dependence of Canada on the United States. Thus, changes in Europe and the world gave Canada an opportunity to revise approaches towards its own foreign policy, diversify a number of partners and use new possibilities.

Canada positively reacted to the developments in Eastern Europe and joined the USA and West European states in their support of East European nations, who

started transit towards democracy and a market economy. Just after American initiatives to support the developments in Poland and Hungary, at the G7 summit in Paris in July 1989, then-Prime Minister Brian Mulroney agreed that the Canadian government would participate in an international programme to provide economic and technical assistance to support liberalisation reforms in these two countries.

Jeanne K. Laux (1994, p.172) states that the issue of how best to meet the challenge of transition in Central and Eastern Europe appeared as the top agenda of policy debate within and among Western governments. It was discussed and soon decided to reorient politics of support and to take funds from the Third World countries by forwarding financing first of all to Poland and Hungary as countries that officially started democratic reforms. Later on, the assistance was extended to Czechoslovakia, Eastern Germany, Bulgaria, Yugoslavia, and Romania.

As it is noted in the Records of the Task Force on Central and Eastern Europe (Government of Canada, 2015) on October 4 1989, Cabinet approved an economic assistance package for Poland and Hungary, originally budgeted at \$22 million. It was the 'Programme for Cooperation with Poland and Hungary'. In May 1990, the Program was extended to become the 'Task Force on Central and Eastern Europe' which worked until 1994 when it was folded into the Canadian International Development Agency (CIDA). To assist Central and East European nations in their national-building process and transit towards democracy became one of the goals of Canadian foreign. On the other hand, it was a good chance for Canada to increase its own role on the international arena by strengthening the multilateral approach in world politics.

The majority of funds were delivered through the Department of External Affairs' Economic Development Fund (EDF). The Task Force evaluated applications from Canadian and European companies, non-governmental organisations, and government agencies to provide technical assistance to various projects in Central and Eastern Europe. Among the main vectors of support, it is worth mentioning: training for management, education, finance, democratic development, human rights, municipal government and urban affairs; development projects relating to agriculture, environment, telecommunications, transportation, and legal and cultural institutions. Canadian firms were also assisted in investing in Central and Eastern European markets and in developing links with local business communities.

At the beginning of the 1990s, the unsuccessful August coup d'état and the collapse of the Soviet Union caused the last wave of formalisation of Canada's relations with the newly created states in Eastern Europe. On 26 August 1991, few

days after the Soviet coup d'état attempt, Canada established diplomatic relations with three Baltic states – Estonia, Lithuania, and Latvia. Diplomatic recognition of independent Ukraine happened on 2 December, 1991, the next day after the Ukrainian independence referendum. Diplomatic relations with Moldova were established in February 1992, with Belarus – in May 1992 (DeLong, 2020, pp.18-89). 31 December 1992 Canada diplomatically recognised independent Czech Republic and Slovakia, formerly parts of the Czechoslovakia.

Post-communist countries were not among the priorities of Canadian policy, but they occupied a special place in Canadian politics because of Diaspora. Immigrants of East European origin compose the third major group which arrived to Canada after newcomers of English or French origin. According to the Census 2016, Canadians who pointed their origin as of Eastern European were 3,431,245, among them the most numerous are Ukrainian (1,359,655) and Polish (1,106,585) minorities (Statistics Canada, 2017). According to Census 2021 Ukrainians are in top-10 ethnical groups in Canada (3,5 % of the total Canadian population) (Statistics Canada, 2021). East European Diaspora holds a very active position, and is organised into different communities and institutions, which try to influence on bilateral relations of Canada with the countries of their origin. Diaspora's activities are not under analysis in this paper, so we'll only name one of the Diaspora structures – the Central and Eastern European Council in Canada. This Council includes the Albanian Community in Canada, the Czech and Slovak Association, Estonian Central Council, Hungary Congress, Latvian National Federation in Canada, Lithuanian-Canadian Community, the Canadian Polish Congress, and the Ukrainian Canadian Congress (CEEC, 2021).

As many representatives of Central and Eastern European Diasporas moved to Canada because of political reasons they pay attention to the issues of promotion of human rights and democratic governance in their home countries. Usually, diasporas deal with monitoring and publicising human rights and democratic freedom infractions (Geislerova, 2007, p.96). As then-Secretary of State for External Affairs of Canada Joe Clark (1990) noticed 'Virtually no other nation possesses the web of intense personal connections to Eastern and Central Europe that we have in Canada. That gives Canadians a special interest, and a special capacity, in helping those societies become prosperous and free'.

Canada joined the initiatives of G-7, OECD, European Bank for Reconstruction and Development which were aimed at the support and assistance towards the CEE region. The main declared aims were to encourage the post-Communist transition towards open market-oriented economies, to promote private and entrepreneurial initiative in Central and Eastern Europe. The general approach was to combine economic and political reforms. In 1990 the Renaissance Eastern Europe Program

was created in Canada. It was funded by the Department of Foreign Affairs and International Trade's Bureau of Assistance for Central and Eastern Europe; and it was aimed to increase the involvement of Canadian companies prepared to invest to new market economies in the region and to establish long-term business relationships (Department of Foreign Affairs and International Trade, 1994).

One of the instruments of Canadian assistance to post-Communist countries was the federal agency – the Canadian International Development Agency (CIDA). CIDA was formed in far 1968 to realise international development cooperation programs in such regions as Africa, Asia, the Middle East, and the Americas. Focus on Central and Eastern Europe was added in 1995, when CIDA became responsible for Canada's official assistance aimed on the support of democratic development and economic liberalisation initiatives in the mentioned region (Canadian International Development Agency, 2010). General areas of Canadian support within CIDA were humanitarian aid, private sector, development, education, environment, health, equality between women and men.

A special branch that was responsible for the programmes in that part of Europe was formed (Canadian International Development Agency, 1998). It covered Central and Eastern Europe and the former Soviet Union. The stated objectives of the branch were to support democratic development and economic liberalisation by building mutually beneficial partnerships. Humanitarian assistance, nuclear safety (first of all to improve the safety of Soviet-designed nuclear power stations), transition to market-based economies, facilitation of Canadian trade and investment links with the region, the encouragement of good governance, democracy, and adherence to international norms were named among the main vectors of support (Canadian International Development Agency, 2000).

Within CIDA activities in the 1990s, more than 20 countries from Central and Eastern Europe and the former USSR received financial and technological support from Canada. The projects CIDA funded spanned several countries in Central and Eastern Europe: Albania, Belarus, Bulgaria, Czechoslovakia, Estonia, Georgia, Hungary, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Latvia, Lithuania, Macedonia, Poland, Romania, Russia, Ukraine, the former USSR, and Yugoslavia. With CIDA's financial and technical support were created projects and initiatives led by institutions, associations, Canadian and international non-governmental organisations, and private sector enterprises. CIDA also cooperated with diasporas by engaging its representatives as development actors and policy stakeholders in three key ways: through supporting research, funding projects, and promoting dialogue (Geislerova, 2007, p.104).

One of the programmes administrated by CIDA was Canada Corps (2004-2006, afterwards restructured), a new initiative that was interpreted as a key mechanism for providing governance assistance to developing countries. The first mission consisted of 500 Canadians who came as election observers to the Ukrainian presidential election on 26 December 2004. The main idea was 'to mobilise Canadians of all ages and backgrounds, providing new opportunities for individuals to contribute to capacity building in the developing world' (Government of Canada, 2005, pp.23-25).

In 2008 it was enacted Official Development Assistance Accountability Act, which regulates Canadian aid to respond to global injustices, understood in terms of poverty, inequality, and human rights violations since 2008 (McKee, 2015, p.448). In 2009 the Government of Canada announced the reshaping of its aid agenda and cut down the number of countries under the CIDA support. Partly that was caused by the world financial and economic crisis, partly because countries of Central and Eastern Europe already were included into European and Transatlantic structures. A new approach was announced, focusing on three priority themes: increasing food security, stimulating sustainable economic growth, and securing the future of children and youth. Since that time, CIDA has concentrated on the support of programmes of only 20 countries of the world (so-called '*countries on focus*'), and among them, only one country from Central and Eastern Europe remained: it was Ukraine (Canadian International Development Agency, 2009b). Other countries were supposed to receive Canadian aid in other ways and forms (humanitarian assistance, partnership in multinational cooperation, work of Canadian NGOs, etc.) (Canadian International Development Agency, 2009a). In general, CIDA's activities greatly influenced the democratic developments in Central and Eastern Europe. In 2013 by the decision of the government CIDA was folded into the Department of Foreign Affairs (now – Global Affairs Canada) (CBC News, 2013).

Now Canadian ties with Central and Eastern Europe are developing through the shared membership in such international organisations as the United Nations (UN), North Atlantic Treaty Organisation (NATO), Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE), World Trade Organisation (WTO), Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (Government of Canada, 2020).

Central and Eastern Europe in current Canadian foreign policy

New vectors of Canadian foreign policy are directed to almost all regions of today's world. As Irvin Studin (2016) noticed: 'Canada has a four-point game this century'. The author connected these main four points with America, China, Russia and Europe and described his position from the geographical point of view

(America is at the southern border, China is at Canada's western border, a melting Arctic puts Russia directly at Canada's northern border, and the EU is evidently at the eastern border).

The official position is more variable. Among the current priority vectors of Canadian foreign policy, there should be named North America, the Arctic, Europe, Sub-Saharan Africa, Latin America and the Caribbean, Asia-Pacific, the Middle East, and North Africa (Government of Canada, 2021b). As it is pointed on the official website of the Government of Canada: 'Canada and Europe share a long history, common values, and close ties. Canada has developed strong bilateral relationships with the institutions of the European Union (EU), as well as with most European countries inside and outside of the EU' (Government of Canada, 2020). We see that Europe is not divided into sub-regions; Central and Eastern Europe are not separated from the rest of Europe; the main criterion of division is membership in the EU.

Europe is interpreted as one of the main priorities for Canadian foreign policy after the United States of America. In current interpretations we can also see that the United Kingdom is not mentioned separately; probably this is an argument in the support of the position of that group of experts who underlined that 'the North Atlantic Triangle' concept should not be used for explanation of today's Canadian external affairs.

Canada's foreign policy has changed its main focus: from warning on its own sovereignty and security (traditional tasks during the 19th and almost the whole 20th centuries) to orientation on the values which are important for the whole of mankind. In a statement on Canada's foreign policy priorities, then-minister Christia Freeland noted that the main task for Canada is 'a path towards a collective goal of a better, safer, more just, more prosperous, and sustainable world' (Government of Canada, 2017a).

At the beginning of the 21st century, the core Canadian national values are declared as follows: territorial integrity, human rights, democracy, and respect for the rule of law, and an aspiration to free and friendly trade. Mentioned values are evaluated as 'shared values' with Europeans, and they are named as the first among the spheres of cooperation with Europe together with 'trade and political relations', 'cooperation on international security', 'security and defence in Europe' (Government of Canada, 2020). And such spheres of cooperation with Europe now cover former Communist countries of Europe.

On the official website of the Government of Canada it is mentioned that Eastern Europe together with Eurasia (former Soviet Union) became important

in the last few decades and that Canada strongly stands for the democracy and freedom in this region (Government of Canada, 2020).

In current frame of Canadian policy towards Europe the main priority is given to the bilateral relationships with the institutions of the EU, to cooperation within Canada – European Free Trade Association. And special attention is paid to only one country – Ukraine (Government of Canada, 2020).

This special attention is accented on the development assistance to this East European state according to the Official Development Assistance Accountability Act. In the reports to Parliament on the Government of Canada's Official Development Assistance, Ukraine is pointed as the only European country which now receives Canadian assistance.

As it is mentioned on the Government of Canada web page, Ukraine is a country that is still struggling to consolidate democracy and lay the foundations for economic prosperity. Following the *Euromaidan* and 'Revolution of Dignity' in late 2013 and early 2014, Ukraine 'committed to implementing democratic and economic reforms in line with its European aspirations'. However, Russian aggression, which started in 2014 with the illegal annexation of Crimea, 'continues drawing Ukraine into a bloody conflict in the east of the country, which has placed significant pressure and uncertainty on the Ukrainian government's ability to carry out its much-needed reforms' (Ukrainian Canadian Congress, 2017). As we see, not only security issues but unfinished reforms attract the attention of official Canada.

Russian aggression against Ukraine led to a number of discussions among the political establishment, experts, and researchers about security issues in the region as well as the danger of Russian interfering in the affairs of other European countries. Ostap Kushnir (2017, p.130) argues that Kremlin explains the annexation of Crimea from the perspective of international law (the right to every nation for self-identification) and safety reasons (the threats for the Russian-speaking minorities in Ukraine). But Russia's disregard of international law by addressing it did not convince international society: Western states imposed sanctions on Russia in order to moderate its geopolitical ambitions and prevent the Kremlin from further interference into Ukrainian affairs. Putin's intention to protect Russian-speaking compatriots abroad as a part of the Russian hybrid war makes it necessary for the Central European states to pay special attention to Russia. NATO's states have already begun to capture the experience of Ukrainian soldiers regarding Russian hybrid tactics and technologies (Dorosh, Ivasechko and Turchyn, 2019, pp.67-68).

Canada shows unprecedented support to Ukraine. Since January 2014 there was committed more than \$785 million in assistance to Ukraine, using such

instruments as: development, humanitarian and financial assistance; the Peace and Stabilisation Operations Programme; the Canadian Police Arrangement (Government of Canada, 2021a). In coordination with foreign partners and allies, Canada has imposed sanctions against hundreds of Russian and Ukrainian individuals and entities.

In September 2015, Canada launched Operation UNIFIER, the Canadian Armed Forces (CAF) military training and capacity-building mission in Ukraine. This mission has been extended until 31 March 2022. 24,535 Security Forces of Ukraine (SFU) candidates have participated in the training provided via 510 course serials spanning all lines of effort since the start of the mission (statistics on 1 April 2021). Since January 2014, the Government of Canada provides a broad range of projects to strengthen security, promote economic stability and growth, advance democracy, human rights, and the rule of law, and promote a civil society.

Canada's help to Ukraine includes supplying non-lethal military gear (including equipment such as: communications systems used for field operations, a mobile field hospital, explosive disposal equipment, medical kits used for military field operations, night vision goggles) (Government of Canada, 2021c). And it is not the full list of Canada's help to Ukraine.

Such support can be explained by few reasons. First of all, Canada gradually defends international law, territorial integrity, human rights, and the development of democracy all over the world. Russian aggression towards Georgia in 2008 and towards Ukraine since 2014 was caused among other reasons by promises of NATO membership to these two countries and by Russian claims to the territories and peoples in Russia's Near Abroad. Tanya Narozhna (2021, p.76) explains Russia's aggressive foreign policy as a confrontation to the refusal of the West to recognise Russia as a great power. Putin justified this aggressive foreign policy by the concept of 'Russian World' defending Russian interests, especially against the West, and asserting Russia as a great power. Canada's policy which is based on universal values opposes such an approach. Canada's policy towards Ukraine as well as to the rest of the countries of Central and Eastern Europe is focused on democratic transformation, political and economic reforms, and integration into Euro-Atlantic and international structures and institutions (Government of Canada, 2011). Bohdan S. Kordan (2018, p.7) says that Ottawa's policy towards Ukraine has been consistent at the macro-level, because it is subordinated to the national interest first of all. He underlines that support of Ukraine in democratic transformation, political and economic reforms completely resonated with Canadian interests.

Many top Canadian officials openly supported Ukraine in their public speeches, interviews, visits. Then-Prime Minister Stephen Harper was the first G-7 leader to visit Ukraine and he repeatedly criticised Russian President Vladimir Putin for his takeover of Crimea. He also said he'll push for Russia's expulsion from the G8 (Parry, 2014). Official support for the territorial integrity of Ukraine was also expressed by other high-ranking officials: current Prime Minister of Canada J. Trudeau, by all the Ministers of Foreign Affairs since 2014 (J. Baird, R. Nicholson, S. Dion, Ch. Freeland, F.-F. Champagne, M. Garneau). Canada stands on clear position: Crimea, occupied by Russia, is recognised as Ukrainian.

The second reason is Russia-Canada relations in the Arctic region, where Canada is interested to defend its own national interests, and Russia is one of the claimers of territory changes in that region. As Maryna Rabinovych (2017, p.81) argues Canada seems to pursue a double-track policy, aiming to both support Ukraine and create conditions for a substantial long-term partnership with Russia in the Arctic. Natalia Viakhireva (2020, p.44) supposes that Russian-Canadian cooperation continues in the Arctic, though mostly in multilateral frameworks. She considers that the Arctic region was one of the most productive areas in the Canada-Russia relationship before the crisis of 2014 and it remains the area the least affected by the crisis. But there is another opinion. Rafael Luna noted that the situation in the Arctic is now more difficult for Russia than prior to the crisis in Ukraine, because Western sanctions against Russia were primarily directed to Arctic resource extraction and many projects were cancelled or postponed. Western sanctions aimed to restrict financial borrowing and export of technologies to Russia (Luna, 2019, p.112).

New developments in the region show that Canada needs a less active and weak Russia. For example, in April 2021 Russia wants to stretch out imaginary lines on the ocean floor and below it. This caused worries about consequences for other Arctic countries like Canada. As CBC News informed, 'the new submission would push Russia's claim all the way up to Canada's exclusive economic zone, an area 200 nautical miles from the coastline, in which Canadians have sole rights to fish, drill and pursue other economic activities' (Tranter, 2021). So for Canada, such a situation in the Arctic is similar to the case with Ukraine when international law and territorial integrity are neglected. As Luna (2019, p.102) argues 'certainly, the crisis in Ukraine has negatively affected Russia's plans for the region [*the Arctic*]'. That is why Canada's support of Ukraine against Russia fits Canadian interests in the other regions of the world where Russia is involved.

The third reason is the active support demonstrated by Diaspora in Canada – both Ukrainian and East European as a whole. In many cases, representatives of the Diaspora show their solidarity with their historical motherland's position.

Sydoruk and Tyshchenko in their research compared the attitudes of Central European countries towards the Russian-Ukrainian conflict. They underlined that the countries of Central Europe officially unconditionally support the territorial integrity of Ukraine at the present stage and condemn Russia's actions in Ukraine as a violation of its sovereignty and basic principles of international law (Sydoruk and Tyshchenko, 2018, pp.100-101). The authors said that there exist some differences in attitudes, which may be explained by historical heritage, homeland security issues, current political situation, economic interests, and significance of the transatlantic relations. But in general, policies of Central European and Baltic countries on the 'Ukrainian' issue can be considered common in fundamental issues.

The same attitudes are demonstrated by the representatives of the Central and Eastern European Diaspora in Canada. Mentioned above Central and Eastern European Council in Canada (abbreviated CEEC) expresses its total support to Ukraine. A number of statements were published to support Ukrainians during *Euromaidan*, and afterward – to support them in their struggle with Russia. For example, CEEC supports the decision of the Canadian government and Canada's Department of Global Affairs to apply economic and travel sanctions against 114 individuals and 15 entities in response to Russia's aggression in the Black Sea and the Kerch Strait, the illegal annexation of Crimea, and the war that Russia has been waging against Ukraine (CEEC, 2019). This Council also supports events and cases of the struggle for democracy in Central and Eastern Europe, criticising facts of suppression of the development of civil society in Russia and Belarus. CEEC initiated many public events where the situation in Ukraine and potential danger for Central and Eastern Europe were discussed, popularised information about how Canadian authorities support such nations as Ukraine and Belarus. Diaspora is a very important player, so we can completely agree with Marketa Geislerova (2007, pp.92-93) statement that diasporas are increasing their influence in both domestic and foreign policies, and for Canada, such a situation offers new opportunities for multi-track, multi-cultural diplomacy.

Conclusions

Central and Eastern Europe occupies a unique place among Canadian national interests. Canadian perception of the terms 'Eastern Europe' and 'Central and Eastern Europe' is determined by the developments in international relations and in the region by itself. During the Cold War the term 'Eastern Europe' was mainly used towards the states in the Eastern part of the European continent which was under Soviet control. After the Cold War this region was called 'Central and Eastern Europe', and now it includes a number of post-communist countries of

Europe ('old Eastern Europe') and the former USSR ('new Eastern Europe'), which started their transition towards democracy. So 'Eastern Europe', which consists of the former Soviet republics, became a part of 'Central and Eastern Europe'. Now nations of CEE are at different stages of the reform process, and the region is still characterised by great diversity.

Central and Eastern Europe never played an important role for Canada, because the main vector of Canadian external relations was oriented on the so-called North Atlantic Triangle. During the 20th century, Canada's foreign policy top priorities evolved: from a monocentric orientation on the UK/US towards multilateralism and active participation in international organisations and institutions. After World War II, when Canada abandoned isolationism, Central and Eastern Europe was considered within the framework of Canadian policy towards the Soviet Union. During the Cold War Canada's attitudes to the region mirrored the general Western approach which was aimed at preventing the spread of communism. When it was possible, Canada was searching for opportunities for more independent directions in its own foreign policy-making, as it was during a short period of *détente*.

After the end of the Cold War, the place of the countries of the eastern part of Europe among Canadian interests has changed. Canada was actively involved in the support of the processes of the transit to democracy in the region. When post-Communist European nations entered the EU, they began to be considered within the framework of Canadian policy towards Europe, which is one of the top priorities for current Canadian foreign policy. Post-Soviet states ('new Eastern Europe') occupy a specific place: on the one hand, they started democratic transformations and became recipients of Canadian and international assistance, as well as 'old Eastern Europe'. So, they can be considered within Canada's policy towards Central and Eastern Europe as part of general policy towards Europe. But on the other hand, 'new Eastern Europe' is too much connected with Russia and therefore is considered more within the framework of Canada's policy towards Russia, not Europe.

Canada's current policy towards Central and Eastern Europe continues in the same vector as it was since the revolutionary events in 1989. New 'Eastern Europe' still needs Canadian technical and financial support in its path to democracy and a free market economy. But additionally, to the mainstream of Canadian policy in the region (support of democratic and economic developments) there are added security issues caused by the Russian aggression to Ukraine.

In general, today's Canada's policy towards the region and bilateral relations with the nations of Central and Eastern Europe are based on common values and approaches on issues such as support for human rights and democracy, territorial

integrity, and the rule of international law. Canada is a donor country for a great variety of projects and programmes that have been and are being implemented in this part of Europe. The policy towards the region allows Canada to deal with new partners abroad, and to take an active part in international organisations and processes. At the beginning of the 21st century, Canada as a middle power tried to use different methods and mechanisms to protect its own national interests in the international arena, and Canada's involvement in the democratic transformation of Central and Eastern Europe made it possible to consider Canada as an important and notable international actor.

References:

- Bessonova, M., 2017. Canada's Foreign Policy Priorities at the Beginning of the 21st century: Few Generalizations about Regional Dimension. *Scriptorium nostrum*, [online] 3 (9), pp.246-257. Available at: <<https://cutt.ly/VMJlCnJ>> [Accessed 30 September 2022].
- Braun, K., 2019. *Iliustrovana istoriia Kanady* [The Illustrated History of Canada]. Lviv: Litopys.
- Canadian International Development Agency, 1998. CIDA Branches. [online] 14 February. Available at: <https://web.archive.org/web/19980214051617/http://w3.acdi-cida.gc.ca/cida_ind.nsf/453f4ce80d4c89d5852563fb0078413b/431b29121a8de75a8525431b29121a8de75a85256411005c1c59?OpenDocument> [Accessed 25 October 2022].
- Canadian International Development Agency, 2000. CEE Branch Objectives. [online] 15 April. Available at: <https://web.archive.org/web/20000415081106/http://w3.acdi-cida.gc.ca/cida_ind.NSF/852562900065548b8525625b00126ec3/32c975a129ca29d0852564d700498500?OpenDocument> [Accessed 30 September 2022].
- Canadian International Development Agency, 2009a. A new effective approach to Canadian Aid. [online] 20 May. Available at: <<https://web.archive.org/web/20091003145000/http://www.acdi-cida.gc.ca/acdi-cida/ACDI-CIDA.nsf/eng/NAT-5208469-GYW>> [Accessed 30 September 2022].
- Canadian International Development Agency, 2009b. Countries of Focus. [online] 13 August. Available at: <<https://web.archive.org/web/20090930073319/http://www.acdi-cida.gc.ca/acdi-cida/ACDI-CIDA.nsf/eng/JUD-51895926-JEP>> [Accessed 28 September 2022].
- Canadian International Development Agency, 2009c. Eastern Europe. [online] 13 August. Available at: <<https://web.archive.org/web/20090929055231/>>

- <http://www.acdi-cida.gc.ca/acdi-cida/ACDI-CIDA.nsf/eng/NIC-55152752-QU6> [Accessed 29 September 2022].
- Canadian International Development Agency, 2010. [online] Available at: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/operact/Technical_Cooperation/CIDA_Final.pdf> [Accessed 19 October 2022].
- CBC News, 2013. Federal budget folds CIDA into Foreign Affairs. [online] 21 March. Available at: <<https://www.cbc.ca/news/politics/federal-budget-folds-cida-into-foreign-affairs-1.1412948>> [Accessed 17 September 2022].
- Central and Eastern Europe, 2022. *Wikipedia*, [online] 16 November. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Central_and_Eastern_Europe> [Accessed 17 October 2022].
- Central and Eastern European Council in Canada, 2019. New Canadian Sanctions Strongly Supported by CEEC, [online] 16 March. Available at: <<https://ceecouncil.org/wp-content/uploads/2019/03/New-Canadian-Sanctions-Strongly-Supported-by-CEEC.pdf>> [Accessed 12 October 2022].
- Clark, J., 1990. Canada's stake in European security. *NATO Review*, [online] 38 (5), pp.2-7. Available at: <<https://www.nato.int/docu/review/1990/9005-01.htm>> [Accessed 03 November 2022].
- Clark, J., 1994. Canada, the West, and the Eastern Europe, speech by the SSEA to the Department of Political Science and Economics, McGill University, Montreal, 5 February, 1990 In: A.E. Blanchette, ed. *Canadian Foreign Policy, 1977-1992: Selected Speeches and Documents*. [online] Ottawa: Carleton University Press, pp.36-38. Available at: <https://books.google.com.ec/books?id=cFFQKv0j1wsC&printsec=frontcover&source=gbs_book_other_versions_r&cad=3#v=onepage&q&f=false> [Accessed 03 November 2022].
- DeLong, L., 2020. *A Guide to Canadian Diplomatic Relations 1925-2019*. [online] Calgary: Canadian Global Affairs Institute. Available at: <https://www.cgai.ca/a_guide_to_canadian_diplomatic_relations_1925_2019> [Accessed 30 October 2022].
- Department of Foreign Affairs and International Trade, 1994. Renaissance Eastern Europe Program. [online] Ottawa: Department of Foreign Affairs and International Trade. Available at: <<http://gac.canadiana.ca/view/ooe.b2659578E/6?r=0&s=1>> [Accessed 07 October 2022].
- Dorosh, L., Ivasechko, O. and Turchyn, J., 2019. Comparative Analysis of the Hybrid Tactics Application by the Russian Federation in Conflicts with Georgia and Ukraine. *Central European Journal of International and Security Studies*, [online] 13 (2), pp.48-73. Available at: <<https://www.cejiss.org/comparative-analysis-of-the-hybrid-tactics-application-by-the-russian-federation-in-conflicts-with-georgia-and-ukraine>> [Accessed 28 October 2022].

- Dreisziger, N., 2008. The Biggest Welcome Ever: the Toronto Tories, the Ottawa Liberals, and the Admission of Hungarian Refugees to Canada in 1956. *Hungarian Studies Review*, [online] 35 (1-2), pp.41-66. Available at: <http://epa.oszk.hu/00000/00010/00042/pdf/HSR_2008_1-2_041-066.pdf> [Accessed 22 October 2022].
- Embassy of the Czech Republic in Ottawa*, 2016. History of Czech Canadian relations. [online] 24 February 2020. Available at: <https://www.mzv.cz/ottawa/en/czech_presence_in_canada/history_of_czech_canadian_relations.html> [Accessed 25 October 2022].
- Geislerova, M., 2007. The Role of Diasporas in Foreign Policy: The Case of Canada. *Central European Journal of International and Security Studies*, [online] 1 (2), pp.90-108. Available at: <http://www.cejiss.org/static/data/uploaded/1383601365154531/CEJISS_Vol1_Issue2_full_version.pdf> [Accessed 30 September 2022].
- Government of Canada*, 2005. A role of pride and influence in the world - overview: Canada's international policy statement. [online] Ottawa: Foreign Affairs Canada. Available at: <http://aix1.uottawa.ca/~rparis/IPS_2005.pdf> [Accessed 17 October 2022].
- Government of Canada*, 2011. Canada and Ukraine. [online] Available at: <http://www.canadainternational.gc.ca/ukraine/bilateral_relations_bilaterales/index.aspx?lang=ukr> [Accessed 27 October 2022].
- Government of Canada*, 2015. Records of the Task Force on Central and Eastern Europe. Library and Archives Canada. [online] Available at: <<https://www.bac-lac.gc.ca/eng/CollectionSearch/Pages/record.aspx?app=fonandcol&IdNumber=5062800&new=-8585759881946659666>> [Accessed 21 October 2022].
- Government of Canada*, 2017a. Address by Minister Freeland on Canada's foreign policy priorities. [online] 06 June. Available at: <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2017/06/address_by_ministerfreelandoncanadasforeignpolicypriorities.html> [Accessed 17 October 2022].
- Government of Canada*, 2020. Canada and Europe. [online] Available at: <https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations-internationales/europe/index.aspx?lang=eng> [Accessed 11 October 2022].
- Government of Canada*, 2021a. Canada's engagement in Ukraine. [online] Available at: <<https://www.international.gc.ca/world-monde/country-pays/ukraine/relations.aspx?lang=eng>> [Accessed 11 November 2022].

- Government of Canada*, 2021b. Canada's partnerships and priorities by world region. [online] Available at: <https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/regions.aspx?lang=eng> [Accessed 18 October 2022].
- Government of Canada*, 2021c. Operation UNIFIER. [online] 24 November. Available at: <<https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html>> [Accessed 21 October 2022].
- Heydenkorn, B., 2019. Polish Canadians. *The Canadian Encyclopedia*, [online] 31 July. Available at: <<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/poles>> [Accessed 19 October 2022].
- Knight, A., 2006. *How the Cold War Began: The Igor Gouzenko Affair and the Hunt for Soviet Spies*. New York: Basic Books.
- Kordan, B.S., 2018. *Strategic Friends: Canada-Ukraine Relations from Independence to the Euromaidan*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Kushnir, O., 2017. Russian geopolitical advancements in the Black Sea region: the annexation of Crimea. *Athenaeum. Polish Political Science Studies*, [online] 56, pp.111-135. Available at: <<http://www.athenaeum.umk.pl/numery/56.pdf>> [Accessed 19 October 2022].
- Laux, J.K., 1994. From South to East?: Financing the Transition in Central and Eastern Europe. In: M. Molot and H. Von Riekhoff, eds. *Canada Among Nations, 1994: A Part of the Peace*. [online] Canada: Carleton University Press, pp.172-194. Available at: <www.jstor.org/stable/j.cttq92cb.14> [Accessed 27 October 2022].
- Luna, R.C., 2019. Russia, the Arctic and Northeast Asia: The Strategic Importance of the Far North. *Central European Journal of International and Security Studies*, [online] 13 (3), pp.101-132. Available at: <<http://www.cejiss.org/static/data/uploaded/1571752005862342/CEJISS%2013-3%20web.pdf>> [Accessed 28 October 2022].
- McCulloch, T., 2011. The North Atlantic Triangle: A Canadian myth? *International Journal*, [online] 66 (1), pp.197-207. Available at: <<http://www.jstor.org/stable/27976079>> [Accessed 07 November 2022].
- McKee, D., 2015. The Official Development Assistance Accountability Act: Global Justice and Managerialism in Canadian Law. *UBC Law Review*, [online] 48 (2), pp.447-514. Available at: <<https://ssrn.com/abstract=3430017>> [Accessed 14 October 2022].
- Melegh, A., 2018. Positioning in global hierarchies. The case of Central Europe. In: M. Moskalewicz and W. Przybylski, eds. *Understanding Central Europe*. London: Routledge, pp.25-31.
- Narozhna, T., 2021. Revisiting the Causes of Russian Foreign Policy Changes. Incoherent Biographical Narrative, Recognition and Russia's Ontological Security-Seeking.

- Central European Journal of International and Security Studies*, [online] 15 (2), pp.56-81. Available at: <<http://www.cejiss.org/static/data/uploaded/162488709621393/CEJISS%2015-2%20web.pdf>> [Accessed 16 October 2022].
- Ostash, N.I., 2011. *Asymetriia kanadsko-amerykanskykh vidnosyn u postbipoliarnomu sviti* [Asymmetry of Canada-US relations in a post-bipolar world]. PhD Dissertation. Taras Shevchenko National University of Kyiv.
- Parry, T., 2014. Stephen Harper says he'll push for Russia's expulsion from the G8. *CBC News*, [online] 22 March. Available at: <<https://www.cbc.ca/news/politics/stephen-harper-says-he-ll-push-for-russia-s-expulsion-from-the-g8-1.2583034>> [Accessed 12 October 2022].
- Perlin, G., 1999. *Canada and the US. Canadian Politics: A general Appraisal*. [online] Toronto: Queens University. Available at: <accessed CD-ROM> [Accessed 19 October 2022].
- Poland in Canada, 2022. *Gov.pl website*. [online] Available at: <<https://www.gov.pl/web/canada-en/bilateral-relations>> [Accessed 17 October 2022].
- Rabinovych, M., 2017. Canada's response to the Ukraine crisis: a turn to middlepowerhood? *Ideology and Politics*, [online] 1 (7), pp.47-93. Available at: <<https://ideopol.org/wp-content/uploads/2017/10/1.4.ENG.-Canada-Response-Final.pdf>> [Accessed 19 October 2022]
- Rasiulis, A.P., 2016. The Search for Stability in Eastern Europe: Policy Options for Canada. *Canadian Global Affairs Institute*, [online] March. Available at: <https://www.cgai.ca/the_search_for_stability_in_eastern_europe> [Accessed 23 October 2022].
- Romaniuk, S., 2008. The Russian Minority in Post-Communist Politics: a Case Study of Ukraine, Moldova and Chechnya. *Central European Journal of International and Security Studies*, [online] 1 (2), pp.56-73. Available at: <http://www.cejiss.org/static/data/uploaded/1383601431117679/cejiss_vol2_issue2_full_version.pdf> [Accessed 19 October 2022].
- Scurr, C., 2017. *Cold War by 'Other Means': Canada's Foreign Relations with Communist Eastern Europe, 1957-1963*. PhD. Wilfrid Laurier University. [online] Available at: <<https://scholars.wlu.ca/etd/1989>> [Accessed 21 October 2022].
- Skilling, H.G., 1966. Canada and Eastern Europe. *Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne Des Slavistes*, [online] 8, pp.3-15. Available at: <<http://www.jstor.org/stable/40865993>> [Accessed 24 October 2022].
- Statistics Canada*, 2017. Census Profile, 2016 Census. [online] 8 February. Available at: <<https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/prof/index.cfm?Lang=E>> [Accessed 26 October 2022].

- Statistics Canada*, 2021. Census Profile, 2021 Census of Population. [online] 08 May. Available at: <<https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2021/dp-pd/prof/index.cfm?Lang=E>> [Accessed 26 October 2022].
- Studin, I., 2016. Ten Theses on Canadian Foreign Policy. *Globalbrief*. [online] Available at: <<http://globalbrief.ca/blog/2016/02/19/ten-theses-on-canadian-foreign-policy/>> [Accessed 27 October 2022].
- Sydoruk, T. and Tyshchenko, D., 2018. Central Europe on Russia-Ukraine Conflict: Positions and Responses. *Central European Journal of International and Security Studies*, [online] 12 (3), pp.81-105. Available at: <<http://www.cejiss.org/static/data/uploaded/1541410331919022/CEJISS%2012-3%20web.pdf>> [Accessed 14 October 2022].
- Tranter, E., 2021. 'You cannot claim any more:' Russia seeks bigger piece of Arctic. *CBC News*, [online] 11 April. Available at: <<https://www.cbc.ca/news/canada/north/russia-arctic-ocean-canada-united-nations-continental-shelf-1.5983289>> [Accessed 13 October 2022].
- Ukrainian Canadian Congress*, 2017. Canada's International Assistance to Ukraine, [online] 28 December. Available at: <https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/priorities-priorites/where-ou/ukraine.aspx?lang=eng> [Accessed 17 October 2022].
- Viakhireva, N., 2020. Russia-Canada Relations in a Period of Crisis, 2014-2020. *Canadian Journal of European and Russian Studies*, [online] 14 (1), pp.30-54 Available at: <<https://ojs.library.carleton.ca/index.php/CJERS/article/view/2671>> [Accessed 22 October 2022].

ЦЕНТРАЛЬНА ТА СХІДНА ЄВРОПА У КАНАДСЬКІЙ ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

Бессонова Марина Миколаївна

Кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1533-775X>,

e-mail: m.bessonova@kubg.edu.ua,

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

У статті розглядається місце Центральної та Східної Європи серед пріоритетів зовнішньої політики Канади. Активність Канади в міжнародних подіях почалася у ХХ столітті та еволюціонувала від моноцентричної орієнтації на Велику Британію, а згодом Сполучені Штати до багатосторонності і участі у міжнародних організаціях та інституціях. В роки Холодної війни основним вектором політики Канади у регіоні було запобігання поширенню комунізму та послаблення зв'язків цих країн із радянським блоком. На той час політика щодо Центральної та Східної Європи була частиною політики Канади стосовно Радянського Союзу. Після революційних подій 1989–1991 рр. вона трансформувалася на технічну і фінансову підтримку трансформації до демократичних змін у регіоні та еволюціонувала у контекст канадської політики щодо усїєї Європи. З 2014 року її мейнстрім в регіоні доповнили питання безпеки, спричинені російською агресією проти України. Події повномасштабної російсько-української війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, у цій статті не висвітлюються, оскільки вони потребують окремого дослідження. Незважаючи на те, що Центральна та Східна Європа ніколи не була пріоритетом для Канади, активність у цьому регіоні з 1989 року допомагає державі утвердитися як помітному міжнародному гравцю. Сучасна політика Канади та двосторонні відносини із країнами Центральної та Східної Європи базуються на спільних цінностях і підходах до таких вимірів, як підтримка прав людини і демократії, територіальної цілісності та верховенства міжнародного права. Канада є країною-донором для багатьох проектів і програм, які реалізовувалися і реалізуються у цій частині Європи. Політика щодо регіону дозволяє Канаді мати справу з новими партнерами за кордоном, брати активну участь у міжнародних організаціях і процесах. На початку ХХІ століття Канада як середня сила намагається використовувати різні методи та

механізми для захисту власних національних інтересів на міжнародній арені, а залучення цієї країни до демократичних перетворень Центральної та Східної Європи дозволило розглядати її як важливого і впливового міжнародного гравця.

Ключові слова: Канада; Центральна та Східна Європа; зовнішня політика Канади.

**МІЖНАРОДНІ
ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ**

**INTERNATIONAL
ECONOMIC
RELATIONS**

DOI: 10.31866/2616-745X.10.2022.269477
УДК 339.92:339.564(477)

ПРІОРИТЕТИ ЕКОНОМІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Надоленко Геннадій Олексійович

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6342-452X>,
e-mail: Nadolenkoh@yahoo.com,
Дипломатична академія України
імені Геннадія Удовенка при МЗС України,
вул. Велика Житомирська, 2, Київ, Україна, 01001*

Надіслано:

27.05.2022

Рецензовано:

07.06.2022

Прийнято:

15.07.2022

Для цитування:

Надоленко, Г. О. (2022). Пріоритети економізації української дипломатії. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (10), 35–46. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269477>.

Останні роки у зовнішньополітичних та економічних відносинах України позначилися докорінними змінами, які загострили проблему розширення ринків збуту для українського експорту. Політика «національного егоїзму» економічно розвинутих країн призводить до нарощування із року в рік нетарифних бар'єрів, а торговельні суперечки між глобальними акторами створюють турбулентність на залежних і дуже мінливих ринках країн, що розвиваються. Поліпшення комерційних та економічних відносин між державами сьогодні перебуває у центрі дипломатичних інтересів і обумовлює питання економізації зовнішньої політики для сприяння створенню недискримінаційного середовища для українського бізнесу. Метою статті є визначення пріоритетних цілей та напрямків економізації зовнішньої політики України на тлі сучасних світових тенденцій. Потенціал міжнародної торгівлі і транскордонне розташування дозволяють Україні розвивати євразійське, євроатлантичне та південно-східне зовнішньоекономічне партнерство. Методологічним підґрунтям дослідження стало використання міждисциплінарного поєднання низки підходів, інтегрованих з теорією та практикою економізації дипломатії з опорою на загальнонаукові методи аналізу і синтезу, контекстуального аналізу та узагальнення. Зроблено висновки, що міжнародна політика держави щодо інших країн світу визначається головним чином торговельно-економічними інтересами, які

є рушійною силою для розвитку економічної дипломатії. Пріоритетними цілями економізації зовнішньої політики є сприяння залученню інвестицій та стимулювання розвитку плацдармів для українського капіталу на зовнішніх ринках, розвитку трансферу сучасних технологій і знань до національної економіки.

Ключові слова: економічна дипломатія; економізація зовнішньої політики; експорт; залучення інвестицій.

Вступ

Протягом останніх років у зовнішньополітичних та економічних відносинах України відбулись докорінні зміни, які загострили проблему розширення ринків збуту для українського експорту. Незважаючи на значні успіхи у зовнішньоекономічній політиці, зокрема, відкриття в рамках ЗВТ великих ринків ЄС, Канади, Ізраїлю, приєднання до Регіональної конвенції Пан-Євро-Мед тощо, наша країна продовжувала демонструвати від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, зокрема в допандемійному 2019 році – 3,7 млрд дол. США. На дуже низькому рівні залишається і приплив прямих іноземних інвестицій, який у 2020 році склав 5,86 млрд дол., тоді як у сусідній Польщі цей показник становить понад 13 млрд щорічно.

Політика «національного егоїзму» економічно розвинутих країн призводить до нарощування із року в рік нетарифних бар'єрів, а торговельні суперечки між глобальними акторами створюють турбулентність на залежних і дуже мінливих ринках країн, що розвиваються. Серйозним викликом для багатьох українських експортерів стане невдовзі і європейська Зелена угода (Green deal), яка передбачає карбонове коригування імпорту, що неодмінно призведе до додаткових обмежень для країн, які не встигатимуть за енергетичною модернізацією ЄС.

За таких умов перед зовнішньополітичним відомством актуальним постає питання економізації зовнішньої політики не лише з метою культивування іміджу нашої країни і розвитку відносин з іноземними економічними агентами, але й для сприяння створенню недискримінаційного середовища для українських операторів на міжнародних ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

До фундаментальних робіт у сфері економічної дипломатії можна віднести праці професорів Лондонської школи економічних та політичних наук Н.Бейна і С.Вулкока (Bayne and Woolcock, 2011), М.Окано-Хейманс (Okano-Heijmans, 2011; 2012) (Інститут міжнародних відносин Клінгендаля),

П. Берджейк, М. Якоп, Дж. Меліссен (Bergeijk, 2009; Bergeijk, Okano-Heijmans, Melissen eds., 2011), Дж. Мілс (Mills, 2013) та інші.

Питаннями економізації дипломатії та практичними аспектами їх застосування серед українських вчених займалися О. Шаров (2015), К. Фліссак (2013), В. Вергунн (2008), О. Білорус (2016), Н. Татаренко (2015).

Суттєву емпіричну базу для наукових досліджень і практичних перетворень створюють опитування населення й експертів щодо пріоритетів та якості зовнішньої політики, серед яких варто відзначити аналітичні проекти Інституту світової політики та центру «Нова Європа» (<http://neweurope.org.ua/analitika-2/>) і щорічні огляди ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма»» за підтримки Фонду ім. Ф.Еберта (<http://prismua.org/>).

Формулювання цілей статті

Метою цієї статті є визначення пріоритетних цілей та напрямків економізації зовнішньої політики України на тлі сучасних світових тенденцій.

Виклад основного матеріалу

Останнім часом поліпшення комерційних та економічних відносин між державами перебуває у центрі дипломатичних інтересів. Основні причини економізації дипломатії, які витікають з її історичного економічного коріння, полягають у тому, що у більшості розвинених країн частка зовнішньої торгівлі у ВВП постійно зростає. У зв'язку із цим відбувається безперервний процес здійснення економічних реформ, переорієнтації на ринки, які зростають швидкими темпами, зміцнення експорту та залучення інвестицій. Поряд із внутрішніми процесами реалізовується також зовнішня політика країн щодо розширення регіональних торговельних угод із метою усунення бар'єрів для національного бізнесу в міжнародній торгівлі та інвестиційних процесах.

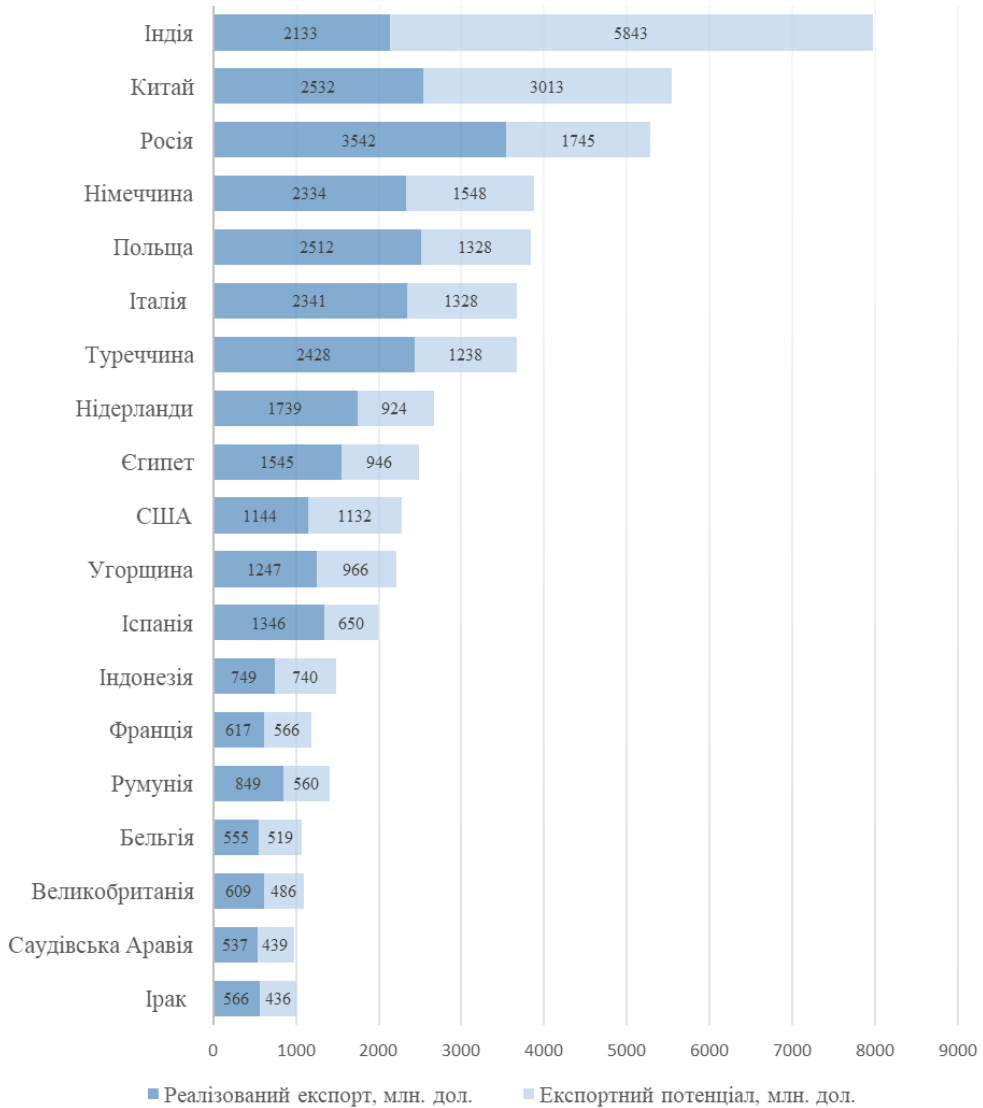
Україна не є винятком у цьому тренді. Станом на сьогодні визначеним пріоритетом для України є інтеграція у світове господарство та мета стати повноправним членом ЄС. Для країни це можливість прискорення технологічної модернізації, залучення інвестицій і нових надсучасних технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, переорієнтація виробництва та вихід на світові ринки. З моменту набуття чинності у 2016 р. економічної частини угоди про асоціацію (ПВЗВТ) ЄС став найбільшим торговельним партнером нашої країни, проте структура товарообігу з ним залишається незадовільною для України. В експорті до ЄС постійно збільшується частка сільськогосподарської сировини, залізних руд і концентратів, відходів харчової промисловості, соняшникової олії тощо. Поодинокі успіхи з нарощення складнішого

експорту поки що не змінюють загального сировинного характеру поставок продукції до ЄС. В імпорті з країн ЄС до України продовжують переважати високотехнологічні товари. За даними International Trade Centre (<https://exportpotential.intracen.org/en/markets>), щорічний невикористаний потенціал українського товарного експорту до ЄС сягає 9,7 млрд дол. США.

Найбільш «недоторгованими» ринками для України є також Китай та США, по відношенню до яких експортний потенціал використовується трохи більше ніж на 30 %, та ще ряд стратегічно важливих країн, де українські товари займають лише половину потенційних сегментів ринку. На рис. 1 наведений рейтинг торговельних партнерів, з якими Україна має найбільший невикористаний експортний потенціал. Зокрема, перші місця посідають Індія, Китай, Російська Федерація, Німеччина, Польща, Італія, Туреччина та ін. Найбільша різниця між потенційним та фактичним експортом у вартісному вираженні спостерігається в Індії, що залишає можливість для здійснення додаткового експорту на суму 5,8 млрд доларів США.

Україна є потужною транскордонною державою. Враховуючи потенціал міжнародної торгівлі та наше перебування на периферії трьох світових парадигм, зовнішня політика України повинна орієнтуватися на три траєкторії розвитку зовнішньоекономічного партнерства – євразійський, євроатлантичний та південно-східний напрями. Пріоритетна ціль інтеграції до ЄС повинна розглядатися як орієнтир для здійснення реформ, спрямованих на реалізацію конкурентоспроможного потенціалу та підвищення соціальних стандартів. Однак у жодному разі не повинна призвести до політики «балансування між Сходом та Заходом».

Однією із пріоритетних цілей економізації зовнішньої політики, що направлена на реалізацію економічних інтересів країни, є залучення інвестицій та стимулювання розвитку плацдармів для українського капіталу на зовнішніх ринках. За даними European business association, Індекс інвестиційної привабливості України у 2021 році знизився до найнижчого рівня (2,7 бали із 5-ти можливих) із 2013 року. Індекс економічної свободи в 2021 р. становив 56,2 (127 місце зі 178 країн), що нижче середнього показника по регіону та загальносвітового. Причиною погіршення інвестиційних настроїв та умов ведення бізнесу є аж ніяк не пандемія COVID-19, а криза судочинства, відсутність верховенства права, успіхів у боротьбі з корупцією та значний вплив тіньової економіки, а також монополізація ринків і вплив олігархічних кіл.

Рис. 1. Найбільш «недоторговані» ринки України за експортним потенціалом
Джерело: сформовано за даними International Trade Center.

Потужним економічним аргументом у зовнішній політиці повинні стати макроекономічна стабільність та фінансова підтримка бізнесу. Потрібно відмітити, що для можливості ефективно реалізовувати зовнішньоекономічну політику за допомогою дипломатичного інструментарію держава передусім повинна подбати про сприятливе

економічне середовище всередині країни для залучення капіталу, зокрема у високотехнологічні галузі, та нарощування експортоорієнтованого виробництва. Інакше, за наявних темпів розвитку підприємництва та інвестування в реальний сектор економіки, в Україні може скластися ситуація, коли не буде кого просувати на іноземні ринки, а інвестор і надалі з великою пересторогою відноситиметься до падаючих інвестиційних рейтингів.

Актуальним для України в контексті завдань постіндустріальної економіки є пошук нових вискооефективних технологій та отримання дешевих фінансових ресурсів для стимулювання розвитку. Тому обґрунтований підхід до розробки зовнішньоекономічної стратегії обов'язково повинен враховувати відносини з міжнародними фінансово-економічними організаціями та регіональними інтеграційними угрупованнями. У світлі того, що в архітектоніці світового порядку посилюється роль регіональних та субрегіональних лідерів, необхідно відпрацьовувати механізми захисту та лобювання національного бізнесу на рівні таких угруповань, забезпечення рівноправних та недискримінаційних умов присутності на іноземних ринках, а також сприяння розвитку трансферту технологій і знань, зокрема, у структурі глобальних ланцюгів доданої вартості.

Тому питання економізації зовнішньої політики – це не лише завдання зовнішньоекономічного відомства, а системна робота і скоординована стратегія на усіх рівнях владних інституцій, що сприяє зростанню економічної могутності країни. В Україні сьогодні створена значна інституційна база, яка може ефективно займатися розвитком підприємництва, промоцією українського бізнесу, а також формуванням сприятливого клімату для іноземного капіталу. Зокрема, діють Офіс просування експорту при Міністерстві економіки України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, у 2020 році відбувся рестарт Експортно-кредитного агентства, працюють ТПП України, інститут Торговельного представництва тощо. При Міністерстві закордонних справ України функціонує Рада експортерів та інвесторів, яка акумулює понад 60 представників галузевих спілок і асоціацій, провідних українських компаній, що представляють практично всі експортоорієнтовані сектори. До співпраці активно залучаються керівники Американської торговельної палати в Україні, Європейської бізнес-асоціації, а також представники великих іноземних компаній, які реалізують інвестиційні проекти на території України.

Розділяючи позицію Ю. Веселовського, О. Шарова, потрібно відзначити, що підвищення ефективності роботи МЗС у напрямку реалізації економічних інтересів держави може потребувати його організаційних трансформацій. Економічний департамент повинен відігравати ключову роль та виконувати свої функції у тісній взаємодії із Міністерством економіки України, можливо, навіть із подвійним підпорядкуванням, а також із підприємницькими об'єднаннями та асоціаціями. Зокрема, у Міністерстві закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади під політичним керівництвом міністра закордонних справ другою особою з належним титулом є міністр міжнародної торгівлі. Як і його колега-дипломат, він політик, член парламенту. У складі більшості посольств працюють торгові місії, якими політично опікується цей міністр. Свої пріоритети вони виробляють у співпраці із відповідними територіальними управліннями МЗС. Якість роботи кожного такого великого або малого офісу визначається якістю послуг, які вони надають безкоштовно канадським компаніям, на що витрачається до 80 % їх робочого часу. При цьому більшість звернень – від малого чи середнього бізнесу (Веселовский, 2015). Такий організаційний підхід здатний забезпечити синхронізацію, єдність зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів і стратегій.

Посилити свої позиції щодо лобювання економічних інтересів на міжнародних ринках можуть і закордонні дипломатичні установи, адже співробітники дипкорпусу у багатьох випадках відіграють ключову роль в укладанні угод між партнерами в рамках державно-приватного партнерства, створенні міжнародних коаліцій, а також у реалізації політики і програм, направлених на забезпечення економічних інтересів в інших країнах. У цьому аспекті важливу роль відіграє підбір та розвиток фахівців для дипломатичних місій. Розробляючи стратегічні підходи та здійснюючи конкретні дипломатичні кроки, вони повинні розуміти та враховувати, що економічні інтереси країн-партнерів дуже часто вступатимуть у протиріччя, що зумовлені жорсткою конкуренцією на міжнародних ринках. У такому разі необхідно працювати над переформатуванням самого мислення представників дипломатичних місій.

Висновки

Міжнародна політика держави щодо інших країн світу визначається головним чином торговельно-економічними інтересами, які є рушійною силою для розвитку економічної дипломатії. Враховуючи потенціал міжнародної торгівлі та транскордонне географічне розташування, зовнішньоекономічна політика України повинна орієнтуватися на розвиток євразійського, євроатлантичного та південно-східного партнерства.

Економізація зовнішньої політики – це системна робота і скоординована стратегія на усіх рівнях владних інституцій, що сприяє зростанню економічної могутності країни. Цей процес потребує макроекономічної стабілізації і трансформації на організаційному та інституційному рівнях з метою забезпечення єдності зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів, а також переосмислення підходів у діяльності дипломатичних місій.

Пріоритетними цілями економізації зовнішньої політики є сприяння залученню інвестицій та стимулювання розвитку плацдармів для українського капіталу на зовнішніх ринках, розвитку трансферту сучасних технологій і знань до національної економіки. Необхідні пошуки можливостей повноцінної реалізації експортного потенціалу країни, зокрема за допомогою лобіювання національного бізнесу, забезпечення йому рівноправних та недискримінаційних умов присутності на ринках регіональних інтеграційних угруповань.

Список використаних джерел та посилань:

- Білорус, О.Г., 2016. Імперативи економічної дипломатії в умовах глобальної неоконвергенції. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 23, с.124-130.
- Вергун, В.А., 2008. Економічна дипломатія в системі чинників міжнародної конкурентоспроможності України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 74 (1), с. 150-154.
- Веселовський, А., 2015. Експортний потенціал України: шлях до відродження. *ZN.UA*, [online] 14 августа. Доступно: <https://zn.ua/international/eksportnyu-potencial-ukrainy-put-k-vozhrozhdeniyu_.html> [Дата звернення 20 червня 2022].
- Довідка “Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2019 році”, 2020. *Міністерство економіки України*, [online] 07 липня. Доступно: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=30d3074d-6882-4aac-bc4f-f4af8a30b221&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTo varamiTaPoslugamiU2019-Rotsi> [Дата звернення 20 червня 2022].
- Рада зовнішньої політики «Українська призма»* [online]. Доступно: <<http://prismua.org/>> [Дата звернення 20 червня 2022].
- Татаренко, Н.О., 2015. Економічна дипломатія: світовий досвід та українські здобутки (політико-економічний аспект). *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 2 (22), с.4-9.

- Фліссак, К.А., 2013. Економічна дипломатія. Тернопіль: Новий колір. Центр «Нова Європа». [online] Доступно: <http://neweurope.org.ua/analytika-2/> [Дата звернення 20 червня 2022].
- Шаров, А., 2015. Економізація зовнішніх відносин: стратегія і тактики. *ZN.UA*, [online] 04 вересня. Доступно: <https://zn.ua/macrolevel/ekonomizaciya-vneshnih-otnosheniy-strategiya-i-taktiki-.html> [Дата звернення 20 червня 2022].
- Шаров, О.М., 2019. *Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи*. Київ: НІСД.
- Bayne, N. and Woolcock, S., 2011. *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations*. 3rd ed. London: Routledge.
- Bergeijk, P.A. G. van, 2009. The Weight of Bilateral Economic Diplomacy and Commercial Policy Revisited. In: *Economic Diplomacy and the Geography of International Trade*. Northampton: Edward Elgar.
- Bergeijk, P.A.G. van, Okano-Heijmans M., Melissen J., eds., 2011. *Economic Diplomacy: Economic and Political Perspectives*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- International Trade Center*. [online] Доступно: <https://exportpotential.intracen.org/en/markets/gap-chart?fromMarker=i&exporter=804&toMarker=j&whatMarker=a&what=a> [Accessed 21 May 2022].
- Mills, G., 2013. Trade and investment promotion. In: E. F. Cooper, J. Heine and R. Thakur, eds. *The Oxford handbook of modern diplomacy*. Oxford: Oxford University Press, pp.318-330.
- Okano-Heijmans, M., 2011. Conceptualizing Economic Diplomacy: The Crossroads of International Relations, Economics, IPE and Diplomatic Studies. In: Bergeijk P. A.G, Okano-Heijmans M. and Melissen J. eds. *Economic Diplomacy. Economic and Political Perspectives*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Okano-Heijmans, M., 2012. Power Shift: Economic Realism and Economic Diplomacy on the Rise. In: *Power in the 21st Century: International Security and International Political Economy in a Changing World*. Heidelberg: Springer Berlin, pp.53-80.

References:

- Bayne, N. and Woolcock, S., 2011. *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations*. 3rd ed. London: Routledge.
- Bergeijk, P.A. G. van, 2009. The Weight of Bilateral Economic Diplomacy and Commercial Policy Revisited. In: *Economic Diplomacy and the Geography of International Trade*. Northampton: Edward Elgar.

- Bergeijk, P.A.G. van, Okano-Heijmans M. and Melissen J., eds., 2011. *Economic Diplomacy: Economic and Political Perspectives*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Bilorus, O.H., 2016. Imperatyvy ekonomichnoi dyplomatii v umovakh hlobalnoi neokonverhentsii [Imperatives of economic diplomacy in the conditions of global neo-convergence]. *Naukovi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*, 23, pp.124-130.
- Flissak, K.A., 2013. *Ekonomichna dyplomatiia* [Economic diplomacy]. Ternopil: Novyi kolir.
- International Trade Center*. [online] Available at: <https://exportpotential.intracen.org/en/markets/gap-chart?fromMarker=i&exporter=804&toMarker=j&whatMarker=a&what=a> [Accessed 21 May 2022].
- Mills, G., 2013. Trade and investment promotion. In: E. F. Cooper, J. Heine and R. Thakur, eds. *The Oxford handbook of modern diplomacy*. Oxford: Oxford University Press, pp.318-330.
- Dovidka "Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy ta posluhamy u 2019 rotsi" [Reference "Foreign trade of Ukraine in goods and services in 2019"], 2020. *Ministry of Economy of Ukraine*, [online] 07 July. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=30d3074d-6882-4aac-bc4f-f4af8a30b221&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugaMiU2019-Rotsi> [Accessed 20 June 2022].
- Okano-Heijmans, M., 2011. Conceptualizing Economic Diplomacy: The Crossroads of International Relations, Economics, IPE and Diplomatic Studies. In: Bergeijk P. A.G, Okano-Heijmans M. and Melissen J. eds. *Economic Diplomacy. Economic and Political Perspectives*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Okano-Heijmans, M., 2012. Power Shift: Economic Realism and Economic Diplomacy on the Rise. In: *Power in the 21st Century: International Security and International Political Economy in a Changing World*. Heidelberg: Springer Berlin, pp.53-80.
- Rada zovnishnoi polityky "Ukrainska pryzma" [Foreign Policy Council "Ukrainian Prism"]. [online] Available at: <http://prismua.org/> [Accessed 20 June 2022].
- Sharov, A., 2015. Ekonomizatsiia zovnishnikh vidnosyn: stratehiia i taktyky [Economization of foreign relations: strategy and tactics]. *ZN.UA*, [online] 04 September. Available at: https://zn.ua/macrolevel/ekonomizaciya-vneshnih-otnosheniy-strategiya-i-taktiki_.html [Accessed 20 June 2022].
- Sharov, O.M., 2019. *Ekonomichna dyplomatiia: osnovy, problemy ta perspektyvy* [Economic diplomacy: basics, problems and prospects]. Kyiv: NISD.

- Tatarenko, N.O., 2015. Ekonomichna dyplomatia: svitovi dosvid ta ukrainski zdobutky (polityko-ekonomichni aspekt) [Economic diplomacy: world experience and Ukrainian achievements (political and economic aspect)]. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*, 2 (22), pp.4-9.
- Tsentr "Nova Yevropa" [Center "New Europe"]. [online] Available at: <http://neweurope.org.ua/analytika-2/> [Accessed 20 June 2022].
- Verhun, V.A., 2008. Ekonomichna dyplomatia v systemi chynnykiv mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti Ukrainy [Economic diplomacy in the systems and factors of Ukraine's international competitiveness]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 74 (1), pp.150-154.
- Veselovskyi, A., 2015. Eksportnyi potentsial Ukrainy: shliakh do vidrozhennia [Ukraine's export potential: the path to revival]. *ZN.UA*, [online] 14 August. Available at: <https://zn.ua/international/eksportnyy-potencial-ukrainy-putk-vozrozhdeniyu-.html> [Accessed 20 June 2022].

PRIORITIES FOR THE ECONOMICIZATION OF UKRAINIAN DIPLOMACY

Hennadii Nadolenko

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6342-452X>,

e-mail: Nadolenkoh@yahoo.com,

Director of the Hennadii Udoenko Diplomatic Academy of Ukraine, Kyiv, Ukraine

In recent years, Ukraine's foreign policy and economic relations have been affected by radical changes that have aggravated the problem of expanding sales markets for Ukrainian exports. The policy of “national selfishness” of economically developed countries leads to the increase of non-tariff barriers from year to year, and trade disputes between global actors create turbulence in the dependent and highly volatile markets of developing countries. Today the improvement of commercial and economic relations between states is at the centre of diplomatic interests and determines the issue of economization of foreign policy to promote the creation of a non-discriminatory environment for Ukrainian business. The purpose of the article is to determine the priority goals and directions of economization of Ukraine's foreign policy against the background of modern world trends. The potential of international trade and cross-border location allow Ukraine to develop Eurasian, Euro-Atlantic and South-Eastern foreign economic partnerships. The methodological basis of the study is the use of an interdisciplinary combination of approaches, integrated with the theory and practice of the diplomacy's economization, based on general scientific methods of analysis and synthesis, contextual analysis and generalization. It was concluded that the international policy of the state towards other countries of the world is determined mainly by trade and economic interests, which are the driving force for the development of economic diplomacy. The priority goals of the economization of foreign policy are to promote the attraction of investments and stimulate the development of bridgeheads for Ukrainian capital in foreign markets, the development of the transfer of modern technologies and knowledge to the national economy.

Key words: economic diplomacy; economization of foreign policy; export; investment attraction.

ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО
СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...

DOI: 10.31866/2616-745X.10.2022.269478

УДК 791.61:654.197]:33(100)

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
АУДІОВІЗУАЛЬНОГО СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН (НА ПРИКЛАДІ ТЕЛЕ- І КІНОІНДУСТРІЇ)

Печеранський Ігор Петрович^{1а},
Ревенко Анатолій Дмитрович^{2а}

Надіслано:

05.10.2022

Рецензовано:

21.10.2022

Прийнято:

27.10.2022

¹Доктор філософських наук, професор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4722-2332>,
e-mail: ipecheranskiy@ukr.net

²Кандидат економічних наук, доцент,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4555-0677>,
e-mail: revenkoad@ukr.net

^аКиївський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Для цитування:

Печеранський, І., Ревенко, А. (2022). Сучасний стан і перспективи розвитку аудіовізуального сектору медіаекономіки зарубіжних країн (на прикладі теле- і кіноіндустрії). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (10), 47–67. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269478>.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану та перспектив розвитку аудіовізуального сектору медіаекономіки зарубіжних країн, переважно на прикладі теле- і кіноіндустрії США та ЄС. Завданнями статті є, по-перше, формулювання викликів, перед якими постала медіаіндустрія зарубіжних країн як міждисциплінарний галузевий напрямок, по-друге, діагностика наявного стану справ у теле- і кіноіндустрії провідних країн і, по-третє, окреслення перспектив розвитку цих сегментів аудіовізуальної індустрії з урахуванням викликів і вимог часу. В основі дослідницької *методології* лежать: діалектичний метод, який узагальнює усі закономірності і процеси в межах аудіовізуального сектору медіаекономіки зарубіжних країн; монографічний – під час послідовного викладу матеріалу зазначеної теми дослідження; методи аналізу та синтезу – при дослідженні специфіки теле- і кіноіндустрії зарубіжних країн на сучасному етапі. *Наукова новизна* полягає

у тому, що в рамках цієї статті вперше проаналізовано економічні особливості аудіовізуального (теле- та кіно-) сегмента медіаіндустрії в контексті сучасних викликів. *Висновки.* Доведено, що аудіовізуальний сектор, представлений теле- і кіноіндустрією, продовжує не просто відігравати важливу роль у розвитку медіаекономіки зокрема та економіки зарубіжних країн у цілому, але нарощує темпи на сучасному етапі. Проаналізовано відмінності і специфіку взаємодії американської та західноєвропейської моделей медіабізнесу, які сьогодні є найвпливовішими і найкраще відповідають умовам медіаринку. Доведено, що в умовах глобалізації і науково-технологічного прогресу теле- та кіноіндустрія продовжує активно розвиватися, і лідируючі позиції у цьому процесі поки що посідають американські медіагіганти, поряд із нарощуванням потенціалу азійського (зокрема, китайського) кіноринку і досить непоганими показниками в ЄС, Індії та Латинській Америці.

Ключові слова: медіаекономіка; аудіовізуальне виробництво; теле- і кіноіндустрія; США; ЄС; міждисциплінарність; медіаринок.

Вступ

Важко не погодитися з тим, що сьогодні усі сфери життя – від геополітики до побуту – вимірюються рівнем інформаційно-технологічного потенціалу, а тому цілком виправдано XXI століття називати «століттям інформації». Інформаційна цивілізація детермінує соціальний досвід і знання людей, коли збільшується споживання медіаконтенту у структурі вільного часу, привертаючи все більшу увагу економістів, політологів, соціологів та представників інших наук. Вкрай важливо враховувати і технічний прогрес, оскільки маршрути комунікаційних потоків на базі нових мас-медіа перетинають міждисциплінарні межі, тим самим утворюють різноманітні сектори та моделі, які і досі не вивчені належним чином. В цьому разі йдеться про медіаекономіку або ж, як її ще називають, «економіку ЗМІ» та «медіаіндустрію», що активно розвивається відтоді, коли вільний час все більше розглядається як один із найважливіших ресурсів, яким споживач розплачується за товари та послуги. Історія ЗМІ лише підтверджує той факт, що медіаекономіка як самостійна галузь економічного знання починає розвиватися паралельно зі збільшенням обсягів вільного часу та підвищенням рівня грамотності населення насамперед передових країн.

ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...

Сьогодні по праву одним із найбільших секторів медіаекономіки вважається аудіовізуальний, який поряд із традиційним ефірним телебаченням (далі у тексті – TV) включає і супутникове, радіо, кабельні мережі, відеовиробництво тощо. Якщо говорити про економічну специфіку «індустрії вільного часу», то потрібно звернути увагу на взаємозв'язок низки факторів і тенденцій: вже згаданий нами технологічний розвиток (спільно з появою національних держав, політичною багатопартійною системою і становленням громадянського суспільства) зумовив становлення індустріального суспільства, яке сформувало інформаційно-комунікаційну інфраструктуру в галузі аудіовізуальних медіа, які, зі свого боку, породили масовий ринок покупців, тобто масову аудиторію TV і радіомовлення (broadcasting), що і визначила економічну специфіку аудіовізуальних медіа та пов'язану з ними індустрію.

Також у вступі хотілося б зазначити, що ми погоджуємось із канадським вченим В. Моско (Mosco, 1996, р.47) щодо відсутності чіткого переходу від класичної політичної економії до «economics» (економічної теорії) в дослідженнях медіа, що лише підкреслює міждисциплінарний потенціал аудіовізуальної і медіаіндустрії з її економічним капіталом. Трактуючи медіа одночасно як сектор економіки, соціальний інститут, індустрію вільного часу, виробництва цінностей, уявлень та ідей, ми обґрунтовуємо актуальність і релевантність інтегрованого терміна «медіаекономіка», що постає міждисциплінарним полем, яке об'єднало політекономію ЗМІ (вплив влади і суспільства на медіа) та медіаекономікс (теорія ринкових медіаструктур, поведінка виробників і споживачів медіа, конкуренція тощо). Важливо, що саме аудіовізуальний сегмент відіграв ключову роль у становленні цього сектору економіки, а тому заслуговує бути предметом окремого і ґрунтовного наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Медіаекономіка порівняно нещодавно стала об'єктом зацікавлень із боку зарубіжних і українських вчених та експертного середовища. Одними з перших, хто присвятив цьому сектору окрему працю, був А. Альбарран (Albarran, 1997), який пов'язав медіаіндустрію з використанням інформаційних ресурсів для задоволення різних потреб і бажань, та Р. Пікард (Picard, 2002), який звернув увагу на трикутник «ЗМІ – аудиторія – рекламодавці» та сформулював суть медіаринку, де товаром виступає інформація, думки і розваги, а ЗМІ надають послуги рекламодавцям, забезпечуючи доступ до аудиторії. Потім були роботи за редакцією А. Александра, Дж. Оуерса, Р. Карвета, Е. Голліфілд та А. Греко (Alexander et al., 2004), в яких автори виділили принципи функціонування

медіаекономіки та зацентували на її статусі як нової окремої теоретичної/практичної дисципліни в контексті теорії журналістики, а також за редакцією К. Госкінса, С. Мак-Фадьена та А. Фінна (Hoskins, McFayden and Finn, 2004), де розглянуто проблему ефективного функціонування медіакомпаній в умовах викликів сучасного ринку та бекграунд аналізу медіаіндустрії. Л. Кюнг (Küng, 2008) у своїй монографії співвідносить поняття «медіаекономіка» та «стратегічний менеджмент ЗМІ», вивчає умови та структури медіаіндустрії та ринку, трактуючи її як конгломерат різних індустрій, що продукують інформаційний контент й еволюціонують. Дж. Дойл (Doyle, 2013) переконана, що медіаекономіка має опікуватися питаннями функціонування та управління медіаіндустрією і медіаринком. М. Ла Торре (La Torre, 2014) у книзі «Економіка аудіовізуальної індустрії: фінансування TV, кіно та інтернету» розглядає сучасний стан, передовий досвід і ключових гравців, які працюють на ринку аудіовізуальної індустрії, аналізує основні економічні та фінансові показники галузі. І цей перелік можна продовжувати, адже сьогодні з'являються нові дослідження, присвячені різним аспектам медіаекономіки, включаючи її аудіовізуальний сегмент, як-от: праці Ф. Соббріо (Sobbrio, 2018), Ш. Ван (Wang, 2020), М. Кнохе (Knoche, 2021), Ч. Цуї (Cui, 2021), Р. Карліні та К. Блейер-Саймон (Carlini and Bleyer-Simon, 2021), М. Ерреро-Де-ла-Фуенте, Р. Гаго Геладо і М. Сааведра Ламас (Herrero-De-la-Fuente, Gago-Gelado and Saavedra-Llamas, 2022) та ін.

Серед українських вчених теж є такі, хто займається медіаекономікою. Слід відмітити низку імен: О. Хаб'юк (2012), А. Абаїмов (2016), С. Бардаш і В. Мисюк (2016), О. М. Барзилович, З. В. Григорова, Л. А. Пунчак та ін. (2017), У. Макаренко (2019), О. Сухорукова і З. Григорова (2021) та ін. Однак у своїх наукових і навчально-методичних працях більшість українських авторів окремо не виділяє та піддає комплексному аналізу саме аудіовізуальний сегмент галузі, враховуючи досвід зарубіжних країн, що пояснює необхідність активізації дослідницького інтересу в цьому напрямку.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку аудіовізуального сектору медіаекономіки зарубіжних країн, переважно на прикладі теле- і кіноіндустрії США та ЄС. Формулюючи зазначену мету дослідження, автори, з одного боку, поглиблюють вивчення медіаекономіки розвинених країн за секторальною ознакою (медіа- та аудіовізуальне виробництво), опираючись на новітні дані та результати досліджень,

ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...

а з іншого боку, намагаються розкрити економічний аспект розвитку окремих напрямків аудіовізуальних індустрій на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ситуація з аудіовізуальним сектором і виробництвом сьогодні пов'язана з основними викликами, актуальними для європейських та американських медіаіндустрій на сучасному етапі. На рубежі ХХ–ХХІ ст. європейські ЗМІ постали перед новими економічними викликами, серед яких: по-перше, припинення регулювання та комерціалізація електронних медіа, що збільшило масштаб діяльності комерційних підприємств та приватної власності; по-друге, зміцнення процесу загальноєвропейської інтеграції у сфері медіабізнесу та медіаполітики; по-третє, розвиток нових технологій, що призвів до загострення конфлікту між приватною та суспільною лініями у медіабізнесі; по-четверте, розбалансування структур власності медіаіндустрії, яке призвело до появи транснаціональних корпорацій і змішаних форм власності на європейському медіаринку та зростання комерційного тиску на ЗМІ у довгостроковій перспективі (Kelly, Mazzoleni and McQuail, 2004, pp.2-3).

В основі медіабізнесу – виробництво медіаконтенту та у такий спосіб формування аудиторії, доступ до якої згодом надається рекламодавцям. У цій ситуації найбільш успішна бізнес-модель, що базується на продажі реклами, постає джерелом комерціалізації в ЗМІ. Американська модель передбачає інтеграцію інформації та розваг, сприйняття громадянина як споживача, а також визначення ідеї суспільного інтересу в ключі ринкової логіки. Західноєвропейська модель, опираючись в основному на британську практику, зокрема ВВС, бере некомерційну систему суспільного мовлення (PBS) за основу організації аудіовізуальної індустрії (Thussu, 2008, pp.22-27), що більш відповідає соціокультурній логіці демократичних суспільств, а з комерційного погляду суспільне мовлення виявилось погано пристосованим до ринкової медіаекономіки, і це потребувало додаткової підтримки цієї моделі з боку європейських держав як монопольної.

Усе змінив перехід медіаіндустрії Європи до діяльності в умовах ринку в рамках соціально-економічних трансформацій 1990-х рр., в результаті чого збільшився розважальний контент і суттєво зросли прибутки від реклами, що дало подвійні переваги медіакомпаніям, зокрема, і в очах нової політичної еліти за рахунок звуження критичного порядку денного. Іншим важливим аспектом, з одного боку, постає вплив на європейські медіаіндустрії транснаціональних корпорацій, тісно пов'язаних з інтересами та економікою США, а з іншого боку, вплив інвестицій з європейських та неєвропейських країн на національні медіаринки. Це сприяло появи

своїх медіагігантів, серед яких слід відзначити найбільш потужні: п'ять британських («Reed Elsevier», BSkyB, BBC, «Pearson», «Virgin Media»), дві німецькі компанії («Bertelsmann», ARD), дві французькі («Vivendi», «Lagarde»), одну італійську («Mediaset»).

Незважаючи на це, американські транснаціональні компанії, як і раніше, залишаються лідерами за рівнем сумарного доходу та доходів від медіабізнесу. За даними Forbes (табл.1), станом на травень 2022 р. рейтинг виглядає ось як (The World's Largest Media Companies 2022, 2022):

Таблиця 1

Рівень сумарного доходу та доходів від медіа бізнесу американських транснаціональних компаній

Компанія	Ринкова вартість	Продажі	Прибуток	Активи
Comcast Corporation Class A	205,718	116,385	14,159	275,905
Walt Disney Company	215,326	72,982	3,082	203,311
Charter Communications, Inc. Class A	97,924	51,682	4,654	143,392
Netflix, Inc.	95,683	30,402	5,007	45,331
Paramount	20,132	28,586	4,543	58,620
Naspers Limited Class N	40,310	7,009	13,966	70,813
DISH Network Corporation Class A	16,203	17,881	2,411	48,465
Liberty Global Plc Class A	12,591	10,543	13,427	46,917
Warner Bros. Discovery	49,915	12,180	1,022	34,427
Publicis Groupe SA	15,808	13,874	1,214	37,352
Fox	21,508	13,591	1,436	22,878
WPP Plc	14,797	17,605	877	38,052
Omnicom Group Inc	16,351	14,273	1,294	26,146
Dentsu Inc.	10,341	9,880	986	32,309

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО
СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...**

Продовження Таблиці 1

Interpublic Group of Companies, Inc.	13,808	10,241	953	19,909
Liberty Media Corporation Series A Liberty Formula One	14,137	11,400	398	44,351
Altice USA	5,133	10,091	990	34,045
Wolters Kluwer NV	26,814	5,639	860	10,438
RTL Group S.A.	8,854	7,845	1,538	12,170
Oriental Land Co., Ltd.	57,491	2,037	-242	9,478

Джерело: The World's Largest Media Companies, 2022

На прикладі державного регулювання у сфері теле- і радіомовлення вчені виділяють дві моделі відносин ринку та держави – західну та східну. Західна поділяється на континентальну та англосаксонську, де остання передбачає превалювання приватного сектору над функціями держави та інтенсивний розвиток електронних комунікацій із метою зміцнення суспільно-політичних та культурних зв'язків. Важливим залишається вплив чинного законодавства на розвиток медіаекономіки, права інтелектуальної власності, соціальний захист населення. Вона максимально наближена до американської моделі, де роль держави обмежується ринковою конкуренцією в інформаційній сфері, а також важливу роль відіграє створення мереж та інформаційних супермагістралей, лібералізація ринку телекомунікацій і захист нових структур на інформаційних та медіаринках. Стосовно континентальної моделі, то головним тут є динамічне поєднання урядових та ринкових сил з урахуванням того, що роль кожної з них може змінюватися з часом, і це відповідає концепту «соціальна Європа». Водночас ЄС приділяє велику увагу питанням приватизації та лібералізації ринку інформаційно-комунікаційних технологій. Чого не скажеш про східну модель, яка реалізує ідеологічну доктрину країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону та базується на активній участі держави у створенні національної інформаційної інфраструктури та прийнятті рішень стосовно залучення коштів приватного капіталу (Палагнюк, 2012).

Якщо ми говоримо про сучасне TV, то серед основних тенденцій варто відмітити появу тематичних медіа, зростаючу різноманітність відеоформатів, так званих «альтернативних» чи «нових медіа», зростання

телерекламного сегмента, незважаючи на сильну конкуренцію з боку інтернету, а також пошук нових джерел монетизації. Саме тому TV все ще залишається перспективним напрямом досліджень із позиції медіаекономіки та аудіовізуальних індустрій. Заразом М. Стрейнджлав (Strangelove, 2015) у книзі «Посттелебачення: піратство, обрізання дротів та майбутнє телебачення» вказує на те, що зростає відмова глядачів від платних пакетів кабельних і супутникових каналів, які все більше надають перевагу Amazon Video, Hulu, iTunes, Netflix. Автор зазначає, що TV змінилося, і цей процес триватиме й надалі під впливом інтернету. П. Дуглас (Douglas, 2015) у книзі «Майбутнє телебачення: інструкція зі створення телебачення у новому світі» поділяє схожу з попереднім автором позицію, і це помітно на прикладі виділення нею трьох етапів в історії TV: «старий світ» (антенне телебачення / Terrestrial television), «проміжний світ» (кабельне та супутникове телебачення) і «новий світ» (Netflix, Amazon і телевізійні проекти, фінансовані через краудфандингові сервіси). У розвинених країнах все частіше говорять про міграцію класичного TV в інтернет, їх симбіоз, що породив нову медійну платформу/інституцію, яка розмила традиційні межі контенту, коли класичне TV перестало бути «лінійним», сповнилося інтерактивністю (онлайн-голосування, прямі діалоги з глядачами через соціальні мережі, прямі включення через мобільні пристрої) та опанувало новий формат – «відео на вимогу» (Pistur, 2013; Дутчак, 2018, с.35).

Намагаючись не втратити свого глядача, традиційні телекомпанії переходять від ліцензійної моделі бізнесу до прямої дистрибуції (Disney+), будучи змушеними конкурувати у цифровому просторі. Чимало телеканалів поряд із загальнодоступними використовують і OTT-версії, які транслюються з їхніх інтернет-сайтів, а ще залучають популярні платформи, приміром, Smart TV, Apple TV, Android та ін., мобільні версії телеканалів. Експерти фіксують також зростання ролі агрегаторів контенту, операторів мультимедійних платформ, що індивідуалізують доставку продукту до кінцевого споживача, змінюючи TV у принципі. Формується новий тип мобільного та інтерактивного споживання різного тематичного контенту з багатьох екранів, змінюючи частки лінійного та нелінійного споживання телепродукту. Як зазначають аналітики Інституту бізнесу IBM (IBM Institute of Business) та IBM Global Business Services, з-поміж найбільш руйнівних чинників для традиційних медіа, що породжують нові бізнес-моделі, варто виділити, по-перше, відкритість платформи дистрибуції (модерована самими

ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...

користувачами або через логін-пароль відкрита база, що поповнюється) і, по-друге, джерело контенту (професійне або аматорське) (Neef, Schroll and Hirsch, 2020).

За результатами 2020 р. прибуток Disney+ за послуги OTT-платформи становить 26,5 % у підсумковому доході холдингу, Hulu – 67,7 %, а ESPN+ – 5,8 % (Clark and Weir, 2020). Цікаво, що, стартувавши у листопаді 2019 р., Disney+ виходить на друге місце після Netflix, яка існує на ринку з 1997 р.

На рахунок кіноіндустрії, то вона залишається тією галуззю, продукція якої за обсягом світових продажів становить основу масової культури, є складовою елітарної культури та продовжує відігравати велику роль у розвитку економіки багатьох країн (робочі місця, збільшення податків, розвиток мережі підприємств малого бізнесу, позитивне сальдо торговельного балансу тощо). В умовах глобалізації стрімко зростає кількість гравців на світовому ринку кіноіндустрії, з'являються новітні технології (Hyper-Matrix, революційні стабілізатори і безпілотні апарати з камерами, лазерні проектори IMAX та ін.), світові центри кіновиробництва та дистрибуції кінопродукції. За прогнозами дослідників, прибутковість світової кіноіндустрії лише збільшуватиметься у найближчі роки, що перетворить її до 2040 р. на одну із п'яти провідних світових галузей економіки (See the future. Top industry clusters in 2040 revealed, 2010).

Поки що незмінним лідером практично по всіх позиціям тут залишаються США. Останні дослідження доводять, що на світовому ринку аудіовізуальної продукції (враховуючи український) домінують американські виробники, і це зрозуміло, адже американські медіапотоки не зменшуються вже впродовж трьох десятиліть та дедалі більше ширяться світом. Понад 3/4 всіх телевізійних програм і фільмів, проданих на світовому медіаринку в 2000-х рр., було вироблено у США, а частка американських кінофільмів на національних ринках країн не опускалася нижче за позначку 65 % (European Audiovisual Observatory, 2013).

Ситуацію змінив 2019 р., коли з настанням пандемії були призупинені зйомки, а обсяг кіновиробництва в Європі вперше після двох років стагнації збільшився на 6 %. В цілому зростання становило 13 % порівняно з 2015 р., коли впродовж року було вироблено 2421 повнометражний фільм, з яких 1926 були з країн ЄС, включаючи Велику Британію (Колдовська, 2021, с.32). Розвиток європейського кіно у 2019 р. відбувся завдяки збільшенню кількості документальних (із 912 позицій 782 у країнах ЄС) та ігрових фільмів (за 2019 р. із 1509 фільмів 1144 в ЄС). Цікаво, що зі всіх європейських ігрових фільмів, випущених у 2019 р., лише 19 % були спільного виробництва, а решта 81 % – повністю національні.

Загалом впродовж 2015–2019 рр. частка національного сегмента зросла на 16 %, натомість показники, пов'язані з міжнародними проектами, залишилися порівняно стабільними, не кажучи про 2010–2014 рр., коли показник копродукційних проектів доходив до 94 %.

У 2019 р. спостерігається теж зростання проектів та обсягів інвестицій у межах європейської кіноіндустрії, коли у 14 із 22 країн збільшився середній бюджет виробництва фільму. Найбільше це зростання відчували чеська (+187 %), данська (+69 %) та британська (+47 %) кіноіндустрії, натомість у Португалії та Австрії ситуація залишилася відносно стабільною, а у восьми країн мало місце скорочення бюджету, з-поміж яких варто назвати Бельгію (–9 %), Францію (–7 %) та Норвегію (–7 %). У тому ж році, з одного боку, зріс обсяг інвестицій у 8 із 13 країн, як-от в Італії (+25 %), Данії (+23 %) та Німеччині (+21 %), а з іншого боку, у деяких країн він знизився: Бельгії (–32 %), Ірландії (–28 %), та Швеції (–5 %) (European Audiovisual Observatory, 2020).

Згодом Європейська аудіовізуальна обсерваторія публікує дані про стан кінопрокату в ЄС та Великій Британії за підсумками 2020 р.: призупинення роботи кінотеатрів і, як наслідок, зниження касових зборів на тлі пандемії; нарощення частки кіно на власному ринку через відсутність американських блокбастерів, а ті, що були заплановані на 2020 р., перенесені або вийшли на преміальних онлайн-майданчиках; падіння обсягів відвідуваності на 70,2 % (з 1 млрд проданих квитків у 2019 р. до 300 млн у 2020 р.). Найменше це зачепило Данію (–44 %), Естонію (–51 %), Фінляндію (–54 %) та Нідерланди (–56 %), а найбільше Кіпр (–79 %), Румунію (–77 %), Португалію (–76 %), Словенію (–76 %), Велику Британію (–75 %) та Ірландію (–75 %). Цікаво, що поряд зі зниженням частки американських фільмів на європейському ринку з 68,2 % до 49,4 % частка європейського кіно на ньому досягла позначки майже 40 % проданих квитків, що істотно більше, ніж у 2019 р. (26,3 %) (European Audiovisual Observatory, 2021).

Після нетривалої паузи з березня 2020 р. кіновиробництво поступово стало запускатися, і впродовж року було створено 1403 повнометражні фільми, а тому падіння порівняно з 2019 р. є некатастрофічним (30 %). Покращилася ситуація і з відвідуваністю: якщо у 2018 р. в європейських країнах сумарні валові касові збори так і не подолали позначку 7 млрд євро вперше за чотири роки, то у 2020 р. вони вирости на 427 млн до 7,20 млрд євро (6,3 %). Порівняно з 2017–2019 рр. показники відвідуваності трохи знизилися лише на семи, натомість зросли на дев'ятнадцяти із

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО
СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...**

28 ринків ЄС. І цей підйом відвідуваності зумовлений передусім показниками американських блокбастерів, які посіли усі позиції в двадцятці касових фільмів.

Якщо взяти 2021-й у світовому масштабі, то побачимо приблизно схожу картину. Звернемось до списку найкасовіших фільмів за цей рік (табл.2):

Таблиця 2

Рейтинг найкасовіших фільмів

Назва фільму	Кінокомпанія	Касові збори
1. Людина-павук: додому шляху немає	Columbia Pictures Marvel Studios (США)	\$1,892 млрд
2. Битва на озері Чан Цзінь	Bona Film Group Limited August First Film Studio (Китай)	\$911 675 433 млн
3. Привіт, мамо	Beijing Jingxi Culture & Tourism Co., Ltd. Shanghai Ruyi Film & TV Production, Ltd. (Китай)	\$841 674 419 млн
4. Не час помирати	Metro-Goldwyn-Mayer (США) EON Productions (Велика Британія)	\$774 153 007 млн
5. Форсаж 9	Original Film One Race Films Perfect Storm Entertainment (США) China Film Co. (Китай)	\$726, 3 млн
6. Детектив із Чайнатауна 3	Wanda Pictures Beijing Yitong Legend Films China Film Co., Ltd. (Китай)	\$706 084 069 млн
7. Веном 2	Columbia Pictures Marvel Entertainment (США)	\$506 863 592 млн
8. Годзілла проти Конга	Legendary Pictures (США)	\$468 216 094 млн
9. Шан-Чи та легенда десяти кілець	Marvel Studios (США)	\$432, 2 млн
10. Вічні	Marvel Studios (США)	\$402, 1 млн

Як бачимо, незважаючи на зростаючий потенціал азійського (зокрема, китайського) кіноринку, як, власне, і розвиток кіноіндустрії в Індії,

Латинській Америці та тій самій Європі, американські медіавиробники сумарно, якщо брати до уваги прибуток, поки що продовжують посідати лідируючі позиції. В цілому передбачається, що до кінця 2025 р. світовий ринок кінопрокату зростатиме в середньому на 29 % на рік і досягне обсягу \$44,8 млрд.

Висновки

Підсумовуючи вищезазначене, хотілося б наголосити, що аудіовізуальний сектор, представлений теле- та кіноіндустрією, продовжує відігравати важливу роль у розвитку медіаекономіки зокрема та економіки зарубіжних країн у цілому на сучасному етапі. Актуальність і релевантність медіаекономіки як міждисциплінарного напрямку пов'язана, по-перше, з важливістю колаборації політекономії ЗМІ (вплив влади і соціуму на медіа) та медіаекономікс (теорія ринкових медіаструктур, поведінка виробників і споживачів медіа, конкуренція тощо), а по-друге, з основними заслугами медіаіндустрії, які неможливі поза її аудіовізуальним сегментом. Беручи до уваги відмінність американської та західноєвропейської моделей медіабізнесу, які сьогодні є найвпливовішими і найкраще відповідають умовам медіаринку, зазначається, що на початку XXI століття посилюється вплив на європейські медіаіндустрії, з одного боку, транснаціональних корпорацій, тісно пов'язаних з інтересами та економікою США, а з іншого, інвестицій з європейських та неєвропейських країн на медіаринки ЄС. Це сприяло появі власних медіагігантів («Reed Elsevier», BskyB, BBC, «Pearson», «Mediaset», «Virgin Media», «Bertelsmann», ARD, «Vivendi», «Lagardere»), зближенню континентальної та англосаксонської моделей державного регулювання у сфері теле- і радіомовлення з американською моделлю, а також економічній експансії медіаринку ЄС, як і світу в цілому, з боку американських транснаціональних корпорацій (Walt Disney, Comcast, Twenty-First Century Fox та ін.).

Стосовно ситуації з телеіндустрією на сучасному етапі, то поряд із появою тематичних медіа, зростанням палітри відеоформатів і телерекламного сегмента в рамках традиційного TV сьогодні вже як dokonаний факт фіксують міграцію останнього в інтернет, їх тісний симбіоз, що породив нову медійну платформу/інституцію, яка розмила традиційні межі контенту. Щоб не втратити свого глядача, традиційні телекомпанії переходять від ліцензійної моделі бізнесу до прямої дистрибуції (приміром, Disney+), будучи змушеними конкурувати у цифровому просторі. Чимало

ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...

телеканалів поряд із загальнодоступними використовують і OTT-версії, які транслюються з їхніх інтернет-сайтів, а ще залучають популярні платформи, приміром, Smart TV, Apple TV, Android та ін., мобільні версії телеканалів. Зростає роль агрегаторів контенту, операторів мультимедійних платформ, що індивідуалізують доставку продукту до кінцевого споживача, змінюючи TV у принципі, а також виникає новий тип мобільного та інтерактивного споживання різного телепродукту з багатьох екранів, змінюючи частки лінійного і нелінійного споживання.

На рахунок кіноіндустрії, то вона впевнено й стрімко розвивається, а її продукція за обсягом світових продажів перевершує інші галузі та креативні індустрії, продовжує відігравати велику роль у розвитку економіки багатьох країн (робочі місця, збільшення податків, розвиток мережі підприємств малого бізнесу, позитивне сальдо торговельного балансу тощо). В умовах глобалізації стрімко зростає кількість гравців на світовому ринку кіноіндустрії, з'являються новітні технології (Hyper-Matrix, революційні стабілізатори та безпілотні апарати з камерами, лазерні проектори IMAX та ін.), світові центри кіновиробництва та дистрибуції кінопродукції. Водночас відмічається нарощування потенціалу азійського (зокрема, китайського) кіноринку поряд із досить непоганими показниками в Індії, Латинській Америці та тій самій Європі, але поки що американські кіновиробники сумарно, якщо брати до уваги прибуток, продовжують посідати лідируючі позиції у світі. Згідно із прогнозами експертів, до кінця 2025 р. світовий ринок кінопрокату зростатиме в середньому на 29 % на рік і досягне обсягу \$44,8 млрд, що перетворить цю індустрію до 2040 р. на одну із п'яти провідних світових галузей економіки.

Список використаних джерел та посилань:

- Абаїмов, А.В., 2016. До питання про організаційну структуру медіапідприємства в контексті сучасної української медіаекономіки. *Наукові записки Інституту журналістики*, 62, с.74-79.
- Бардаш, С.В. та Мисюк, В.О., 2016. Аудит діяльності суб'єктів медіа ринку: необхідність та особливості організації. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування*, 4 (78), с.3-13.
- Барзилович, О.М., Григорова, З.В., Пунчак, Л.А., Сухоруков, А.І., Сухорукова, О.А. та Шевченко, І.Б., 2017. *Основи медіаменеджменту*. Київ: Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського.
- Дутчак, А.А. 2018. Перспективи розвитку онлайн-телебачення через призму еволюції його складових. *Інтернаука*, 1 (41), с.31-36.

- Колдовська, М.В., 2021. *Розвиток міжнародного співробітництва українських виробників кінопродукції*. Магістерська робота. Сумський державний університет.
- Макаренко, У.В., 2019. Удосконалення стратегії фінансового забезпечення діяльності медійних корпорацій в Україні. *Молодий вчений*, 2 (66), с.270-275.
- Палагнюк, Ю.В., 2012. *Державне регулювання аудіовізуальних засобів масової комунікації: європейський досвід та Україна*. Миколаїв: Видавництво Чорноморського державного університету імені Петра Могили.
- Сухорукова, О.А. та Григорова, З.В., 2021. Проблеми формування моделі медіаіндустрії у сучасних дослідженнях. *Причорноморські економічні студії*, 62, с.87-94.
- Хаб'юк, О., 2012. *Концептуальні основи медіа-економіки*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Albarran, A., 1997. *Management of Electronic Media*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Carlini, R. and Bleyer-Simon, K., 2021. *Media Economy in the Pandemic: A European Perspective*. Fiesole: European University Institute.
- Clark, D. and Weir, C., 2020. Disney+ will surpass \$4 billion by 2022. *Insider Intelligence*, [online] 15 December. Available at: <<https://www.emarketer.com/newsroom/index.php/disney-us-revenues-will-surpass-4-billion-by-2022/>> [Accessed 10 September 2022].
- Cui, Zh. 2021. Analysis of the Impact of Social Media on the Economy. In: *Advances in Economics, Business and Management Research, Proceedings of 3rd International Conference on Economic Management and Cultural Industry (ICEMCI 2021)*, [online] 203, pp.3062-3065. Available at: <<file:///C:/Users/HOME%20IP/Downloads/125965776.pdf>> [Accessed 10 September 2022].
- Douglas, P., 2015. *The Future of Television: Your Guide to Creating TV in the New World*. California: Michael Wiese Productions.
- Doyle, G., 2013. *Understanding Media Economics*. London: SAGE Publications Ltd.
- European Audiovisual Observatory, 2013. Yearbook. In: *Television, cinema, video and on-demand audiovisual services in Europe*. [online] Strasbourg: European Audiovisual Observatory. Available at: <http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/084/022/RUG01-002084022_2014_0001_AC.pdf> [Accessed 10 September 2022].

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО
СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...**

- European Audiovisual Observatory, 2020. *Yearbook 2019/2020. Television, cinema, video and on-demand audiovisual services – the pan-european picture*. [online] Strasbourg: European Audiovisual Observatory. Available at: <<https://rm.coe.int/yearbook-keytrends-2019-2020-en/16809ce58d>> [Accessed 10 September 2022].
- European Audiovisual Observatory, 2021. *Yearbook 2020/2021. Television, cinema, video and on-demand audiovisual services – the pan-european picture*. [online] Strasbourg: European Audiovisual Observatory. Available at: <<https://rm.coe.int/yearbook-key-trends-2020-2021-en/1680a26056>> [Accessed 10 September 2022].
- Herrero-De-la-Fuente, M., Gago-Gelado, R. and Saavedra-Llamas, M., 2022. Women in the audiovisual industry. The case of Spain as the new hub of European production. *Cogent Arts & Humanities*, [online] 9 (1), art. 2105512. Available at: <<https://www.tandfonline.com/doi/epub/10.1080/23311983.2022.2105512?needAccess=true>> [Accessed 10 September 2022].
- Kelly, M., Mazzoleni, G. and McQuail, D. eds., 2004. *The Media in Europe. The Euromedia Handbook*. London: SAGE Publications Ltd.
- Küng, L., 2008. *Strategic management in the media: Theory to practice*. London: SAGE Publications Ltd.
- Knoche, M., 2021. Capitalisation of the Media Industry From a Political Economy Perspective. *TripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 19 (2), pp.325-342.
- La Torre, M., 2014. *The Economics of the Audiovisual Industry: Financing TV, Film and Web*. Basingstoke: Palgrave. Macmillan.
- Alexander, A., Owers, J., Carveth, R., Hollifield, C.A. and Greco, A.N. eds., 2004. *Media Economics: Theory and Practice*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hoskins, C., McFayden, St. and Finn, A. eds., 2004. *Media Economics: Applying Economics to New and Traditional Media*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Mosco, V., 1996. *The Political Economy of Communication. Rethinking and Renewal*. London: Sage Publications Ltd.
- Neef, A., Schroll, W. and Hirsch, S., 2020. *TV2020: The future of television. Z-punkt Trend Study*. [online] Available at: <<https://www.z-punkt.de/uploads/files/115/tv2020.pdf>> [Accessed 10 September 2022].
- Picard, R., 2002. *The Economics and Financing of Media Companies*. New York: Fordham University Press.
- Pistyur, V., 2013. *The new golden age of television? The future television or the future of television*. Doctoral Dissertation. [online] The University of Theatre and Film Arts. Available at: <http://szfe.hu/wp-content/uploads/2016/09/pistyur_veronika_tezis_eng.pdf> [Accessed 10 September 2022].

- See the future Top industry clusters in 2040 revealed. *Economic Views: Future industry clusters*, 2010. *PwC*, [online] September. Available at: <https://www.pwc.com/jp/ja/japan-knowledge/archive/assets/pdf/archive_seethefuture_en.pdf> [Accessed 10 September 2022].
- Sobbrio, F., 2018. The Political Economy of New Media: Challenges and Opportunities Across Democracies and Autocracies. *Journal of Development Perspectives*, 2 (1-2), pp.49-61.
- Strangelove, M., 2015. *Post-TV: Piracy, Cord-Cutting, and the Future of Television*. Toronto: University of Toronto Press.
- The World's Largest Media Companies. 2022: Netflix Falls In The Ranks After Subscriber Loss, Disney Climbs To No. 2, 2022. *Forbes*, [online] 12 May. Available at: <<https://www.forbes.com/sites/abigailfreeman/2022/05/12/the-worlds-largest-media-companies-2022-netflix-falls-in-the-ranks-after-subscriber-loss-disney-climbs-to-no-2/?sh=738229fb7442>> [Accessed 10 September 2022].
- Thussu, D.K., 2007. *News as Entertainment: The Rise of Global Infotainment*. London: SAGE Publications Ltd.
- Wang, Sh., 2020. Study on New Media Platform Operation Model Based on Bilateral Market Economy. In: *2020 International Symposium on Energy, Environmental Science and Engineering (ISEESE 2020)*. Chongqing, China, 20-22 November, 2020. Available at: <https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2020/78/e3sconf_iseese2020_02042.pdf> [Accessed 10 September 2022].

References:

- Abaimov, A.V., 2016. Do pytannia pro orhanizatsiinu strukturu mediapidpriemstva v konteksti suchasnoi ukrainskoi mediaekonomiky [On the question of the organizational structure of the media enterprise in the context of modern Ukrainian media economics]. *Scientific notes of the institute of journalism*, 62, pp.74-79.
- Albarran, A., 1997. *Management of Electronic Media*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Alexander, A., Owers, J., Carveth, R., Hollifield, C.A. and Greco, A.N. eds., 2004. *Media Economics: Theory and Practice*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bardash, S.V. and Mysiuk, V.O., 2016. Audyt diialnosti subiektiv media rynku: neobkhdnist ta osoblyvosti orhanizatsii [Audit of the activities of media market entities: the need and features of the organization]. *Journal of*

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО
СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...**

Zhytomyr State Technological University: Series: Economics, Management and Administration, 4 (78), pp.3-13.

- Barzylowych, O.M., Hryhorova, Z.V., Punchak, L.A., Sukhorukov, A.I., Sukhorukova, O.A. and Shevchenko, I.B., 2017. *Osnovy mediamenedzhmentu* [Fundamentals of Media Factory]. Kyiv: National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute".
- Carlini, R. and Bleyer-Simon, K., 2021. *Media Economy in the Pandemic: A European Perspective*. Fiesole: European University Institute.
- Clark, D. and Weir, C., 2020. Disney+ will surpass \$4 billion by 2022. *Insider Intelligence*, [online] 15 December. Available at: <<https://www.emarketer.com/newsroom/index.php/disney-us-revenues-will-surpass-4-billion-by-2022/>> [Accessed 10 September 2022].
- Cui, Zh. 2021. Analysis of the Impact of Social Media on the Economy. In: *Advances in Economics, Business and Management Research*, Proceedings of 3rd International Conference on Economic Management and Cultural Industry (ICEMCI 2021), [online] 203, pp.3062-3065. Available at: <<file:///C:/Users/HOME%20IP/Downloads/125965776.pdf>> [Accessed 10 September 2022].
- Douglas, P., 2015. *The Future of Television: Your Guide to Creating TV in the New World*. California: Michael Wiese Productions.
- Doyle, G., 2013. *Understanding Media Economics*. London: SAGE Publications Ltd.
- Dutchak, A.A. 2018. Perspektyvy rozvytku onlain-telebachennia cherez pryzmu evoliutsii yoho skladovykh [Prospects for the development of online TV through the lens of the evolution of its components]. *Internauka*, 1 (41), pp.31-36.
- European Audiovisual Observatory, 2013. Yearbook. *Television, cinema, video and on-demand audiovisual services in Europe*. [online] Strasbourg: European Audiovisual Observatory. Available at: <http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/084/022/RUG01-002084022_2014_0001_AC.pdf> [Accessed 10 September 2022].
- European Audiovisual Observatory, 2020. Yearbook 2019/2020. *Television, cinema, video and on-demand audiovisual services – the pan-european picture*. [online] Strasbourg: European Audiovisual Observatory. Available at: <<https://rm.coe.int/yearbook-keytrends-2019-2020-en/16809ce58d>> [Accessed 10 September 2022].
- European Audiovisual Observatory, 2021. Yearbook 2020/2021. *Television, cinema, video and on-demand audiovisual services – the pan-european picture*. [online] Strasbourg: European Audiovisual Observatory. Available at: <<https://rm.coe.int/yearbook-key-trends-2020-2021-en/1680a26056>> [Accessed 10 September 2022].

- Herrero-De-la-Fuente, M., Gago-Gelado, R. and Saavedra-Llamas, M., 2022. Women in the audiovisual industry. The case of Spain as the new hub of European production. *Cogent Arts & Humanities*, [online] 9 (1), art. 2105512. Available at: <<https://www.tandfonline.com/doi/epub/10.1080/23311983.2022.2105512?needAccess=true>> [Accessed 10 September 2022].
- Hoskins, C., McFayden, St. and Finn, A. eds., 2004. *Media Economics: Applying Economics to New and Traditional Media*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Kelly, M., Mazzoleni, G. and McQuail, D. eds., 2004. *The Media in Europe. The Euromedia Handbook*. London: SAGE Publications Ltd.
- Khabiuk, O., 2012. *Kontseptualni osnovy media-ekonomiky* [Conceptual bases of media economics]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka.
- Knoche, M., 2021. Capitalisation of the Media Industry From a Political Economy Perspective. *TripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 19 (2), pp.325-342.
- Koldovska, M.V., 2021. *Rozvytok mizhnarodnoho spivrobotnytstva ukraïnskykh vyrobnykiv kinoproduktsii* [Development of international cooperation of Ukrainian producers of film production]. Master's work. Sumy State University.
- Küng, L., 2008. *Strategic management in the media: Theory to practice*. London: SAGE Publications Ltd.
- La Torre, M., 2014. *The Economics of the Audiovisual Industry: Financing TV, Film and Web*. Basingstoke: Palgrave. Macmillan.
- Makarenko, U.V., 2019. Udoskonalennia stratehii finansovoho zabezpechennia diïalnosti mediïnykh korporatsii v Ukraini [Improvement of the strategy of financial support of media corporations in Ukraine]. *Young Scientists*, 2 (66), pp.270-275.
- Mosco, V., 1996. *The Political Economy of Communication. Rethinking and Renewal*. London: Sage Publications Ltd.
- Neef, A., Schroll, W. and Hirsch, S., 2020. *TV2020: The future of television. Z-punkt Trend Study*. [online] Available at: <<https://www.z-punkt.de/uploads/files/115/tv2020.pdf>> [Accessed 10 September 2022].
- Palahniuk, Yu.V., 2012. *Derzhavne rehuliuвання audiovizualnykh zasobiv masovoi komunikatsii: yevropeïskyi dosvid ta Ukraina* [State regulation of audiovisual mass communication: European experience and Ukraine]. Mykolaiv: Vydavnytstvo Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly.
- Picard, R., 2002. *The Economics and Financing of Media Companies*. New York: Fordham University Press.

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО
СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...**

- Pistryur, V., 2013. *The new golden age of television? The future television or the future of television*. Doctoral Dissertation. The University of Theatre and Film Arts. [online] Available at: <http://szfe.hu/wp-content/uploads/2016/09/pistryur_veronika_tezis_eng.pdf> [Accessed 10 September 2022].
- See the future Top industry clusters in 2040 revealed. Economic Views: Future industry clusters, 2010. PwC, [online] September. Available at: <https://www.pwc.com/jp/ja/japan-knowledge/archive/assets/pdf/archive_seethefuture_en.pdf> [Accessed 10 September 2022].
- Sobbrio, F., 2018. The Political Economy of New Media: Challenges and Opportunities Across Democracies and Autocracies. *Journal of Development Perspectives*, 2 (1-2), pp.49-61.
- Strangelove, M., 2015. *Post-TV: Piracy, Cord-Cutting, and the Future of Television*. Toronto: University of Toronto Press.
- Sukhorukova, O.A. and Hryhorova, Z.V., 2021. Problemy formuvannia modeli mediaindustrii u suchasnykh doslidzhenniakh [Problems of forming a model of the media industry in modern research]. *Black Sea Economic Studies*, 62, pp.87-94.
- The World's Largest Media Companies. 2022: Netflix Falls In The Ranks After Subscriber Loss, Disney Climbs To No. 2, 2022. *Forbes*, [online] 12 May. Available at: <<https://www.forbes.com/sites/abigailfreeman/2022/05/12/the-worlds-largest-media-companies-2022-netflix-falls-in-the-ranks-after-subscriber-loss-disney-climbs-to-no-2/?sh=738229fb7442>> [Accessed September 2022].
- Thussu, D.K., 2007. *News as Entertainment: The Rise of Global Infotainment*. London: SAGE Publications Ltd.
- Wang, Sh., 2020. Study on New Media Platform Operation Model Based on Bilateral Market Economy. In: *2020 International Symposium on Energy, Environmental Science and Engineering (ISEESE 2020)*. Chongqing, China, 20-22 November, 2020. Available at: <https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2020/78/e3sconf_iseese2020_02042.pdf> [Accessed 10 September 2022].

**AUDIOVISUAL SECTOR'S CURRENT STATE AND DEVELOPMENT
PROSPECTS OF THE FOREIGN COUNTRIES' MEDIA ECONOMY
(ON THE TV AND FILM INDUSTRY EXAMPLE)**

**Ihor Pecheranskyi^{1a},
Anatolii Revenko^{2a}**

*¹Doctor of Philosophy, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4722-2332>,
e-mail: ipecheranskiy@ukr.net,*

*²Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4555-0677>,
e-mail: revenkoad@ukr.net,*

^aKyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

The purpose of the article is to analyse the current state and development prospects of the audiovisual sector of the media economy of foreign countries mainly on the example of the US and EU TV and film industry. The tasks of the article are, firstly, to formulate the challenges faced by the media industry of foreign countries as an interdisciplinary branch direction, secondly, to diagnose the current state of affairs in the TV and film industry of leading countries, and, thirdly, to outline the prospects for the development of these segments of the audiovisual industry, taking into account the challenges and requirements of the time. The research methodology is based on: the dialectical method, which summarises all the regularities and processes within the audiovisual sector of the media economy of foreign countries; the monographic method is used during the consistent material's presentation of the specified research topic; methods of analysis and synthesis are applied when studying the features of the TV and film industry of foreign countries at the present stage. The scientific novelty is that within the framework of this article, the economic features of the audiovisual (TV and film) segment of the media industry in the context of modern challenges are analysed for the first time. Conclusions. It is proved that the audiovisual sector, represented by the TV and film industry, continues not only to play an important role in the development of the media economy in particular and the economy of foreign countries in general but is increasing its pace at the present stage. The differences and features of interaction between the American and Western

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ, РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО
СЕКТОРУ МЕДІАЕКОНОМІКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН...**

European media business models, which today are the most influential and best meet the conditions of the media market, are analysed. The article demonstrates that in the conditions of globalisation and scientific and technological progress, the TV and film industry continues to actively develop, and the leading positions in this process are still occupied by American media giants, along with the growth of the potential of the Asian (in particular, Chinese) film market and quite good indicators in the EU, India, and Latin America.

Key words: media economy; audio-visual production; TV and movie industry; the USA; EC.

**МІЖНАРОДНЕ
ПРАВО**

**INTERNATIONAL
LAW**

**ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

DOI: 10.31866/2616-745X.10.2022.269479

УДК 341.3:351.862.22]:719:061.2"364"

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Поплавська Мирослава Володимирівна

*Кандидатка юридичних наук, доцентка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3765-1686>,
e-mail: poplavskaya.mira@gmail.com,
Київський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133*

Надіслано:

17.10.2022

Рецензовано:

30.10.2022

Прийнято:

10.11.2022

Для цитування:

Поплавська, М. (2022). Сучасні дослідження міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час збройного конфлікту. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (10), 69–84. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269479>.

Мета дослідження – розгляд сучасних напрацювань зарубіжних вчених й аналіз проблем, які в них піднімаються, у зв'язку з міжнародно-правовим захистом культурної спадщини під час збройного конфлікту. Методологія дослідження ґрунтується, по-перше, на принципах історіографічного аналізу та синтезу, які забезпечують можливість критичного розгляду наукового доробку вчених, дозволяючи порівняти отримані ними результати і встановити повноту вивчення теми, по-друге, на системно-структурному підході, який дає змогу представити тематику міжнародно-правового захисту культурних цінностей у працях вчених у вигляді комплексу пов'язаних та взаємообумовлених проблем, що потребують вирішення. Результати і висновки. Продемонстровано, що захист культурної спадщини під час збройних конфліктів є актуальною та важливою сферою дослідження у XXI столітті. Доведено, що зміна кількісно-якісних показників загрози, які постали перед культурною спадщиною у зв'язку із масштабами руйнування та незаконної торгівлі культурними цінностями, вчиненої терористичними групами і країнами останнім часом, спрямовує дослідницький інтерес у напрямку вивчення роботи Ради Безпеки ООН та ЮНЕСКО, поглибленого аналізу доктрин міжнародного права, удосконалення законодавчої бази в частині захисту саме нематеріальної спадщини під час війн

і збройних конфліктів та індивідуальної кримінальної відповідальності, постконфліктної реконструкції культурної спадщини та ін. Наукова новизна полягає у тому, що в рамках статті вперше проаналізовані сучасні дослідження і підходи зарубіжних вчених у галузі міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час збройного конфлікту.

Ключові слова: культурна спадщина; культурні цінності; збройний конфлікт; війна; міжнародно-правовий захист; ООН; ЮНЕСКО.

Вступ

Впродовж усієї історії культурна спадщина та цінності постійно опинялися в зоні підвищеного ризику під час збройних конфліктів. Як зазначав Р. О'Кіф (O'Keefe, 2014, p. 492), воюючі сторони завжди прагнули зрівняти із землею або пограбувати культурну спадщину противника. Саме тому вона повік є жертвою війни чи то внаслідок збройного нападу, чи то супутнього збитку.

Якщо говорити про XXI століття, то ситуація не покращилася, і культурна спадщина не перестала бути менш вразливою. Починаючи із 2001 року, коли таліби шокували світову спільноту, перетворивши статуї Будди в долині Баміан на руїни, а 11 вересня терористи-смертники спрямували лайнери у північну та південну вежі комплексу Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку, спадщина опинилася під більшою загрозою, ніж у минулому, з огляду на появу «тенденції зумисного нападу» у межах збройних конфліктів або системних терористичних кампаній (Lenzerini, 2016, p. 76). Це перетворилося на постійне явище в рамках міжнародних відносин та на важливу тему для Ради Безпеки ООН і ЮНЕСКО. Одним з останніх показових прикладів стало повномасштабне вторгнення російських військ в Україну, яке, по суті, є цивілізаційною війною, де особлива увага з боку окупантів приділена українській культурній спадщині: за даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на кінець серпня 2022 р. «зафіксовано 464 епізоди воєнних злочинів Росії проти української культурної спадщини... внаслідок обстрілів російських окупантів зазнали руйнацій і пошкоджень 139 об'єктів культурної спадщини України» (Скільки українських пам'яток культури зруйнували, 2022).

Саме непроста ситуація з культурною спадщиною у XXI столітті, в якому збройні конфлікти та війни не припиняються, змушує зарубіжних і українських дослідників регулярно звертатися до аналізу цієї проблеми, розкриваючи нові та не менш актуальні її аспекти з огляду на останні

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

виклики. Враховуючи роботи українських вчених на цю тематику, особливо стан наукової розробленості теми в контексті їхніх розвідок, зрозуміло, що існують серйозні прогалини в частині висвітлення новітніх зарубіжних напрацювань, присвячених різним питанням стосовно поводження з культурною спадщиною в умовах війни чи збройних конфліктів, її міжнародно-правовим захистом тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблему міжнародно-правового захисту культурної спадщини в умовах війни та збройного конфлікту у своїх роботах вивчали М. Бассіоні, Я. Броунлі, Г. Верле, Дж. Гардама, Р. Діксон, Л. Досвальд-Бек, Дж. Драпер, Ф. Кальсховен, А. Касезе, М. Коскенієммі, Р. Лемкін, Ф. Мартенс, Х. Мослер, Ж. Ссель, Дж. Форрест, Ж.-М. Хенкертс, М. Шоу та ін. Дослідники розробляли різні аспекти означеної проблеми, пов'язані з поступальним розвитком міжнародно-правової бази і правосвідомості на шляху до розуміння важливості культурної спадщини та необхідності вживати правові заходи для її охорони, з розробкою базового термінологічного апарату, становленням інституту індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти культурних цінностей, зосереджували увагу на розгляді вихідних засад сучасного міжнародного права захисту спадщини у разі збройного конфлікту, намагаючись визначити місце цього інституту в системі міжнародного права, тощо.

Серед робіт сучасних зарубіжних авторів, у яких розглядаються різні аспекти проблеми міжнародно-правового захисту культурної спадщини в умовах збройного конфлікту, варто відзначити низку важливих досліджень. Це наукові розвідки таких авторів, як Р. О'Кіф (O'Keefe, 2014), К. Йоганнот-Градїс (Johannot-Gradis, 2015), Дж. Броше, М. Легнер, Й. Кроїц та А. Йїла (Brosché et al., 2017), Г. Вентурїні (Venturini, 2017), В. Курешї (Qureshi, 2017), Е. Канліф, П. Фокс і П. Стоун (Cunliffe et al., 2018), С. Де Відо (De Vido, 2018), Р. Халаф (Khalaf, 2020), Дж. Бай (Baj, 2022) та ін. У них вчені аналізують цілий комплекс питань, що виникають у зв'язку з новими викликами, перед якими опиняється культурна спадщина у разі збройних конфліктів, переосмислюють вже наявні конвенції та додатки, а також дослідницькі підходи в рамках цієї проблематики.

Українські дослідники теж проявляють інтерес до цієї теми. Відзначимо праці Т. Каткової (2010), Д. Коваля (2014), В. Гулкевича (2017), Т. Мазур (2019), навчально-методичний посібник із міжнародного гуманітарного права за редакцією Т. Короткого (2021), в якому розглядаються окремі питання, пов'язані із захистом культурної спадщини у разі війн і збройних конфліктів. Але на відміну від зарубіжних вчених, де сформувалась традиція вивчення

проблеми захисту культурної спадщини в умовах збройних конфліктів, а у нових розвідках відбувається якісний приріст знання, удосконалюються підходи та методологія дослідження питання, українські вчені лише починають відкривати для себе цю проблему в рамках академічного дискурсу, за виключенням поодиноких праць (Коваль, 2014), які вирізняються на фоні решти ґрунтовним аналізом і комплексним підходом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Сучасні світові проблеми актуалізують необхідність розгляду сучасних зарубіжних досліджень міжнародно-правового захисту культурної спадщини в умовах війни та збройних конфліктів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є розгляд сучасних досліджень й аналіз проблем, які в них піднімаються, у зв'язку з міжнародно-правовим захистом культурної спадщини під час збройного конфлікту. Увага авторки здебільшого буде спрямована на новітні зарубіжні розвідки, з якими, на її думку, український читач мало знайомий або взагалі не ознайомлений.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні світ стрімко трансформується у світлі нових викликів. Те ж саме можна сказати і про збройні конфлікти та війни, характер й особливості ведення яких також змінюються. Це потребує вироблення нових підходів до вирішення проблеми міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час війн і збройних конфліктів, на що звертають увагу ООН, ЮНЕСКО та інші міжнародні урядові і неурядові організації. З огляду на останні збройні конфлікти в Єгипті, Сирії, Малі, Україні, в ході яких постраждала культурна спадщина цих країн, цілком зрозумілими та актуальними сьогодні є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2012 р. та доповідь Генерального директора ЮНЕСКО, в яких вкотре наголошується на нагальності вирішення питання міжнародно-правового захисту культурних цінностей і необхідності вироблення ефективних механізмів останнього, що відповідають вимогам сьогодення.

Міркуючи над питанням, як закон захищає матеріальну та нематеріальну культурну спадщину під час збройного конфлікту, К. Йоганнот-Градїс вважає, що охорона спадщини не повинна обмежуватись котримсь із її компонентів, нематеріальним чи матеріальним, водночас право збройних конфліктів лише частково відповідає цій вимозі через систему Конвенції 1954 р. і двох протоколів до неї. Однак, вважає дослідниця, воно *lex specialis* за цих умов, не є недоліком. Звернувши увагу й на інші міжнародно-правові документи, вона

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

азначає, що ці норми не завжди точні, щоб забезпечити найкращий захист нематеріальної культурної спадщини у зоні збройного конфлікту. Захист, що вони пропонують, іноді є лише припущенням і часто впливає з широкого тлумачення відповідних положень, де ключовим є забезпечення поваги до людської гідності. Хоч деякі з цих положень можуть застосовуватися у випадку військової окупації, це не стосується внутрішніх збройних конфліктів, де задіяна лише загальна стаття 3 і відповідні положення права збройних конфліктів, які розглядаються як звичаєві норми. Звернення до захисту, який інші правові режими, такі як міжнародне право прав людини та культурні конвенції ЮНЕСКО – різні норми яких є *lex generalis* – можуть запропонувати за цих обставин, і посилання на застосування цих норм, таким чином, є можливим і необхідним водночас. Їхнє застосування, доповнюючи права збройних конфліктів, забезпечить ефективний захист культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної, у будь-якій ситуації збройного конфлікту (Johannot-Gradis, 2015, p. 1275).

Група сучасних авторів, досліджуючи тему мотивів нападу на культурні цінності під час збройного конфлікту, пропонують наступну типологію: (i) цілі конфлікту, коли культурні цінності стають мішенню, бо відіграють ключову роль у ньому, виступають головною проблемою; (ii) військово-стратегічні цілі, коли мішенню стають культурні цінності задля отримання тактичної вигоди; (iii) сигналізація, де відбувається атака на культурні цінності з метою ілюстрації прихильності; (iv) економічні цілі, де культурні цінності атакують із метою грабунку та фінансування озброєних груп. Окреслені категорії не виключають одна одну і можуть взаємодіяти (Brosché et al., 2017, pp. 257–258).

Класифікація мотивів нападів на культурні цінності зумовлює низку шляхів майбутніх розвідок. По-перше, однією із проблем є збір систематичних даних про напади (чому вони мали місце, проти кого спрямовані, який розмір завданої шкоди тощо). Це не лише дасть змогу виявити найпоширеніші типи мотивації, але й допоможе зрозуміти варіації нападів у просторово-часовому аспекті. По-друге, вивченню підлягають і ті збройні конфлікти, під час яких не було руйнувань спадщини. Ретельний аналіз інцидентів, коли напади на культурні об'єкти були неминучими, але їх вдалося уникнути, збільшить знання про умови, за яких озброєні групи менш схильні до нападів на об'єкти спадщини. Отже, стверджують автори, «глибше розуміння мотивів нападів на культурні цінності сприятиме виробленню більш чіткої політики управління культурними цінностями в зонах конфлікту. Завдяки глибшому розумінню причин, чому деякі суб'єкти вирішують атакувати

культурні об'єкти, ми можемо дізнатися, хто, найімовірніше, здійснить такі атаки, а ще які типи культурних цінностей мають найвищий ризик стати ціллю. Така інформація має вирішальне значення для тих, хто запобігає нападам на культурні цінності». (Brosché et al., 2017, p. 258)

Важливий аспект цієї проблеми розглядає С. Де Відо на прикладі захисту культурної спадщини езидів за допомогою жінок, і стосується він міжнародного феміністичного права. Мова про зв'язок між насильством, статтю та культурою з посиланням на конкретну ситуацію жінок, які належать до меншини езидів, були викрадені, зґвалтовані та продані владою Ісламської держави. Виступаючи за створення міжнародного жіночого трибуналу, дослідниця переконана, що, незважаючи на величезні страждання, жінки можуть зберегти унікальну культуру цієї меншини, а їх участь у мирних переговорах у постконфліктних ситуаціях є важливою з огляду захисту нематеріальної культурної спадщини (De Vido, 2018).

Г.Вентуріні з Міланського університету Бікокка зазначає, що міжнародно-правовий захист культурної спадщини під час збройного конфлікту ґрунтується на низці договорів, які є взаємодоповнювані. Його фундаментальні принципи міцно закріплені в міжнародному звичаєвому праві та сприяють гармонізації внутрішніх правових систем, підлягаючи судовому виконанню. При цьому вона підкреслює, що нематеріальна культурна спадщина не входить до комплексної системи охорони рухомих і нерухомих культурних цінностей. Щоб поглянути на систему в цілому та забезпечити її ефективне застосування та виконання, слід посилити зв'язок між захистом культурних цінностей і захистом цивільних осіб у праві збройних конфліктів (Venturini, 2017, p. 103).

Справді, позитивними моментами міжнародно-правової системи охорони культурних цінностей в умовах збройних конфліктів є те, що вона ґрунтується на взаємодоповнюваній конвенційній базі, а фундаментальні принципи обов'язкові для всіх, що ці угоди зобов'язують держав-учасниць дотримуватися їх у мирний час, щоб підготуватися до можливого конфлікту, підвищуючи у такий спосіб усвідомлення необхідності захисту та сприяючи гармонізації внутрішніх правових систем. Рішення міжнародних судів і трибуналів, а також національних юрисдикцій відіграють і продовжуватимуть відігравати важливу роль, суттєво сприяючи їх тлумаченню і застосуванню. Однак, на жаль, крім цих переваг, існують ще й деякі критичні недоліки. Г. Вентуріні (Venturini, 2017) стверджує, що, попри

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

загальнообов'язковий характер міжнародного звичаєвого права, воно набагато менш деталізоване, ніж договори, і, зокрема, не містить правил або процедур імплементації. Договори та міжнародне звичаєве право допускають відступи у випадках необхідного військового втручання, що перешкоджає повному виконанню захисних норм. Недержавні збройні групи не є учасниками цих угод, а тому навряд чи поділяють цінності, які лежать в основі міжнародно-правової системи захисту. Тому важко стверджувати, що правові зобов'язання щодо захисту культурних цінностей у ході локальних збройних конфліктів є обов'язковими для сторін конфлікту. Хоча покарання осіб, винних у навмисному знищенні об'єктів культури, відповідає вимогам справедливості, проте жодне кримінальне переслідування у цьому випадку не здатне забезпечити реальний захист (р. 115).

Сьогодні більшість конфліктів є внутрішньодержавними, які виникають через етнічні, політичні чи культурні суперечки між групами в державі або між окремою групою та державною владою. Через своє етнічне походження такі конфлікти завдають додаткової шкоди матеріальним і духовним культурним цінностям. Аналогічним чином і міждержавні конфлікти завдають серйозної шкоди культурній спадщині, зокрема матеріальним культурним цінностям, таким як пам'ятники, культові місця, навчальні заклади тощо. Знищення матеріальної спадщини також збігається з нанесенням шкоди нематеріальній, приміром, творам мистецтва, релігійним ритуалам, фольклору, системі знання тощо. Це пов'язано з тим, що знищення об'єктів культурної спадщини під час війни, наприклад релігійного об'єкта, може призвести до занепаду певних релігійних практик, які близькі місцевим жителям (Sorensen and Viejo-Rose, 2015; Novic, 2016; Benzo and Ferrari eds., 2016).

Інший дослідник В. А. Куреші зауважує, що важливо контролювати всі деструктивні прояви військових конфліктів щодо культурної спадщини, хоча це легше сказати, аніж виконати. Розглядаючи основні міжнародні конвенції (Гаазькі конвенції та декларації 1899 і 1907 рр.; Гаазька конвенція 1954 р. та два Додаткові протоколи до неї 1954 і 1999 рр.; Женевська конвенція 1949 р. і два Додаткові протоколи до неї 1977 р.; Конвенція ЮНЕСКО 1970 р.; Конвенція про світову спадщину 1972 р.; Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 р.), які містять правила та рекомендації для держав щодо захисту культурної спадщини під час збройних конфліктів, він відмічає прогалини у міжнародному законодавстві в частині захисту саме нематеріальної культурної спадщини у разі збройного конфлікту. Незважаючи на те, що Конвенція 2003 р. присвячена виключно темі охорони нематеріальної культурної спадщини, втім не містить жодного

конкретного положення щодо ведення війни, яке відповідає за захист спадщини. Виявляється, що положення стосовно захисту нематеріальної культурної спадщини під час збройних конфліктів відсутні. Конвенція ЮНЕСКО 1970 р. та деякі положення Гаазької конвенції 1899 і 1907 рр. таки забезпечують захист нематеріальної культурної спадщини під час збройних конфліктів, проте прямо не згадують нематеріальну культуру. Радше вони забезпечують охорону таких об'єктів культурної спадщини, як освітні, релігійні та мистецькі заклади, які прямо пов'язані з нематеріальним сегментом останньої (Qureshi, 2017, pp. 96–97).

Міжнародні організації зробили важливий внесок ще й тим, що сформували спеціальні комітети та реалізували операції для захисту культурної спадщини в зонах конфлікту. Комітети захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту та світової спадщини ЮНЕСКО, ICOM (Міжнародна рада музеїв), WCO (Всесвітня митна організація), ICOMOS (Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць) та ALIPH (Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів) є найвідомішими міжнародними інстанціями, що опікуються захистом культурної спадщини під час збройних конфліктів. Крім того, ЮНЕСКО також заснувала Фонд всесвітньої спадщини, який використовується для фінансування протекційних заходів, необхідних для термінового захисту об'єктів культурної спадщини у зонах збройного конфлікту (Convention Concerning the Protection of the World Cultural, 1972).

Незважаючи на зусилля ЮНЕСКО та інших вищезгаданих організацій, за словами В. А. Куреші, існує кілька значних проблем і прогалин як у процесі застосування процедур захисту культурної спадщини у разі збройних конфліктів, так і в положеннях вищезазначених конвенцій. Наприклад, немає рамок чи інструментів кількісної оцінки для виконання положень цих конвенцій та для переслідування їх порушників. Крім того, останні не містять жодних важливих правил на випадок, коли воююча сторона є групою терористичних недержавних суб'єктів, як-от ІДІЛ, які завдають шкоди культурній спадщині під час внутрішньодержавного збройного конфлікту. Ці прогалини, на його думку, мають бути розглянуті та виправлені міжнародним товариством під час роботи над ефективним механізмом застосування повного захисту культурної спадщини у разі збройних конфліктів (Qureshi, 2017, p. 99).

Як зауважують Е. Канліфф, П. Фокс і П. Стоун (Cunliffe et al., 2018), «захист культурної спадщини – не розкіш, а невід'ємна складова сучасної

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

місії, підкріплена моральними, стратегічними та правовими імперативами». Визначивши ризики для культурної спадщини, можна їх пом'якшити, щоб допомогти досягти успіху місії. Вчені апелюють до Гаазької конвенції 1954 р. як до правової бази, заснованої на реальному військовому досвіді після Другої світової війни, де визначені заходи щодо захисту культурної спадщини в умовах війни. Однак залишаються проблеми, пов'язані з імплементацією положень у практичній площині. Проактивний захист культурної спадщини вимагає комплексних і міждисциплінарних підходів, які б враховували нюанси Конвенції та протоколів до неї, а також розвиток практичного розуміння її імплементації, підкріпленого високим рівнем усвідомлення відповідальності перед культурною спадщиною. Найкраще цього досягти завдяки продуктивній співпраці з урядами, фахівцями з питань культурної спадщини та неурядовими організаціями, серед яких автори виділяють Blue Shield («Блакитний щит»), що створені у мирний час для підготовки до збройного конфлікту та екстреного реагування на стихійні лиха.

Аналізуючи найактуальніші та останні події в галузі охорони культурної спадщини у XXI ст., С. фон Шорлемер (Schorlemer von, 2018) наголошує, що культурні цінності знову і знову стають жертвами війни, що відкриває шлях для нових підходів до аналізу їх захисту як однієї із ключових безпекових проблем на сучасному етапі. У процесі боротьби з першопричинами руйнування спадщини та екстремізму ЮНЕСКО виступає за комплексний підхід, використовуючи також «м'яку силу» в межах мандата організації. Незважаючи на свої обмежені ресурси, ЮНЕСКО продовжує відігравати важливу роль у популяризації культури миру, справедливості і толерантності у світовому масштабі.

Цікаву тему постконфліктної реконструкції культурної спадщини піднімає у своєму дослідженні Р. В. Халаф (Khalaf, 2020). Автор сприймає її як механізм відновлення спадкоємності з доконфліктним часом, що дозволить змінити умови людей на краще відповідно до дорожніх карт XXI ст. З-поміж них Р. В. Халаф відзначає Сендайську рамкову програму зі зниження ризику стихійних лих на 2015–2030 рр. та Порядок денний сталого розвитку до 2030 р. Узгодження планів реконструкції із принципами Build Back Better (BBB) і Sustainable Development Goals (SDGs) допоможе визначити її стратегію, усунути основні недоліки, відновити засоби до існування і покращити добробут. Вчений аналізує взаємозв'язок між спадкоємністю, зміною та сталістю в рамках реконструкції культурної спадщини на рівні міста, а також наголошує на прикладному аспекті дослідження, яке стане у пригоді постійним зусиллям ООН і Світового банку, що спрямовані на повернення людей і міст, зруйнованих збройним конфліктом, наприклад,

у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (MENA), до нового, стабільного, нормального стану.

Професор Масачусетського університету Л. Келлі (Kelly, 2021) у своєму аналітичному звіті «Уроки захисту культурної спадщини під час конфлікту та тривалої кризи» зазначає, що, попри віднесення проблематики захисту культурної спадщини до міжнародного гуманітарного права, вона є сегментом військової практики та гуманітарного реагування лише в окремих випадках через обмежену інституційну підтримку та потенціал. Незважаючи на чітко артикульовані правозахисні положення, формальний зв'язок між законом про права людини та захистом культури поки що продовжує залишатись непрямим, хоча підхід, ґрунтований на правах людини, може використовуватись для розробки різного роду програм у цьому ключі. Попри загальноприйнятту думку, що захист культурної спадщини є важливим для розбудови миру і розвитку, поки що замало доказів на користь ефективних механізмів його забезпечення. Останнім часом наводять багато аргументів на користь підходу «знизу вгору» до охорони спадщини, який включає потреби та погляди місцевих громад. Значення культурної спадщини може бути дуже суперечливим, тому робота з її захисту та відновлення повинна враховувати соціально-культурний, економічний і політичний контексти.

Не менш цікавою є стаття Дж. Бай, в якій авторка аналізує Резолюцію Ради Безпеки ООН 2347 (Resolution 2347, 2017) на предмет застосування та її наслідки. Вона засуджує незаконне знищення культурної спадщини, зокрема знищення об'єктів, пам'ятників і предметів релігійного значення, пограбування та незаконний вивіз культурних цінностей із місць археологічних розкопок, музеїв, бібліотек, архівів та з інших об'єктів у контексті збройних конфліктів, особливо терористичними групами. З її змісту витікає, що міжнародна спільнота чітко усвідомлює небезпеку, з якою стикається спадщина під час збройних конфліктів, адже йдеться про нелегальну торгівлю, наругу та фактичне знищення з ідеологічних міркувань або з метою психологічно послабити ворога. Дж. Бай (Baj, 2022) вважає, що Резолюція 2347 страждає від претензій на національний суверенітет, що видно з її тексту. Однак запроваджує та посилює заходи міжнародної співпраці з метою захисту культурної спадщини, а якщо врахувати, приміром, створення та посилення міжнародних баз даних, то можна зробити висновок, що вона дала конкретні позитивні результати, попри опір деяких держав.

Висновки

Таким чином, захист культурної спадщини під час збройних конфліктів є актуальною та важливою сферою дослідження, що підтверджують події останніх років. Варто погодитися з дослідниками у тому, що це сучасна місія, підкріплена моральними, стратегічними та правовими імперативами. Теорія і практика у ХХІ ст. сходяться на тому, що визнають фундаментальний інтерес міжнародної спільноти до охорони культурної спадщини, який має бути гарантованим усіма засобами, навіть під час війни. Це означає, що деякі з найбільш значущих доктрин міжнародного права повинні бути задіяні щодо захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту. Окрему увагу вчені приділяють універсалізації норм звичаєвого права, які забороняють напади і знищення культурних цінностей, та їх інкорпорації у тіло основних міжнародно-правових документів. Правдоподібно наголошують, що ці норми тепер закріплюють зобов'язання *erga omnes*, які урівнюють усіх членів міжнародного товариства в їх відповідальності та правах.

Попри значні та конкретні досягнення в роботі Ради Безпеки ООН у цьому напрямку, яка має величезне символічне, політичне та правове значення, а також інших комітетів і організацій, особливо в частині індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти культури, масштаби руйнування та незаконної торгівлі культурними цінностями, вчиненої останнім часом терористичними групами, зокрема ІДІЛ та Росією (13 жовтня 2022 р. ПАРЄ проголосувала за резолюцію, що визнає цю країну терористичним режимом), змінили кількісно-якісні показники загроз. Серед інших питань, які потребують аналізу, сучасні дослідники вказують на імплементацію міжнародно-правових норм у цій сфері у національні законодавства, встановлення прямого зв'язку між законом про права людини і захистом культури, удосконалення законодавчої бази в частині захисту саме нематеріальної спадщини у разі збройних конфліктів (у цьому ключі варто посилити зв'язок між захистом культурних цінностей і захистом цивільних осіб у праві збройних конфліктів), на постконфліктну реконструкцію культурної спадщини, вироблення рамок чи інструментів кількісної оцінки для виконання положень конвенцій і переслідування порушників їх положень та ін.

Зрештою, розглянуті роботи та підходи сучасних зарубіжних вчених у контексті проблематики захисту культурної спадщини у разі війни та збройного конфлікту не вичерпують усі ті напрацювання, які сьогодні наявні в західному академічному правовому дискурсі на основі нових даних і міждисциплінарної методології. Перспективою подальших досліджень має бути поглиблений аналіз доробку зарубіжних вчених у цій сфері на

сучасному етапі, який би максимально охопив наукові заслуги зарубіжних колег, мотивуючи українських вчених, які цікавляться проблемою захисту культурної спадщини під час війни та збройного конфлікту, розвивати і поглиблювати власні підходи на базі новітніх напрямків пошуку.

Список використаних джерел та посилань:

- Гулкевич, В.Д., 2017. Кримінально-правові аспекти міжнародної системи захисту культурної спадщини під час військового конфлікту. *Альманах міжнародного права*, 17, с.72-80.
- Каткова, Т.Г., 2010. Історичний огляд правової регламентації захисту культурних цінностей та об'єктів під час війни та збройних конфліктів. *Актуальні проблеми політики*, 39, с.570-577.
- Коваль, Д.О., 2014. *Міжнародно-правовий захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом*. Автореферат дисертації кандидата юридичних наук. Національний університет «Одеська юридична академія».
- Короткий, Т., ред., 2021. *Вивчаючи міжнародне гуманітарне право*. 2-ге вид. Київ; Одеса: Фенікс.
- Мазур, Т.В., 2019. Імплементация міжнародно-правових норм щодо захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів у законодавство України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4 (3), с.152-156.
- Скільки українських пам'яток культури зруйнували російські війська за час війни, 2022. *Суспільне. Культура*, [online] 26 серпня. Доступно: <<https://susplilne.media/273002-skilki-pamatkiv-kulturi-zrujnuvali-rosijski-vijska-za-cas-vijni/>> [Дата звернення 15 жовтня 2022].
- Vaj, G., 2022. Cultural heritage during armed conflict. The UN Security Council resolution 2347 (2017), its scope and its consequences. *Paix et sécurité européenne et internationale*, [online] 28 February, halshs-03591787. Available at: <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03591787/document>> [Accessed 15 October 2022].
- Benzo, A. and Ferrari, S., eds., 2016. *Between Cultural Diversity and Common Heritage: Legal and Religious Perspectives on the Sacred Places of the Mediterranean*. London: Routledge.
- Brosché, J., Legné, M., Kreutz, J. and Ijla, A., 2017. Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict. *International Journal of Heritage Studies*, 23 (3), pp.248-260.
- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, [online]

- Art. 15(1). Available at: <<https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>> [Accessed 15 October 2022].
- Cunliffe, E., Fox, P. and Stone, P., 2018. The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict: Unnecessary Distraction or Mission-Relevant Priority?. *NATO Open Publications*, [online] 4(2). Available at: <<https://ssrn.com/abstract=3235346>> [Accessed 15 October 2022].
- De Vido, S., 2018. Protecting Yazidi cultural heritage through women: An international feminist law analysis. *Journal of Cultural Heritage*, 33, pp.264-270.
- Johannot-Gradis, C., 2015. Protecting the past for the future: How does law protect tangible and intangible cultural heritage in armed conflict? *International Review of the Red Cross*, 97 (900), pp.1253-1275.
- Kelly, L., 2021. Lessons learned on cultural heritage protection in conflict and protracted crisis. *K4D Helpdesk Report*, [online] 27 April. Available at: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/16576/997_Lessons_learned_on_cultural_heritage_protection_in%20conflict_and_protracted_crisis.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Accessed 15 October 2022].
- Khalaf, W.R., 2020. Cultural Heritage Reconstruction after Armed Conflict: Continuity, Change, and Sustainability. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 11 (1), pp.4-20.
- Lenzerini, F., 2016. Terrorism, Conflicts and Responsibility to Protect Cultural Heritage. *The International Spectator*, 51(2), pp.70-85.
- Novic, E., 2016. *The Concept of Cultural Genocide: An International Law Perspective*. New York: Oxford University Press,.
- O'Keefe, R., 2014. Protection of Cultural Property. In: A. Clapham and P. Gaeta, eds. *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press, pp.492-520.
- Qureshi, A.W., 2017. The Protection of Cultural Heritage by International Law in Armed Conflict. *Loyola University Chicago International Law Review*, 15 (1), pp.64-99.
- Resolution 2347, 2017. S/RES/2347 (2017). *Official Document System of the United Nations*, [online] 24 March. Available at: <[https://www.undocs.org/S/RES/2347%20\(2017\)](https://www.undocs.org/S/RES/2347%20(2017))> [Accessed 15 October 2022].
- Schorlemer von, S., 2018. Cultural Heritage Protection as a Security Issue in the 21st Century: Recent Developments. *Indonesian Journal of International Law*, 16 (1), pp.28-60.
- Sorensen, S.L.M. and Viejo-Rose, D., eds, 2015. *War and Cultural Heritage: Biographies of Place*. New York: Cambridge University Press.
- Venturini, G., 2017. International Law and Intentional Destruction of Cultural Heritage. In: S. Pinton and L. Zagato, eds. *Cultural Heritage. Scenarios 2015-2017*. Venice: Ca' Foscari, pp.103-118.

References:

- Baj, G., 2022. Cultural heritage during armed conflict. The UN Security Council resolution 2347 (2017), its scope and its consequences. *Paix et sécurité européenne et internationale*, [online] 28 February, halshs-03591787. Available at: <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03591787/document>> [Accessed 15 October 2022].
- Benzo, A. and Ferrari, S., eds., 2016. *Between Cultural Diversity and Common Heritage: Legal and Religious Perspectives on the Sacred Places of the Mediterranean*. London: Routledge.
- Brosché, J., Legné, M., Kreutz, J. and Ijla, A., 2017. Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict. *International Journal of Heritage Studies*, 23 (3), pp.248-260.
- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation*, [online] Art. 15(1). Available at: <<https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>> [Accessed 15 October 2022].
- Cunliffe, E., Fox, P. and Stone, P., 2018. The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict: Unnecessary Distraction or Mission-Relevant Priority? *NATO Open Publications*, [online] 4(2). Available at: <<https://ssrn.com/abstract=3235346>> [Accessed 15 October 2022].
- De Vido, S., 2018. Protecting Yazidi cultural heritage through women: An international feminist law analysis. *Journal of Cultural Heritage*, 33, pp.264-270.
- Hulkevych, V.D., 2017. Kryminalno-pravovi aspekty mizhnarodnoi systemy zakhystu kulturnoi spadshchyny pid chas viiskovoho konfliktu [Criminal and legal aspects of the international system of cultural heritage protection during military conflict]. *Almanac of international law*, 17, pp.72-80.
- Johannot-Gradis, C., 2015. Protecting the past for the future: How does law protect tangible and intangible cultural heritage in armed conflict? *International Review of the Red Cross*, 97 (900), pp.1253-1275.
- Katkova, T.H., 2010. Istorychnyi ohliad pravovoi rehlamentatsii zakhystu kulturnykh tsinnosti ta ob'ektiv pid chas viiny ta zbroinykh konfliktiv [Historical review of the legal regulation of the protection of cultural values and objects during war and armed conflicts]. *Actual Problems of Politics*, 39, pp.570-577.
- Kelly, L., 2021. Lessons learned on cultural heritage protection in conflict and protracted crisis. *K4D Helpdesk Report*, [online] 27 April. Available at: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/16576/997_Lessons_learned_on_cultural_heritage_protection_in%20conflict_and_protracted_crisis.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Accessed 15 October 2022].

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

- Khalaf, W.R., 2020. Cultural Heritage Reconstruction after Armed Conflict: Continuity, Change, and Sustainability. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 11 (1), pp.4-20.
- Korotkyi, T., ed., 2021. *Vyvchaiuchy mizhnarodne humanitarne pravo* [Studying international humanitarian law]. 2nd ed. Kyiv; Odesa: Feniks.
- Koval, D.O., 2014. *Mizhnarodno-pravovyi zakhyst kulturnykh tsinnosti u zviazku zi zbroynym konfliktom* [International legal protection of cultural values in connection with armed conflict]. Abstract of PhD Dissertation. National university "Odessa Law Academy".
- Lenzerini, F., 2016. Terrorism, Conflicts and Responsibility to Protect Cultural Heritage. *The International Spectator*, 51(2), pp.70-85.
- Mazur, T.V., 2019. Implementatsiia mizhnarodno-pravovykh norm shchodo zakhystu kulturnykh tsinnosti u vypadku zbroinykh konfliktiv u zakonodavstvo Ukrainy [Implementation of international legal norms regarding the protection of cultural values in the event of armed conflicts in the legislation of Ukraine]. *South Ukrainian Law Journal*, 4 (3), pp.152-156.
- Novic, E., 2016. *The Concept of Cultural Genocide: An International Law Perspective*. New York: Oxford University Press.
- O'Keefe, R., 2014. Protection of Cultural Property. In: A. Clapham and P. Gaeta, eds. *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press, pp.492-520.
- Qureshi, A.W., 2017. The Protection of Cultural Heritage by International Law in Armed Conflict. *Loyola University Chicago International Law Review*, 15 (1), pp.64-99.
- Resolution 2347, 2017. S/RES/2347 (2017). *Official Document System of the United Nations*, [online] 24 March. Available at: <[https://www.undocs.org/S/RES/2347%20\(2017\)](https://www.undocs.org/S/RES/2347%20(2017))> [Accessed 15 October 2022].
- Schorlemer von, S., 2018. Cultural Heritage Protection as a Security Issue in the 21st Century: Recent Developments. *Indonesian Journal of International Law*, 16 (1), pp.28-60.
- Skilky ukrainskykh pamiatok kultury zruinuvaly rosiiski viiska za chas viiny [How many Ukrainian cultural monuments were destroyed by Russian troops during the war], 2022. *Suspilne. Kultura*, [online] 26 August. Available at: <<https://suspilne.media/273002-skilki-pamatkiv-kulturi-zrujnuvali-rosijski-vijska-za-cas-vijni/>> [Accessed 15 October 2022].
- Sorensen, S.L.M. and Viejo-Rose, D. eds, 2015. *War and Cultural Heritage: Biographies of Place*. New York: Cambridge University Press.
- Venturini, G., 2017. International Law and Intentional Destruction of Cultural Heritage. In: S. Pinton and L. Zagato, eds. *Cultural Heritage. Scenarios 2015-2017*. Venice: Ca' Foscari, pp.103-118.

MODERN RESEARCH ON THE INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE DURING THE ARMED CONFLICT

Myroslava Poplavska

*PhD in Law, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3765-1686>
e-mail: poplavskaya.mira@gmail.com
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine*

The purpose of the research is to consider the modern developments of foreign scholars and analyse the issues they raise in connection with the international legal protection of cultural heritage during the armed conflict. The research methodology is based, firstly, on the principles of historiographical analysis and synthesis, which provide the possibility of the critical consideration of the work of scholars allowing us to compare the results obtained and establish the completeness of the study of the topic, and, secondly, on the system and structural approach, which makes it possible to present the subject of the international legal protection of cultural values in the scholars' works in the form of a complex of related and interrelated problems that need to be solved. The scientific novelty lies in the fact that within the framework of the article for the first time the modern research and approaches of foreign scholars in the field of the international legal protection of cultural heritage during the armed conflict are analysed. Conclusions. The article demonstrates that the protection of cultural heritage during armed conflicts is a relevant and important field of research in the 21st century. It is proved that the change in the quantitative and qualitative indicators of the threat to cultural heritage in connection with the scale of destruction and illegal trade of the cultural values committed by terrorist groups and countries recently directs research interest in the direction of studying the work of the UN Security Council and UNESCO, in-depth analysis of international law doctrines, improvement of the legislative framework in terms of protecting intangible heritage during wars and armed conflicts and individual criminal responsibility, post-conflict cultural heritage reconstruction, etc.

Key words: cultural heritage; cultural values; war conflict; war; international legal protection; UN; UNESCO.

**РЕГІОНАЛЬНІ
СТУДІЇ**

**REGIONAL
STUDIES**

DOI: 10.31866/2616-745X.10.2022.269480

УДК 355.01-025.26(470:477)"2014/2022"

ПОЛІТИКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014–2022 РР.

Шевель Інна Петрівна^{1а}, Лікарчук Дар'я Сергіївна^{2а}

¹Кандидатка соціологічних наук, доцентка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6387-2506>,
e-mail: shevelinna@ukr.net,

²Кандидатка політичних наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1603-7601>,
e-mail: likarchukd@gmail.com,

^аКиївський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Надіслано:

20.11.2022

Рецензовано:

27.11.2022

Прийнято:

30.11.2022

Для цитування:

Шевель І. П. & Лікарчук Д. С. (2022). Політико-соціальні аспекти російсько-української війни 2014–2022 рр. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (10), 86–99. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269480>.

У статті розкрито поняття «війна» з боку порівняння різних визначень. Військове протистояння між державами характеризується тим, що одна із країн не розуміє і не усвідомлює свої позиції і факт війни. У статті аналізуються ключові складові війни нового виду, тобто поняття «гібридна війна». Вивчаються характерні особливості такої війни, де потужно використовуються інформаційна зброя, терористичні прийоми та засоби, незважаючи на міжнародне, військове права та етику, застосовуються психологічні тиски, пропагандистські дії. Військові конфлікти на сьогодні становлять велику загрозу як національній, так і міжнародній безпеці. У XXI столітті глобальна ситуація, яка склалася стосовно війн і безпеки, дуже змінилася, створилася нова модель світового порядку, де старі загрози минули, а нові стали небезпечнішими. Мета статті полягає у вивченні аналізу проблематики війни і ставлення населення України до російського вторгнення на його територію.

© Шевель І. П., 2022

© Лікарчук Д. С., 2022

ШЕВЕЛЬ ІННА ПЕТРІВНА, ЛІКАРЧУК ДАР'Я СЕРГІЙВНА
ПОЛІТИКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014–2022 РР.

До методології застосовуємо історичні процедури вивчення характеру війни, політико-аналітичні напрямки розгляду цього поняття та соціоемпіричних даних результатів аналізу досліджень. Наукова новизна полягає у простеженні подій сьогодення, реалій військового конфлікту в Україні і світових ризиків на міжнародному поприщі, відмінностей методів ведення війни з порушенням усіх норм міжнародного права, ігноруванням міжнародних угод, конвенцій, договорів, які укладені для збереження миру та свободи народів різних країн. Висновок важливий тим, що справедливість війни ґрунтується за окремими принципами та цілим набором критеріїв, які не дозволяють країнам використовувати збройну силу за їх бажанням, обмежують їх можливості різними міжнародними угодами у прийнятті, збереженні миру і свобод людзей. Історія військових зіткнень показує, що гібридна війна – це не нове явище з використанням нелінійних тактик збройних формувань. Гібридні війни мають велику перевагу над традиційними. Отже, під час такого виду війни під загрозою всі сфери суспільного життя, економіка, політика, культура, освіта, медицина, ідентичність, національність, демократія, свобода, незалежність, цілісність України. Як бачимо, для української державності існує реальна загроза з боку РФ, відбуваються постійні акти насильства, звичним стає використання дронів, масовані обстріли по всій Україні із застосуванням терористичних прийомів.

Ключові слова: війна; конфлікт; гібридна війна; російська агресія; військовий конфлікт; інформаційна війна; мережева війна.

Вступ

Тема війни у світі актуальна для всіх, це найнебезпечніший і масштабний соціально-політичний конфлікт, який має перспективу розвитку рівня глобальної катастрофи, що постає як «третя світова війна», «ядерна війна», «війна із застосуванням засобів масового знищення». Категорія війни та проблема миру розглядалися у філософських, релігійних, наукових уявленнях та вченнях протягом усієї історії людства. Шляхи застосування сили, насильства, зброї, війська, битв зустрічаємо в найперших біблійних історіях, розвідках Конфуція та Лао-цзи, античних істориків і філософів.

Платон визначив війну як «частину політичного мистецтва»: війна виступає метою і однією з основ становлення рабовласницької державності, політичним законом її розвитку. Арістотель звертає увагу на основні сторони змісту війни:

- 1) мети переслідування збройного насильства;
- 2) безпосередньо озброєну боротьбу.

Першим питанням у рамках технологічного підходу конфліктології до вивчення війни є те, яка її базова ідея та соціально-політичне розуміння.

Війна – явище універсальне і багатопланове, це одночасно і політична, і соціальна, і економічна, і культурна, і психологічна подія, оскільки вона торкається усіх сфер життєдіяльності суспільства, підпорядковуючи все соціальне, найчастіше й особисте життя своїй логіці. Війна має всепроникний характер і панує над іншими процесами під час своєї актуалізації. Все, що пов'язане із причинами, цілями, мотивами війни, перебігом воєнних дій, способами вирішення військових завдань, з одного боку, обумовлено змінами самої соціальної дійсності, з іншого – детермінує її зміни.

Другим питанням є визначення війни як предмета вивчення політичної конфліктології. К. фон Клаузевіц зазначає, що «війна є продовженням політики, але іншими засобами». Слідом за ним більшість сучасних політичних конфліктологів вважають, що війну варто розглядати в контексті дослідження соціально-політичного конфлікту.

З військово-політичного погляду, війна – вища форма вирішення корінних суперечностей між державами, їх коаліціями, політичними силами і соціальними групами населення однієї держави шляхом застосування інтенсивного збройного насильства, що супроводжується іншими видами протистояння (політичного, економічного, технологічного, інформаційного, психологічного, спеціальних радикальних політичних цілей).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Соціально-політичні аспекти міжнародних конфліктів розглядають зарубіжні вчені, такі як М. Айшервуд, Френк Г. Хоффман; в українській науці окремим аспектам цієї проблематики присвячені праці таких науковців, як Є. Магда, Л. Савін, В. Власюк, І. Тодоров, Г. Динис, І. Руценко. Їх розвідки присвячені військовій тематиці як у теоретичному, так і у практичному вимірі. Характер війни трансформується, і змінюється сама сутність війни, але природа її залишається незмінною. Поняття «традиційна війна» відійшло у минуле, саме поняття «гібридна війна», яке поєднує багато аспектів ведення війни, застосовує нові фрейми конфліктів інформаційної епохи.

Формулювання цілей статті

Дослідити витоки російсько-української війни і показати їх у соціальному та політологічному аспектах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розвиток військово-політичної обстановки у світі багато в чому визначається активністю та напруженістю міждержавного протистояння.

Протиборство окремих країн та їх коаліцій у XXI столітті відбувається в умовах докорінних змін у системі міжнародної безпеки, пов'язаних із перерозподілом впливу та посиленням конкуренції серед різних геополітичних центрів.

Характерна особливість сучасного протистояння між державами – відсутність єдиного розуміння процедур переходу у стан війни та ознак початку воєнного конфлікту. Насправді це виявляється у застосуванні військової сили без формального оголошення початку війни, невизначеному складі учасників та появі нових акторів військових дій (Mearsheimer, 1993, р. 51). Водночас тут зберігається ймовірність виникнення військових конфліктів у класичному вигляді з типовою структурою та етапами розвитку.

З 1945 року Статутом ООН забороняється вдаватися до сили у відносинах між державами, за винятком випадків самооборони при нападі. Кожна сторона будь-якого конфлікту максимально намагається уявити себе у юридичному аспекті, у ролі агресора, у ролі жертви, яку змусили використовувати декларації про самооборону (Reichberg, 2007, р. 7). З цією метою, як правило, з обох сторін ведеться так звана правова війна, основне завдання якої в тому, щоб створити віртуальну реальність і уникнути відповідальності за міжнародні злочини.

Класифікуючи збройний конфлікт на території України, слід враховувати специфіку зовнішніх та внутрішніх проблем, що його спричинили. Перебуваючи у геополітичному вимірі на складному стику багатополярного сучасного політичного процесу, Україна поступово повертається до системи демократичних цінностей, втрачених за багато років тоталітаризму та колоніального минулого. Її колишня метрополія, росія, продовжує розглядати просування української держави у бік Заходу як загрозу своїм національним інтересам.

Причини нинішньої війни на території України не мають прямих аналогів у сучасному світі. Це обумовлено тим, що, на відміну від ситуації в Сирії, Сомалі, Нігерії та Афганістані, де домінує релігійний аспект, або в Нагірному Карабаху, секторі Газа, республіках колишньої Югославії, які нагромадили значні проблеми на етнічному ґрунті, воєнні дії в Україні більшою мірою стали продуктом політичних інсинуацій.

Як наслідок, за методами ведення війна на території України різко відрізняється від традиційно класичних воєн, тут також присутня «гібридна війна», яка має дві складові. Перша – збройна боротьба, друга – гуманітарна агресія. Якщо з першою складовою все абсолютно зрозуміло, то друга включає боротьбу у мовно-культурній, інформаційній та конфесійній сферах, а також за національну пам'ять. Варто зазначити, що у міжнародному праві

немає визначення поняття «гібридна агресія». Відповідно, не передбачено санкцій за таку.

Актуальний і не повною мірою вивчений напрямок наукових досліджень полягає у формуванні єдиної системи критеріїв визначення меж війни в Україні 2014–2022 рр., її основних етапів та характерних особливостей, а пріоритетним завданням гарантії безпеки держави є виділення ознак виникнення військових загроз (підготовки до розв'язання військової агресії) в інтересах прогнозування розвитку військово-політичної обстановки у світі.

Також зазначимо, що у Військовій доктрині російської федерації достовірність оцінки стану та перспектив розвитку міждержавних відносин у військово-політичній сфері розглядається як одне із пріоритетних завдань керівництва держави щодо стримування та запобігання військовим конфліктам.

Будучи невід'ємною складовою міжнародних відносин, міждержавне протиборство представляє конфронтацію між країнами та їх коаліціями за участю недержавних акторів, що ведеться з використанням військових та невійськових (непрямих, нетрадиційних, асиметричних) форм та способів боротьби. Основні цілі полягають у примушенні протилежної сторони до виконання певних вимог, запобігання агресії, що готується, зміні політичного режиму та державного устрою, руйнуванні системи управління та зміні території (Лікарчук та ін., 2021, с. 39).

Знову ж таки, як ми вже зазначали, на окремий розгляд заслуговує поняття «гібридна війна», що широко використовується в сучасній військовій і політологічній науковій літературі. Введене офіцерами Корпусу морської піхоти ЗС США Ф. Хоффманом і Дж. М. Меттісом на початку XXI століття визначення включає ведення військових дій традиційними збройними силами та регулярними формуваннями, комбінованим застосуванням партизанських, диверсійно-терористичних методів збройної боротьби (Crawford, 2007, p. 119).

Опубліковані у вітчизняній та зарубіжній літературі результати досліджень сучасних військових конфліктів дозволили розширити вихідне визначення. За своїм змістовим змістом, термін «гібридна війна» є узагальнюючим і охоплює весь комплекс військових і невійськових форм та способів міждержавного протистояння узгоджених за місцем і часом у рамках єдиного задуму (Mishchenko et al., 2022, p. 3).

Також важливим моментом є те, що як цілісний набір критеріїв, які різко обмежують можливості держав використовувати збройну силу, виступає теорія справедливої війни, і вона включає два види принципів. Один визначає допустимість початку воєнних дій (*jus ad bellum*), інший встановлює прийнятні з морального погляду способи їх ведення (*jus in bello*) (Smith, 2007, p. 141).

Суверенна національна держава може обґрунтовано вступити у війну тільки в тому випадку, якщо:

- 1) рішення про це приймається легітимною владою;
- 2) збройна сила використовується задля захисту правої справи;
- 3) її застосування визначається добрими намірами;
- 4) військовий спосіб вирішення конфлікту виявляється у цій ситуації крайнім засобом (Reichberg, 2007, p. 21).

Події сьогоднішнього дня, так як і події, починаючи від 2014 р., які рф хотіла впровадити в Україні, не були реалізовані. Відкритий військовий напад росії на Україну проводився за спеціальним їхнім сценарієм. Проте деякі елементи сценаріїв за цей період відображають незначну частину механізму для розгортання конфлікту. Причини війни показали безцеремонне загарбання українських територій, порушення кордонів, прагнення до домінування в світі. Все це призвело до того, що населення України прагне до збереження єдності держави, зростання громадянської свідомості, і це стало наслідком різкого загострення стосунків не тільки між рф і Україною, а і між рф та Заходом. За сценарієм, росія застосувала різні види збройних конфліктів, як традиційні, так і нетрадиційні, до яких входить інформаційна, енергетична, гуманітарна, продовольча війна, вона скрізь програє і наносить величезні матеріальні збитки, несе людські втрати, особливо у своїй «другій армії світу». Їх війна є найжорстокішим та безкомпромісним напрямком руйнувань та хаосу.

Такий сценарій свого часу вдало розписав С. Гантінгтон, який вважав, що в цивілізаційному підході занадто ідеалізований аналіз, в якому важко зробити прогноз, коли створюється ситуація хаосу (Шайгородський, 2009).

Проте більш прогностичний підхід проаналізовано американським політологом Дж. Міршаймером ще з періоду 2014 року, який представляє динаміку і спільне бачення конфлікту саме у тому, що українці і росіяни завжди ворогували, і це висвітлено в історичних фактах (Mearsheimer, 1993, p. 53).

Політолог охарактеризував факти того, що конфлікт є затяжним у незахищеності кордонів між двома країнами, а також існують загроза гіпернаціоналізму, суперечок щодо економічних питань, контролю над

Кримом та Чорноморським флотом, велика проблема змішаного населення у двох країнах (Mearsheimer, 1993, pp. 54–56).

Слід зазначити, що такий реалістичний підхід виявився актуальним не лише для початку 2014 р., а й і на сьогодні.

За опитуванням Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) 2014 р., аналізується динаміка різкої зміни ситуації між настроями населення України щодо росії та населення росії щодо України. Серед опитаних українців у травні 2014 р. ставлення до росіян було позитивним у 10%, але аналогічна позиція росіян щодо України становила від 12% (Паніотто та Грушецький, 2022). Зміна суспільних настроїв під тиском міждержавного конфлікту показала, що є частка, яка хоче єдності, а є частка, яка проти (рис. 1).

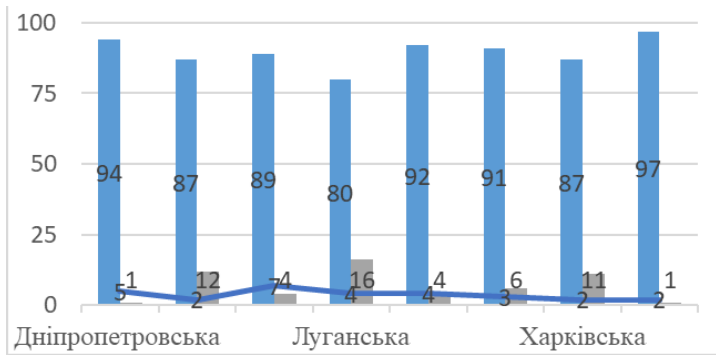

Рис. 1. Якими хотіли би бачити відносини України і росії жителі Півдня і Сходу України у квітні 2014 року

В порівнянні ми можемо побачити, як змінилося ставлення нашого населення після повномасштабного вторгнення росії на Україну. Ця кризова ситуація має ментальні відмінності, де Україна прагне до європейських стандартів, а росія ще не відійшла від радянських. І відбувається протиріччя у поняттях «свій – чужий», «ворог – друг» і т. д. Ми можемо бачити, що різко і неочікувано проявилось те, що після військового вторгнення росії на територію України на сьогодні, за даними військових аналітиків, росія має великі військові, матеріальні втрати, а головне, людські.

Такий стан рф не зупиняє, а навпаки, розвиває якийсь російський інтерес до військових ігор, які виглядають як театр абсурду. Ця модель теорії ігор застосовувалася як механізм «принципу доміно» у ряді сусідніх країн

ШЕВЕЛЬ ІННА ПЕТРІВНА, ЛІКАРЧУК ДАР'Я СЕРГІЙВНА
ПОЛІТИКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014–2022 РР.

Південно-Східної Азії, де на часі комуністичні режими. Війна рф з Україною є превентивним кроком, де її маленькі перемоги висвітлюються як успіх для свого населення заради утвердження власного іміджу і режиму.

На підтвердження цього ми посилаємося на дослідження, яке демонструє, що українське населення майже на 90% відкидає всі пропозиції щодо його приєднання до рф, навіть жителі Луганської та Донецької областей, які спочатку так очікували на «руський світ» (Паніотто та Грушецький, 2022) (рис. 2).

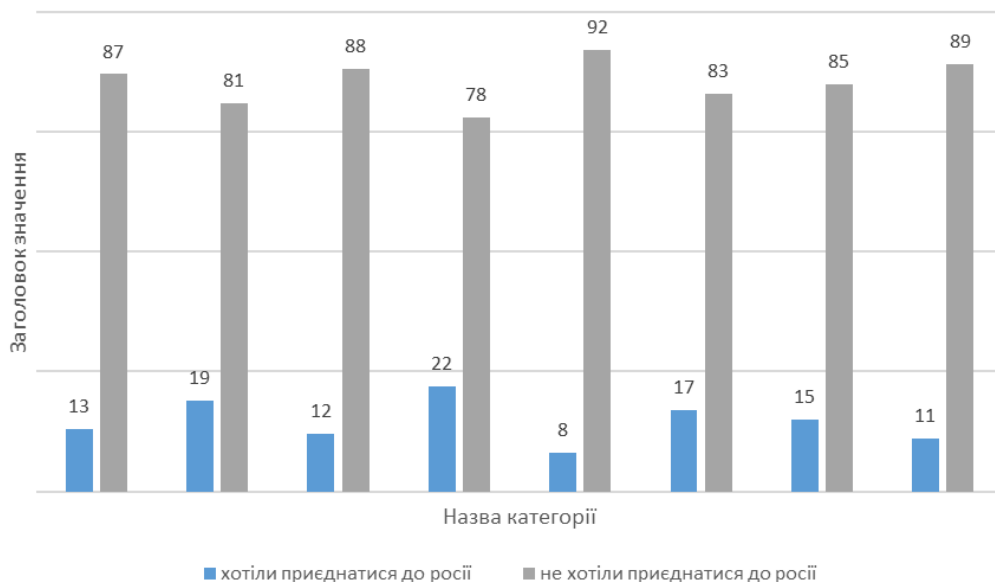

Рис. 2. Ставлення жителів Півдня і Сходу України до приєднання їх областей до росії у 2021-2022 роках до повномасштабного вторгнення

Аналізуючи по регіонах, бачимо, що населення України в кожному регіоні країни і так мало тверде бажання розвиватися і жити без росії, а після повномасштабного її вторгнення на територію України цей показник зріс у рази і збільшується постійно. Так, із графіка видно, що серед опитаних на початку лютого ще за день до повномасштабного вторгнення східний регіон показав велику динаміку у відсотковій перевазі на користь України, де співвідношення становить 23% до 70%, за ним на другій позиції стоїть південь країни, де 35% проти 77%. Центр і захід країни ідуть майже поруч у невеликій розбіжності в середньому 52% до 83%. Всі ці показники свідчать про бажання закриття кордонів між державами та візовий режим із митним контролем (рис. 3).

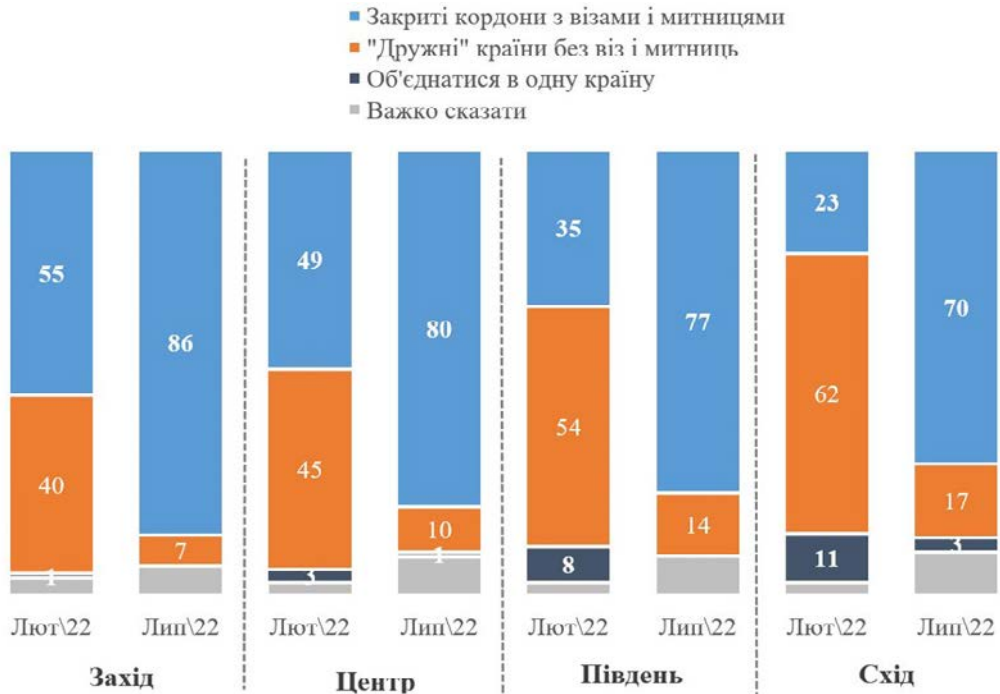

Рис.3. Якими українці бачать відносини України і росії: результати телефонного опитування, проведеного 6-20 липня 2022 року. Відносини України і росії в регіональному розрізі

Всі позиції до єдності між народами двох країн побудовані на брехні і незаконності, фальсифікації результатів голосів. Також із подій проведення референдумів на захоплених росією українських територіях ми бачимо, що все, що відбувалося, є незаконним і порушує міжнародні права та норми (Грушецький, 2022).

За дослідженням КМІС від 23 лютого 2022 року, більшість жителів у кожному регіоні бажають бути в незалежній країні і належати до своєї області України (Грушецький, 2022).

Висновки

Отже, ми несемо сьогодні велику відповідальність за забезпечення міжнародного миру та безпеки. Світова спільнота XXI століття допомагає Україні у всіх напрямках і шукає способи припинення та завершення цієї

війни. Збройні конфлікти – це частина структури міжнародної політики, і досвід міжнародних відносин показує, що співпраця держав в економічних союзах та допомога у військово-політичних блоках – неодмінна складова міжнародної політики світу (Черняк та ін., 2021). Ця війна є системною кризою світової безпеки і перетрансформування цінностей, норм, інтересів багатьох країн. Світ поділився на країни цивілізованого і імперсько-терористичного секторів. Війна відшліфувала і поставила на місце всі правила і норми міжнародного права, але для росії це неважливо, і світ зрозумів у цьому велику проблему для всіх і згуртувався навколо України для новітнього глобального протистояння.

Війна та військовий конфлікт вивчаємо як зіткнення сторін, протиріч із застосуванням збройного насильства. В науковій практиці багато вчених різних спеціальностей піднімають питання про сучасні війни в епоху модерну чи постмодерну, де показано, як посилюється обороноздатність країн глобального світу. Саме новітній тип, яким і є російсько-українська війна, потребує специфічного знання, утворює інструмент для опанування того, наскільки наноситься шкода, руйнування, як змінюється свідомість людей, проявляється насильство, терор із боку країни-агресора, вимагає відповідальності за злочини стосовно України, яка виборює свій суверенітет і свободу.

Список використаних джерел та посилань:

- Грушецький, А., 2022. Якими українці бачать відносини України і росії: результати телефонного опитування, проведеного 6-20 липня 2022 року. *Київський міжнародний інститут соціології*, [online] 01 серпня. Доступно: <<https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1127&page=1>> [Дата звернення 12 жовтня 2022].
- Лікарчук, Н., Лікарчук, Д. та Шевель, І., 2021. Основні аспекти етнічних конфліктів. *Міжнародні відносини: теоретичні та практичні аспекти*, 7, с.39-54.
- Паніотто, В. та Грушецький, А., 2022. Підтримка приєднання до росії в південних і східних областях України. *Київський міжнародний інститут соціології*, [online] 23 вересня. Доступно: <<https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=report&id=1138&page=1>> [Дата звернення 12 жовтня 2022].
- Черняк, А.М., Чорний, Р.Л., Гребенюк, В.М. Давидова, Т.О. та Зубенко, В.С. ред., 2021. *Гібридна війна: сутність, виклики та загрози*, Збірник матеріалів круглого столу. Київ, Україна, 8 липня 2021 р. [online] Київ: Національна академія Служби безпеки України. Доступно: <https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf> [Дата звернення 12 жовтня 2022].

- Шайгородський, Ю.Ж., 2009. *Політика: взаємодія реальності та міфу*. Київ: Знання України.
- Crawford, N.C., 2007. The False Promise of Preventive War: The New Security Consensus and a More Insecure World. In: H. Shue and D. Rodin, eds. *Preemption: Military Action and Moral Justification*. New York: Oxford University Press, pp. 89-125.
- Mearsheimer, J., 1993. The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*, 72 (3), pp.50-66.
- Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The Aspects of International Communication: Strategic Partnership of Ukraine and Turkey. Statistics, Politics and Policy [e-journal]. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>.
- Reichberg, G.M., 2007. Preventive War in Classical Just War Theory. *Journal of the History of International Law*, 9 (1), pp.3-33.
- Smith, W.J., 2007. Augustine and the limits of preemptive and preventive war. *Journal of Religious Ethics*, 35 (1), pp.141-162.

References:

- Cherniak, A.M., Chorny, R.L., Hrebenuk, V.M. Davydova, T.O. and Zubenko, V.S. eds., 2021. *Hibrydna viina: sutnist, vyklyky ta zahrozy* [Hybrid Warfare: Essence, Challenges, and Threats], Collection of round table materials. Kyiv, Ukraine, July 8, 2021 [online]. Kyiv: National Academy of the Security Service of Ukraine. Available at: <https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf> [Accessed 12 October 2022].
- Crawford, N.C., 2007. The False Promise of Preventive War: The New Security Consensus and a More Insecure World. In: H. Shue and D. Rodin, eds. *Preemption: Military Action and Moral Justification*. New York: Oxford University Press, pp. 89-125.
- Hrushetskyi, A., 2022. Yakymy ukraintsi bachat vidnosyny Ukrainy i rosii: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 6-20 lypnia 2022 roku [How Ukrainians see relations between Ukraine and Russia: the results of a telephone survey conducted on July 6-20, 2022]. *Kyiv International Institute of Sociology*, [online] 01 August. Available at: <<https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1127&page=1>> [Accessed 12 October 2022].
- Likarchuk, N., Likarchuk, D. and Shevel, I., 2021. Osnovni aspekty etnichnykh konfliktiv [Main aspects of ethnic conflicts]. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, 7, pp.39-54.

- Mearsheimer, J., 1993. The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*, 72 (3), pp.50-66.
- Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The Aspects of International Communication: Strategic Partnership of Ukraine and Turkey. *Statistics, Politics and Policy* [e-journal]. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>.
- Paniotto, V. and Hrushetskyi, A., 2022. Pidtrymka pryiednannia do rosii v pivdennykh i skhidnykh oblastiakh Ukrainy [Support for accession to Russia in the southern and eastern regions of Ukraine]. *Kyiv International Institute of Sociology*, [online] 23 September. Available at: <<https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1138&page=1>> [Accessed 12 October 2022].
- Reichberg, G.M., 2007. Preventive War in Classical Just War Theory. *Journal of the History of International Law*, 9 (1), pp.3-33.
- Shaihorodskiy, Yu.Zh., 2009. *Polityka: vzaiemodiia realnosti ta mifu* [Politics: the interaction of reality and myth]. Kyv: Znannia Ukrainy.
- Smith, W.J., 2007. Augustine and the limits of preemptive and preventive war. *Journal of Religious Ethics*, 35 (1), pp.141-162.

**POLITICAL AND SOCIAL ASPECTS
OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR (2014-2022)**

Shevel Inna^{1a}, Likarchuk Daria^{2a}

¹Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6387-2506>,

e-mail: shevelinna@ukr.net,

²Candidate of Political Sciences,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1603-7601>,

e-mail: likarchukd@gmail.com,

^aKyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, 01133

The article reveals the problem of the “war” concept from the point of view of comparing different definitions. A military confrontation between states is characterized by the fact that one of the countries does not understand and is not aware of its position and the fact of war. The article analyzes the key components of a new type of war, that is, the concept of “hybrid war”. The study looks into the characteristic features of such a war, with the informational powerful weapons, as well as terrorist methods and means, used, international law, military law and ethics disregarded, psychological pressure applied, and propaganda actions used. Military conflicts today pose a great threat to both national and international security. XXIst century has greatly changed the global situation regarding wars and security, a new model of the world order has been created with old threats having disappeared and new ones having become more dangerous. The purpose of the article is to look into the analysis of the war problems and the Ukrainians’ attitude regarding the Russian invasion of the territory. The article applies historical procedures for studying the nature of war, political-analytical directions of studying this concept and socio-empirical data of research results to the methodology. The scientific novelty consists in the events of today, the realities of the military conflict in Ukraine and global risks on the international stage, the analysis of the differences in the methods of waging war in violation of all norms of international law, ignoring international agreements, conventions, treaties concluded to preserve the peace and freedom of the peoples of different countries. The conclusion is important because the justice of the war is based on certain principles and a whole set of criteria that do not allow countries to use

armed forces at their will; their opportunities are limited by various international agreements to acceptance, peace perseverance and people's freedoms. The history of military clashes shows that hybrid war is not a new phenomenon with the usage of non-linear tactics of armed forces. Hybrid wars have a great advantage over traditional ones. Thus, this type of war threatens Ukraine, all spheres of public life, such as economy, politics, culture, education, medicine, identity, nationality, democracy, freedom, independence, integrity. As we can see, there is a real menace to Ukrainian statehood from the Russian Federation, constant acts of violence are taking place, and the use of drones is becoming commonplace, mass shelling across Ukraine with using terrorist techniques.

Key words: war; conflict; hybrid war; Russian aggression; military conflict; information war; network war.

**СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ**

**PUBLIC
COMMUNICATIONS**

**НАКОНЕЧНИЙ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПУБЛІЦИСТИЦІ
ЮЛІЯНА ТАРНОВИЧА (МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)**

DOI: 10.31866/2616-745X.10.2022.269481

УДК 327:[82-92:94(438+477)]

**ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПУБЛІЦИСТИЦІ
ЮЛІЯНА ТАРНОВИЧА (МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)**

Наконечний Володимир Михайлович

*Кандидат історичних наук, доцент,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0386-2162>,
e-mail: nakonechniy.ua@gmail.com,
Київський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133*

Надіслано:

24.11.2022

Рецензовано:

28.11.2022

Прийнято:

30.11.2022

Для цитування:

Наконечний, В. М. (2022). Проблематика міжнародних відносин у публіцистиці Юліяна Тарновича (міжвоєнне двадцятиліття). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (10), 101–112. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269481>.

Мета статті – дослідити особливості артикуляції Ю.Тарновичем багатозарової тематики міжнародних відносин на шпальтах газети «Наш лемко». Завданням розвідки є комплексна реконструкція публіцистики Ю. Тарновича на сторінках «Нашого лемка», присвячена взаєминам українців із поляками, росіянами та євреями. Дослідницька методологія спирається на звичне для праць з історії науки поєднання принципів (історизму та об'єктивності) і методів (філософських, загальнонаукових та спеціально-історичних) наукової праці. Підсумовуючи представлену на сторінках «Нашого лемка» публіцистику Ю.Тарновича, присвячену проблематиці міжнародних відносин, відзначено, що її змістові контури задавало саме життя. Адже русину в його щоденності нерідко дошкульно давалися взнаки агресивна національна та фіскальна політика польської держави, російські агітатори з більшовицькими і москвофільськими гаслами, як і бажання несправедливої наживи з боку єврейських корчмарів і перекупників. Все це підштовхувало редактора першої русинської газети до посиленої рефлексії над непростими взаєминами із сусідами з історичної перспективи та в реаліях сьогодення. Наслідками такої рефлексії для Ю. Тарновича було виховання у свого лемківського читача опірності до маніпуляцій непрошених гостей. Подекуди, як це було

у єврейському випадку, такі поради перебували під впливом поширеної напередодні Другої світової війни ксенофобії та шкодили самим русинам у їхніх спробах віднайти модель можливо гармонійного міжнаціонального співжиття з незручними сусідами. Втім у цілому публіцистика редактора «Нашого лемка» сприяла утвердженню в русинському середовищі соборницької ідеології та цінностей громадського активізму. Це допомогло лемкам набути потрібні єдність і стійкість у часи світового протистояння, швидко самоорганізуватися після вигнання з рідних земель та вибудувати рівноправний діалог із представниками різних народів у нових країнах проживання.

Ключові слова: Ю.Тарнович, міжнародні відносини, публіцистика, «Наш лемко», Друга Річ Посполита.

Вступ

Визначний український громадський діяч, журналіст, публіцист і письменник Юліян Тарнович (1903–1977) по праву вважається найбільш визначним лемківським активістом ХХ ст. Саме з його іменем пов'язані такі знакові громадські ініціативи, як видання перших русинських часописів проукраїнської орієнтації («Лемківщина», «Наш лемко», «Лемківські вісті» та ін.) та становлення у структурі Товариства «Просвіта» Лемківської комісії. З огляду на це зрозумілою є чимала увага, що її цій культовій для русинства постаті відводять сучасні дослідники. Натомість ця увага значною мірою є селективною, адже сфокусована в основному на з'ясування створених Ю. Тарновичем громадських інституцій, залишаючи при цьому інші аспекти реалізації його творчої особистості здебільшого недослідженими. Найбільш помітною така дослідницька вибірковість є у випадку різнопланового публіцистичного доробку визначного діяча, що становить левову частку його багатой інтелектуальної спадщини.

Звертаючи увагу колег на потребу всебічного осмислення громадських дописів Ю. Тарновича, нижче ми спробуємо узагальнити ту їх частину, яка постала у міжвоєнний час, коли відбувалося формування публіцистичних орієнтирів визначного діяча. Як відомо, тоді Ю.Тарнович зосередився на виданні першого русинського часопису проукраїнської орієнтації «Наш лемко» (1934–1939), формуючи своїми дописами його ідейне обличчя та громадянську позицію. Оскільки публіцистика редактора на сторінках його часопису була багатоаспектною, ми сфокусуємося на тій її частині, яка стосувалася проблематики міжнародних відносин.

НАКОНЕЧНИЙ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПУБЛІЦИСТИЦІ ЮЛІЯНА ТАРНОВИЧА (МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Як щойно мовилося, Ю. Тарнович є надзвичайно запитаною постаттю в сучасному лемкознавстві. Втім така чимала увага наразі не набула нової історіографічної якості. Тож на сьогодні література проблеми є доволі скромною, адже складається з кількох нарисів біографічно-довідкового плану та більш чи менш докладних згадок про його працю як редактора лемківських часописів (Наконечний, 2018; *Nakonechnyi*, 2019; Тельвак, В.В., Тельвак, В.П. та Наконечний, 2021; 2022). Це вочевидь не відповідає поважності внеску русинського діяча у модернізацію всіх сторін життя своїх співвітчизників. Звертаючи увагу на необхідність всебічного осмислення феномену Тарновича-інтелектуала, спеціально звернемося до проблематики міжнародних відносин, що він її актуалізував на шпальтах редагованого часопису «Наш лемко». Цим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті

Важливим завданням сучасного лемкознавства є комплексна реконструкція проблематики міжнародних відносин, представленої в публіцистиці Ю. Тарновича міжвоєнної доби.

Мета статті – дослідити особливості артикуляції Ю. Тарновичем багатозарової міжнародної тематики на шпальтах газети «Наш лемко».

Виклад основного матеріалу дослідження

Обставини народження Ю. Тарновича у Східній Галичині, як і його пізніша громадська праця в Другій Речі Посполитій підштовхували публіциста особливо уважно приглядатися до особливостей польсько-українських відносин. Адже як у часи галицької автономії, так і в міжвоєнний період поляки виступали домінуючим в економічному та політичному аспектах етнічним гравцем, який нав'язував, подекуди доволі жорстко, свою волю слабшому українському сусіду, незважаючи на його чисельну перевагу на східногалицьких теренах. Особливо прикрим таке сусідство було в гірських районах Східних Бескидів, населених представниками етнографічної української групи лемків. Вони компактно проживали широким клином поміж польськими та словацькими поселенцями. Бажаючи за будь-яку ціну ліквідувати цей клин, спочатку місцева шляхта, а в міжвоєнний час чиновники відродженої польської держави зосередили свої зусилля на тому, щоб підірвати український вибір лемків і гвалтовно нав'язати їм чи то польську, чи то якусь вигадану, найчастіше «карпаторуську» ідентичність. Властиво мужній опір лемків денаціоналізуючій політиці польської влади і потрапив у фокус уваги Ю. Тарновича як головного редактора часопису «Наш лемко».

Національні утиски з боку польської адміністрації Ю.Тарнович віднотував у більшості сфер громадського життя українського населення Бескидів. При цьому, на його переконання, особливо відчутними вони були у ділянці організованого громадського життя. Польські чиновники від солтиса до поліціанта та податківця були особливо уважними до тих лемків, які займали активну проукраїнську позицію. Читаючи надіслані листи передплатників, Ю. Тарнович твердить, що її ознакою в очах владних чиновників був саме факт зацікавлення селянами «Нашим лемком», попри те, що пресодрук виходив вповні легально після уважного цензурування. Редактор із прикрістю відзначає, що до читачів його часопису під надуманими приводами навідуються урядники та віднаходять підстави для накладення чималих грошових кар, що підважували скромні русинські бюджети.

Поряд із редагованим ним часописом, писав Ю.Тарнович, польська адміністрація на Лемківщині розгорнула репресії стосовно читалень «Просвіти», виправдано вбачаючи в них осередки національної культури на селі. І в цьому випадку польські урядовці будь-що віднаходили підстави для припинення діяльності цих важливих громадських центрів української культури. А на тих лемків, які надавали під читальні власні будинки, заводилися справи про адміністративні порушення на підставі наклепів чи сфабрикованих свідчень русинів москвофільської орієнтації (Читальня загрожує публічній безпеці, 1936, с.9).

Втім найбільшим градус антиукраїнськості, вказував Ю.Тарнович, був у випадку ставлення представників польської адміністрації до освітньої сфери русинів. На сторінках «Нашого лемка» головний редактор на багатьох прикладах доводив, що освітня адміністрація польської держави брутально відмовилася від міжнародних зобов'язань надати культурну автономію українцям як найбільшій національній меншині. Це було спричинено знову ж таки бажанням денационалізації лемків, що виявилось неможливим без ґвалтовного втручання до освітньої сфери. Тож попри юридично закріплені в міжнародних документах зобов'язання, поляки розпочали колонізацію русинської народної школи. Ю. Тарнович вказує, що для цього обиралися різні шляхи.

Першочергово робилися намагання підважити українські впливи на шкільну молодь москвофільськими. Як свідчать дописи редактора «Нашого лемка», український буквар без жодного узasadнення замінявся москвофільським. Проте, із чималим оптимізмом відзначав Ю.Тарнович, русини масово запротестували такій спробі підмінити в початковій школі

**НАКОНЕЧНИЙ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПУБЛІЦИСТИЦІ
ЮЛІЯНА ТАРНОВИЧА (МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)**

українську літературну мову московфільською говіркою. Він наголосив своєму читачеві: «Днесь знає кожний лемко, що його говіркою може послуговуватися біля своєї хати, одначе в школі мусить панувати спільна українська літературна мова. [...] [Лемки] домагаються в школі української літературної мови – такої, якою навчають у всіх українських школах, бо вони діти одної Матері! Це не є обяв одиниць, це воля всіх лемків» (Ми не хочемо букварів, 1934, с.3).

Іншою чималою загрозою для лемківського шкільництва, на слушне переконання Ю.Тарновича, була насильна заміна українських учителів на польських педагогів. Розраховуючи на потрібний денационалізуючий результат, перших відсиляли до навчальних закладів із домінуючим польським контингентом, натомість другими заповнювали лемківські народні школи. Зрозуміло, що вчителі-поляки, не володіючи рідною мовою горян, навчали русинську молодь польською або суржиком, незважаючи на закон, який гарантував право рідномовного навчання (Біда з лемками, 1936, с.8). Ця загрозна для національного самоусвідомлення русинів ситуація перебувала у фокусі публіцистики Ю.Тарновича на сторінках «Нашого лемка». Він слушно вказав, що в такій освітній ситуації «поляк-учитель нічим не відрізняється від поляка-поліціанта» (Дитина, як і життя, не дасть себе ошукати, 1935, с.4).

Насилля над національним сумлінням лемків із боку польських чиновників Ю. Тарнович відготовував і у сфері церковно-релігійного життя. Ця проблема стала ще одним помітним сюжетом його міжвоєнної публіцистики. Йшлося про те, що найміцнішим заборолом проти денационалізації для лемків була їхня історична приналежність до греко-католицької церкви. Це утруднювало польській адміністрації проникнення до світу лемківських цінностей для його подальшої колонізації. У цій ситуації польські пропагандисти з подачі державних чиновників розгорнули голосну інформаційну кампанію з метою переконання лемків, що вони не українці греко-католицького обряду, а «поляки-уніати». В цій ситуації інформаційного терору редактор «Нашого лемка» постійно наголошував своєму читачеві, що русини є українцями греко-католиками і цим суттєво відрізняються від польських наїзників: «Як бачимо, Лемківщина все мала живі зв'язки тільки із сходом. Твердження, що всі лемківські церкви побудували польські панове-шляхта, також неправдиві. В церковних хроніках виразно записано, що лемки самі собі спільно церкви будували, а деякі церкви будували лемки-солтиси» (Лемко, 1934, с.4).

Не менше нарікань із боку Ю.Тарновича на шпальтах редагованого ним часопису викликав колонізаційний за характером економічний визиск

польською державою лемківських теренів. «Наш лемко» акцентував на ситуації варварського виснаження новими господарями чималих природних можливостей регіону, їхнє ігнорування проблеми здійснення інвестицій у відновлювані проекти. При цьому особливо небезпечною стала неконтрольована вирубка лісів, яка наражала місцеве населення на стихійні лиха. Тавруючи економічну політику польської держави, Ю.Тарнович русинським діалектом звертався до свого читача: «Презто ціле своє житя постиме тай постиме. Їме лем пісну бандурку з кропом, або з капустом. Рідко коли з квасним молоком. Самизме худи, вибіджени, не маме великой охоти до житя. Лем ся нам хоче спати. Бо, як человек наїстся лем бандур, то не можеся рвати до житя. Діти наши боси, обдерти, сині и бліди. Тіжик од маленькости кормите їх лем піснот бандурков» (Лемківська біда, або о тім што нас гризе, 1934, с.3).

Втім, попри значні зусилля польської державної машини, Ю.Тарнович із чималими гордощами вказував, що програма з винародовлення лемків не досягла своєї мети. Це стало можливим насамперед завдяки жертівній просвітницькій праці русинських інтелектуалів та таким майданчикам громадського опору, як часопис «Наш лемко». Згадуючи вже у повоєнний час нерівне польсько-українське змагання за Лемківщину, редактор пресодруку з гордістю підсумував результати своєї публіцистичної праці: «Населення Лемківщини твердо стояло на сторожі своїх національних прав і не прогиналося перед ніким. Воно не лякалося жодних погроз і по-геройськи ставило своє чоло перед найбільшою небезпекою» (Тарнович, 1954, с.126).

Подібним за емоційністю до польсько-українського дискурсу було позначене осмислення Ю.Тарновичем проблематики міжнародних відносин із нашим східним сусідом – росіянами. І в цьому випадку розставлення публіцистично-змістових акцентів зумовлювалося поточною суспільно-політичною ситуацією. Йдеться про помітне відродження москвофільських настроїв у лемківському селі. Це явище було значною мірою простимульоване польською владою, яка мала намір підважити український вибір лемків новою ідейною облудою, корені якої сягали старорусинства – популярної серед горян ідеології в ХІХ ст.

Реагуючи на такий виклик, Ю.Тарнович у своїй публіцистиці на сторінках «Нашого лемка» звертав увагу читача, що неполітичне за ідейним спрямуванням слов'янофільство західноукраїнських будителів ХІХ ст. ніяк не пов'язане з агресивною риторикою модерних москвофілів. Останні, пояснював редактор «Нашого лемка», разом із чиновниками Другої Речі Посполитої

**НАКОНЕЧНИЙ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПУБЛІЦИСТИЦІ
ЮЛІЯНА ТАРНОВИЧА (МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)**

будь-що намагаються зруйнувати духовні зв'язки лемків з українським світом, перетворивши мешканців Бескидів на етнічний погній для чужих культур. Закликаючи свого читача до солідарного опору денаціоналізації та поширенню москвофільської ідеології, Ю.Тарнович писав: «Всі українські села на Лемківщині за єдністю промовляють, бо тільки в єдності є ратунок перед різними хмарами, які напосідаються чорним туманом на українські стріхи в українських горах» (Ми не хочемо букварів, 1934, р.3).

Осмилення Ю.Тарновичем феномену українсько-російських взаємин відбувалося також при висвітленні ним Талергофської трагедії. Її суттю були позасудові ув'язнення, заслання до концтаборів та масові страти українського населення Галичини через переважно безпідставні звинувачення у шпигунстві на користь російської армії в роки Першої світової війни. Як відомо, москвофіли ставили на карб свідомим українцям виникнення «пекла галицької України», бо ніби саме вони доносили на своїх ідейних опонентів австрійській владі, спроваджуючи їх на шибениці. Редактор «Нашого лемка», чимало присвятивши уваги цьому історичному сюжету в своїй публіцистиці, довів спекулятивність таких закидів, адже самі москвофіли спричинили австрійський терор проти східногалицького населення відвертою співпрацею з російськими спецслужбами напередодні війни та в роки окупації краю (Іздять собі на талергофським конику, 1934, с.2).

Ще одним поштовхом для Ю.Тарновича звернутися до українсько-російських взаємин у міжвоєнний час стали трагічні події на Наддніпрянщині в 1930-х рр. Як знаємо, тоді сталінський режим розгорнув небачений за жорстокістю терор голодом проти українського селянства, а національну інтелігенцію фактично знищив у кількох погромних кампаніях. На сторінках «Нашого лемка» редактор спробував осмислити цю антиукраїнську істерію російських більшовиків у ширшому культурно-історичному контексті. Ю.Тарнович слушно вказав, що за небезпекою для існування українського народу російський імперіалізм у всіх його ідеологічних обличчях є ще більш небезпечним, аніж польський (Тарнович, 1938, с.4). Реконструюючи українсько-російське протистояння протягом століть, редактор «Нашого лемка» вжив популярну тоді метафору одвічного протистояння гуманістичної цивілізації Заходу з нівелюючим цінність людського життя азійським Сходом. Осмилюючи сповнену трагічних сторінок історію взаємин двох сусідніх народів, Ю.Тарнович писав: «Українсько-московське суперництво сягає давніх часів Української Київської Держави й тягнеться нерозривною ниткою через усі століття нашої минувшини аж до теперішньої хвилини. Москва записалася кривавими буквами на сторінках нашої історії. [...] Москва несла нам стало пожари й руїну, знищення й загладу, на штиках

багнетів несла нам братовбивчі кличі, що обеззброювали нашого духа, щоби відтак тим дужче затиснути петлю на нашій шії» (Як Москва поневолювала Український Нарід, 1936, с.2).

Зрештою, у фокус уваги Тарновича-публіциста потрапила також непроста проблематика українсько-єврейських взаємин. Їхня особливість полягала в тому, що обидва народи були недержавними і до певної міри експлуатованими панівними націями. При цьому так історично склалося, що євреї нерідко опинялися в ролі посередників між українцями та їхніми визискувачами. Вповні очікувано це викликало чималі тертя між нашими народами, коли вину за завдану кривду українці більш охоче покладали на культурно інших євреїв, а не справжніх винуватців, з якими їх часто об'єднували спільні конфесійні цінності. Ще більш непростою ситуація стала в 1930-х рр., коли з подачі німецьких фашистів у Західній Європі наростала антисемітська істерія, якій піддалося чимало тогочасних інтелектуалів.

На жаль, не винятком став і Ю. Тарнович, який не завдав собі клопотів проникливіше подивитися на специфіку українсько-єврейських взаємин, а цілковито переклав на посередників відповідальність за спровоковане польською державою прогресуюче зубожіння лемків. Ба більше, євреї в публіцистиці редактора «Нашого лемка» стали відповідальними не тільки за економічний занепад русинів, але й їхню моральну деградацію, спричинену масовим пияцтвом, лінощами і розпустою, захопленням більшовицькими ідеями тощо. Тож повсюди Тарновичу-публіцисту вбачалися цілеспрямовані єврейські дії, спрямовані на знищення русинства. Звідси стають зрозумілими його непривабливі інвективи на адресу євреїв і розсипані шпальтами часопису шовіністичні штампи на кшталт «жид-нахаба», «жид-пиявка» чи навіть «жид найгіршим ворогом людства» (Тарнович, 1935, с.3). Відзначимо, що ця проблема вимагає самостійного всебічного аналізу в контексті еволюції культурних стереотипів європейської публіцистики міжвоєнного часу.

Висновки із цього дослідження і перспективи подальшого розвитку

Підсумовуючи представлену на сторінках «Нашого лемка» публіцистику Ю. Тарновича, присвячену проблематиці міжнародних відносин, відзначимо, що її змістові контури задавало саме життя. Адже русину в його щоденності нерідко дошкульно давалися взнаки агресивна національна та фіскальна політика польської держави, російські агітатори з більшовицькими і москвофільськими гаслами, як і бажання несправедливої наживи з боку єврейських орендарів, корчмарів і перекупників. Все це підштовхувало редактора першої русинської газети до посиленої рефлексії над

**НАКОНЕЧНИЙ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПУБЛІЦИСТИЦІ
ЮЛІЯНА ТАРНОВИЧА (МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)**

непростими взаєминами із сусідами з історичної перспективи та в реаліях сьогодення. Наслідками такої рефлексії для Ю. Тарновича було виховання у свого лемківського читача опірності до маніпуляцій непрошених гостей. Подекуди, як це було у єврейському випадку, такі поради перебували під впливом поширеної напередодні Другої світової війни ксенофобії та шкодили самим русинам у їхніх спробах віднайти модель можливо гармонійного міжнаціонального співжиття з незручними сусідами. Втім у цілому публіцистика редактора «Нашого лемка» сприяла утвердженню в русинському середовищі соборницької ідеології та цінностей громадського активізму. Це допомогло лемкам набуті потрібні єдність і стійкість у часи світового протистояння, швидко самоорганізуватися після вигнання з рідних земель та вибудувати рівноправний діалог із представниками різних народів у нових країнах проживання.

Перспективним продовженням теми нашого дослідження вважаємо необхідність цілісного опрацювання різнопланового публіцистичного доробку Ю. Тарновича.

Список використаних джерел та посилань:

- Біда з лемками, 1936. *Наш лемко*, 14, с.8.
- Дитина, як і життя, не дасть себе ошукати, 1935. *Наш лемко*, 24, с.4.
- Їздять собі на талергофськiм конику, 1934. *Наш лемко*, 20, с.2.
- Лемківська біда, або о тім што нас гризе, 1934. *Наш лемко*, 1, с.3.
- Лемко, 1934. В обороні історичної правди. *Наш лемко*, 7, с.4.
- Ми не хочемо букварів, 1934. *Наш лемко*, 20, с.3.
- Наконечний, В.М., 2018. Українсько-польські взаємини 1930-х років у дзеркалі «Нашого Лемка». *Східноєвропейський історичний вісник*, 3, с.278-284.
- Тарнович, Ю., 1935. Жиди і Лемківщина. *Наш лемко*, 20 (44), с.3.
- Тарнович, Ю., 1938. Новітнє кріпацтво. *Наш лемко*, 7, с.4.
- Тарнович, Ю., 1954. *На згарищах Закерзоння*. Торонто: Видавництво Лемківщина.
- Тельвак, В.В. та Наконечний, В.М., 2020. Становище русинської меншини в Другій Речі Посполитій за матеріалами газети «Наш лемко». *Русин*, 61, с.166-182.
- Тельвак, В.В., Тельвак, В.П. та Наконечний, В.М., 2021. «Геть отрую з наших хат!»: протиалкогольний дискурс газети «Наш лемко». *Русин*, 66, с.34-47.
- Тельвак, В.В., Тельвак, В.П. та Наконечний, В.М., 2022. «Чиїх батьків ми діти?»: історична політика «Нашого лемка». *Русин*, 68, с.154-167.
- Читальня загрожує публічній безпеці, 1936. *Наш лемко*, 22, с.9.

Як Москва поневолювала Український Нарід, 1936. *Наш лемко*, 5, с.2.

Nakonechnyi, V., 2019. Yuliiian Tarnovych as a researcher of Polish-Ukrainian relationships. *Problems of Humanities. History Series*, 1 (43), pp.213-228.

References:

Bida z lemky [Trouble with lemky], 1936. *Nash lemko*, 14, p.8.

Chytalnia zahrozhuie publichnii bezpetsi [The reading room threatens public safety], 1936. *Nash lemko*, 22, p.9.

Dytyna, yak i zhyttia, ne dast sebe oshukaty [A child, like life, will not allow itself to be deceived], 1935. *Nash lemko*, 24, p.4.

Lemkivska bida, abo o tim shto nas hryze [Lemki trouble, or about what is gnawing at us], 1934. *Nash lemko*, 1, p.3.

Lemko, 1934. V oboroni istorychnoi pravdy [In defense of historical truth]. *Nash lemko*, 7, p.4.

My ne khochemo bukvariv [We do not want primers], 1934. *Nash lemko*, 20, p.3.

Nakonechnyi, V., 2019. Yuliiian Tarnovych as a researcher of Polish-Ukrainian relationships. *Problems of Humanities. History Series*, 1 (43), pp.213-228.

Nakonechnyi, V.M., 2018. Ukrainsko-polski vzaiemyny 1930-kh rokiv u dzerkali "Nashoho Lemka" [Ukrainian-Polish relations of the 1930s in the mirror of "Our Lemko"]. *East European historical bulletin*, 3, pp.278-284.

Tarnovych, Yu., 1935. Zhydy i Lemkivshchyna [Jews and Lemkivshchyna]. *Nash lemko*, 20 (44), p.3.

Tarnovych, Yu., 1938. Novitnie kripatstvo [Modern serfdom]. *Nash lemko*, 7, p.4.

Tarnovych, Yu., 1954. *Na zgharyshchakh Zakerzonnia* [On the fires of Zakerzonny]. Toronto: Vydavnytstvo Lemkivshchyna.

Telvak, V.V. and Nakonechnyi, V.M., 2020. Stanovyshche rusynskoi menshyny v Druhii Rechi Pospolytii za materialamy hazety "Nash lemko" [The position of the Ruthenian minority in the Second Polish-Lithuanian Commonwealth according to the materials of the newspaper "Nash Lemko"]. *Rusyn*, 61, pp.166-182.

Telvak, V.V., Telvak, V.P. and Nakonechnyi, V.M., 2021. "Het otruii z nashykh khat!": protyalkoholnyi dyskurs hazety "Nash lemko" ["Get poison out of our houses!": anti-alcohol discourse of the newspaper "Nash Lemko"]. *Rusyn*, 66, pp.34-47.

Telvak, V.V., Telvak, V.P. and Nakonechnyi, V.M., 2022. «Chyikh batkiv my dity?»: istorychna polityka "Nashoho lemka" ["Whose parents are we children?": the historical politics of "Nasho Lemka"]. *Rusyn*, 68, pp.154-167.

**НАКОНЕЧНИЙ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ
ПРОБЛЕМАТИКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ПУБЛІЦИСТИЦІ
ЮЛІЯНА ТАРНОВИЧА (МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ)**

Yak Moskva ponevoliuvala Ukrainskyi Narid [How Moscow enslaved the Ukrainian Nation], 1936. *Nash lemko*, 5, p.2.

Yizdiat sobi na talerhofskim konyuku [They ride a Thalerhof horse], 1934. *Nash lemko*, 20, p.2.

**INTERNATIONAL RELATIONS ISSUES
IN THE YULIIAN TARNOVYCH JOURNALISTIC WORK
(TWENTY YEARS OF THE INTERWAR PERIOD)**

Volodymyr Nakonechnyi

PhD in History, Associate Professor

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0386-2162>,

e-mail: nakonechniy.ua@gmail.com

Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

The purpose of the article is to study the features of Yu. Tarnovych's articulation of the multi-layered issue of international relations in the newspaper *Nash Lemko* (Our Lemko). The article aims to provide a comprehensive reconstruction of Yu. Tarnovych's work in the newspaper *Nash Lemko*, which was dedicated to the relations of Ukrainians with Poles, Russians, and Jews. The research methodology is based on the combination of principles (historicism and objectivity) and methods (philosophical, general scientific, and special-historical) of scientific research, which is usual for works on the history of science. Summarising the work of Yu. Tarnovych devoted to the issues of international relations presented on the pages of *Nash Lemko*, it is noted that its content was determined by life itself. After all, in his daily life, the Ruthenian was often frustrated by the aggressive national and fiscal policy of the Polish state, Russian agitators with Bolshevik and Muscophile slogans, as well as the desire for unjust profit from Jewish innkeepers and resellers. All this prompted the editor of the first Ruthenian newspaper to deep reflection on difficult relations with neighbours from a historical perspective and in the realities of today. The consequences of such reflection for Yu. Tarnovych were the teaching of his Lemko readers to resist the manipulations of uninvited guests. Sometimes, as it was in the Jewish case, such advice was influenced by the xenophobia prevalent on the eve of the Second World War and harmed the Ruthenians themselves in their attempts to find a model of possible harmonious inter-ethnic coexistence with inconvenient neighbours. However, in general, the journalistic work of the editor of *Nash Lemko* contributed to the establishment of the Sobornost ideology and values of public activism in the Ruthenian environment. This helped the Lemkos to acquire the necessary unity and stability in times of global confrontation, to quickly self-organise after being expelled from their native lands, and to build an equal dialogue with representatives of different peoples in their new countries of residence.

Key words: Yu. Tarnovych; international relations; journalism; Nash Lemko; the Second Polish Republic.

© Наконечний В. М., 2022

**Наукове видання
Scientific Publication**

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
INTERNATIONAL RELATIONS:
THEORY AND PRACTICAL ISSUES**

**Випуск
Issue 10**

**Збірник наукових праць
Collection of Scientific Papers**

Відповідальний за випуск / Responsible for the Issue
Валерій Ластовський / Valerii Lastovskyi

Відповідальний та технічний редактор / Responsible and Technical Editor
Оксана Білецька / Oksana Biletska

Літературний редактор / Literary Editor
Катерина Спрогіс / Kateryna Sprogis

Бібліографічний редактор / Bibliographic Editor
Алла Чернявська / Alla Cherniavska

Дизайн макета / Design of Mock-up
Оксана Білецька / Oksana Biletska

Комп'ютерна верстка / Computer Layout
Оксана Бережна / Oksana Berezhna

Видавничий центр КНУКіМ
Видавець Київський національний університет культури і мистецтв
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №4776
від 09.10.2014

Підписано до друку: 12.12.2022. Формат 70x100/16
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Cambria, Constantia.
Ум. друк. арк. 9,26. Обл.-вид. арк. 6,78.
Наклад 300 примірників
Замовлення № 4931